شکسپیر لە شانۆی پۆڵەندیدا.. نیهاد جامی

شانۆنامەکانی شکسپیر پێگەیەکی گرنگیان هەیە بە ئاستی پێشڤەچوونی نمایشی شانۆیی، کە دەتوانرێت لەدوو لایەن گرنگیان دەست نیشان بکەین ئەوانیش، سەرەتا لەڕووی بونیادی درامی و تێگەیشتن لەئاستە دەروونی و کۆمەڵایەتیەکانی کارەکتەر و پەیوەندی مرۆڤ بەڕووداو، چۆنیەتی سەرهەڵدانی تراژیدیا، کە کەمێکی ئەکتەرو دەرهێنەر دەکات بتوانێت دنیابینی شانۆیی ببات بۆ ئاستێکی باڵا، لایەنی دووەمیش کارکردن لەشانۆنامەکانیدا دەتوانرێت وەک کێشەی مرۆڤ لەهەموو شوێنێک ببینرێت، ئەوەش وا دەکات بابەت وەک ڕووبەری ژیانی گشتی مرۆڤ ببینین، کەلەڕێگەی دیدی دەرهێنانی و پێکهاتە هونەریەکانیدا کولتوورو مێژووی کۆمەڵگای پێبخوێندرێتەوە، ئەوانەش دەبنە زەمینەی گرنگ بۆ کارکردن لەو شانۆنامانە.

شکسپیر لەشانۆی پۆڵەندیدا کاریگەرییەکی گرنگی لەسەر ڕووبەری نمایشەکان درووست کردووە، ئەو کاریگەرییە دەگەڕێتەوە بۆ زیاد لە چوارد سەد ساڵ پێش ئێستا ئەو دەمەی ئینگلیزەکان شانۆنامەی شکسپیریان لەسەر شانۆکانی پۆڵەندا نمایش کردووە، ئەوە دەرگای کردەتەوە لەگروپە شانۆییەکانی ئەم وڵاتە کە لەشانۆنامەکانیدا کار بکەن، بتوانن وێنەیەکی زیندوو بەشانۆکەیان ببەخشن، لەهەمان کاتدا وەک کێشەی کۆمەڵگای پۆڵەندی نیشانی بدەن، بۆیە تا ئەمڕۆی لەگەڵ دابێت، شکسپیر لەپاڵ چێخۆڤ دوو نووسەری تایبەتی و گرنگی ئەو شانۆیەن کە بەبایەخەوە شانۆنامەکانیان لەسەر تەختەی شانۆی شارەکانی پۆڵەندا نمایش دەکرێت.

تائێرە ئەوەیان شتێکی سرووشتیە بە شانۆی هەر کولتوورێک کە گرنگی بەشانۆنامەکانی شکسپیر بدات، ئەوەی بابەتێکی نوێیە و جێی قسە لەسەرکردنە بایەخدانی شکسپیرە بە مرۆڤی پۆڵەندی لەشانۆنامەکانیدا، ئەو بابەتە زۆر بەدەگمەن باسی لێوەکراوە، بۆیە پێویست دەکات لێرەدا لەسەری بووەستین، چەند تێگەیشتنێکی خێرا لەبارەیەوە بخەینە ڕوو، بۆ ئەوەش پشت دەبەستین بە توێژینەوەیەکی شانۆیی لەژێر ناوی “پۆڵەندا وپۆڵەندیەکان لەکارەکانی شکسپیردا” (١) لەنووسینی کاتاژینا جیەژبیچکا (٢) کە لەگۆڤاری “شانۆ” ی پۆڵەندی ژمارە (٥) ٢٠١٦ بڵاو بۆتەوە، نووسەری ئەو توێژینەوە پشتی بە ٧٩ سەرچاوەی زانستی و شانۆیی بەستووە بە توێژینەوەکەی، کە لێرەدا پوختەی ئەو ڕوانینە دەخەینە ڕوو.

سەرەتای توێژینەوەکە باس لەناسینی دەکات بەوەی شکسپیر نامە نەبووە بە پۆڵەندیەکان، بەڵێ لەهاملێتدا ئاماژەیان بە دەکات، بەڵام لەسەدەی شانزەو هەقدە پۆڵەندیەکان بەهیچ جۆرێک ناوی شکسپیریان نەبیستووە، ناسینی ئەو نووسەرە وابەستەی سەفەرکردن نەبووە، تەنانەت یەکەم سەفەری کۆمەڵەی ئەکتەرێکی بەریتانی بۆ پۆڵەندا ساڵی ١٦٠١ هاوکات دوای نووسینی شانۆنامەی هاملێت بووە، ئەو کۆمەڵە ئەکتەرە لەشاری گدانسک نمایشیان پێشکەش کردووە، دواتر لەسەردەمی پاشا زیگمۆنتەقی لەکۆشکی پاشایەتی لەوارشۆ شانۆیان نمایش کردووە، دواتر شکسپیر لەکورترین درامای شیعری خۆیدا بانونیشانی "کۆمیدیای هەڵەکان" ڕاستەوخۆ ناوی پۆڵەندا دەبات، ئەویش لەپەردەی سێیەمی دیمەنی دووەمدایە، کاتێک وەسفی ئەفسوونی بەچێشت لێنەرە قەڵەوەکە دەبەخشێت بەوەی خواردن تێکدانەکەی ززستانی پۆلەندای پێ ئەسووتێنێت" لیەنا ئولریخا لە وەرگێڕانە پۆڵەندیەکەدا دەڵێت "تێکدان و چەوریەکەی بەسە بۆ سووتاندنی ززستانی پۆڵەندا" چونکە لەسەردەمی ئەلیزابیسی یەکەم وادەڕوانرایە پۆڵەندا کە وەرزی ززستانی پۆڵەندا درێژو تاریک و ساردە.
توێژەر باس لەوە دەکات دواهەمین شانۆنامەی شکسپیر کەباسی پۆڵەندی تیا کرابێت، شانۆنامەیەکە کە وەرنەگێردراوە بە زمانی پۆڵەندی، لەسەردەمی شا ئێدواردی سێیەم نووسراوە لەنێوان ساڵانی ١٥٩٠-١٥٩٤ کە بەجەنگی سەد ساڵە ناسراوە، لەبارەی شەڕو ململانێی چەکداری نێوان بەریتانیاو فەڕەنسا لە ١٣٣٧-١٤٥٣
کەوا دیمەنی چوارەمی پەردەی سێیەم بەنموونە دێنێتەوە "شای فەڕەنسا: هەندێک لەهاوڕێیانمان بەتێک دەسەلاتی ناوخۆیی-پۆڵەندیە سەختگیرەکان، دایک و باوکی جەنگاوەرەکان شا بوهیم و سقلیە هەر هەموویان هاوپەیمانی ئێمەن، سەرباری هێزە ناوخۆییەکانمان، ژمارەیەکی دیکەشمان لەگەڵە پۆڵەندیە شەڕانگێز و دانیمارکیە توندرەکان، هەر هەموویان هاوپەیمانمانن" هەر لەو شانۆنامەیەدا وەسفەکانی بە پۆڵەندا ناو دەبات بە "من شانازی بە پۆڵەندا ئەکەم" هەڵبەت لێرەدا ئێمە تەواوی ڕوانینی توێژەرمان لەناو شانۆنامەکە نەخستەتە ڕوو، بەهۆی ئەوەی تەنیا مەبەستمان لەسەر ڕوانینی شکسپیرە بە پۆڵەندی، ئاماژە بەهەندێک لایەنی گرنگ ئەدەین کە لای شکسپیر جێی باسە، لەناو شانۆنامەکاندا جێی بۆتەوە، ئەو نووسەرانەی پێش شکسپیر چیرۆکی هاملێت بە شانۆ دەنووسن، ئاماژە بە پۆلەندی و پۆڵەندیەکان دەکەن، بەبڕوای ئێمە ئەوە هۆکارێکی گرنگە ئەو [illegible] لای شکسپیر باس بکرێتەوە، هەرچەندە توێژەری ئەم توێژینەوەیە باس لەوە ناکات، هێندەی دەیەوێت وێنە گشتیەکەی بەر لەشکسپیریش نیشان بدات بە مرۆقی پۆڵەندی.

کاتاژینا جیەژبیچکا لەو توێژینەوەیەیدا دەچێتە سەر شانۆگەری هاملێت، پەردەی یەکەم لە دیمەنی یەکەمدا کاتێک هۆڕاشیۆ لەبارەی پاشای کوژراو قسە دەکات، بەوەی لەسەر بەفری پۆڵەندیەکانەوە هەڵخلیسکاوە، ئەوەش لەڕێی گێرانەوە بۆ چیرۆکی مێژوویی پۆڵەندی، کە هەڵخلیسکان ئاماژە بە مێژووی ڕوداوێکی مێژووی پۆڵەندیە، بەدوای ئەوەی لەسەر بەفر شەڕێکی زۆر دەکەن، بۆیە پاشای کوژراو هاوشیوەی پۆڵەندیەکان ناو دەبات، ئەوەیان زیاتر تەئویلێکی توێژەرە بۆ دیالۆگەکانی هۆڕاشیۆ، لێرەدا کاتاژینا کێشەیەک لەوەرگێڕانەکانی شانۆنامەی هاملێت بۆ زمانی پۆڵەندی دەخاتە ڕوو، کە ئەو بەشەیان چۆن وەرگێڕەکان نزیک نین لەیەکتری، بۆیە هەوڵ دەدات وەرگێڕانی هەر چوار وەرگێڕ بخاتە ڕوو ئەوانیش: یەزیف پاشکۆڤسکی “١٨١٧-١٨٦١”، ماچیەیا سوۆمچینیسکی “١٩٢٠-١٩٩٨”، لیۆنا ئولریخا “١٨١١-١٨٨٥”، ستانیسواڤا بارانیچاکا “١٩٤٦-٢٠١٤” ڕەنگە ئیشکالیەتی وەرگێڕانەکە بۆ خۆی گرنگ بێت، جێی بایەخیش بێت بۆ شانۆکارو توێژەری پۆڵەندی، بەڵام بۆ ئێمە گرنگی بەئاگابوونمانە لەدۆخەکە، ئەوەیتر پەیوەستە بە پۆلەندی و وەرگێڕانی شانۆنامەکە بە زمانەکەیان.

ئەگەرچی لەشوێنێکیتردا لەسەر ئەوە دەوەستێت وەرگێڕانەکان دەبێت پەیوەست بن بەو سەرچاوەیەی کەوا لێی وەرگێڕدراوە، ئەوەیان ئێمە ناچینەوە سەری هەندەی ئەوەیتریان کە گرنگە دەنووسێت “دیمەنی چوارەم لە پەردەی چوارەم، دەرکەوتنی پۆڵەنداو پۆلەندیەکان لەدیالۆگی نێوان کاپتن و هاملێت، ئەو بەشەیان لەدەستنووسی دراماکە لەساڵی ١٦٢٣ بوونی نیە، یەکەمجار لەنێوان ساڵانی ١٦٠٤-١٦٠٥ هەیە، ئەوەیان تەواوی دەقەکەیە، ئەوە بەئەنقەست دواتر لابردراوە، چونکە هیچ شتێکی نوێ لەشوێنی دانەنراوە، کە کاپتن بۆ هاملێت دەڵێت دژی بەشێک لە پۆڵەندیەکان”

مەبەست لەوەیە لەدەستنووسی یەکەمدا ڕاستەوخۆ باسی پۆڵەندا دەکرێت و لەدەستنووسەکانی داوتر ئەوەیان لابردراوە، کە توێژەر ئەوەش بەکارێکی بەئەنقەست دەبینێت، بۆ لابردنی لەناو دەقەکەدا، لەوەشدا دیسان نمونە بەچوار وەرگێڕانە پۆڵەندیەکە دەهێنێتەوە.

دەچێتە سەر پەردەی پێنجەم، دیمەنی دووەم، کە دیسان باس لەپۆڵەندایە، کەباس لەگەڕانەوەی میر فۆرتینبراس دەکات بەدوای سەرکەوتنی بەسەر پۆڵەندیەکان، هەروەها هەر لەو دیمەنەدا هۆڕاشیۆ بە میر فۆرتینبراس دەڵێت “تۆ لەجەنگاوەرانی پۆڵەندی، تۆش لە ئینگلیزەکان” بەوەش کەتایی بە توێژینەوەکەی دەنێت، بەوەی مێژووی پۆڵەندا لەسەدەی شانزەهەم لەخەیاڵی شکسپیردا بووە.

تائێرە دەتوانین پەیوەندی مرۆڤی پۆڵەندی وکۆمەڵگاکەی لەشانۆی

شکسپیردا ببینین، ئەوە هۆکارێکی گرنگە دەرهێنەری پۆڵەندی لەساتی کارکردن لەشانۆنامەکانی شکسپیردا بتوانێت بوونی خۆی تیادا چڕ بکاتەوە، ئەو بوونەی ڕاستەوخۆ و ناڕاستەوخۆ لەناو شانۆنامەکاندا بوونی هەیە، لەلایەکیتر زیاد لەسەدەیەک بەر لەئەمڕۆ شانۆی پۆڵەندی وێنەیەکیتری بەشانۆنامەی هاملێتی شکسپیر بەخشی، ئەو دەمەی نووسەر ستانیسواف ڤیسپیانیسکی شانۆنامەی “تۆژینەوەی هاملێت” دەنووسێت، لەوتاری داهاتوودا هەوڵ دەدەین قسە بکەین لەسەر ئەو تێکستەو یەکێک لەنمایشە هاوچەرخەکانی ئەو تێکستە.

شانۆنامەی هاملێتی ستانیسواف ڤیسپیانیسکی(٣) تۆژینەوەیەکی گرنگە بە کارەکتەری هاملێت و خوێندنەوەیەکی ووردی شانۆنامەکەی شکسپیرە، لەم شانۆنامەیەدا هەست بەتۆژینەوەیەک دەکەیت لەڕێی نمایشەوە، بە ئەوەی ئاشنایەتیمان بەم شانۆنامەیە هەبێت، پێویستە بگەڕێینەوە سەرەتای شانۆنامەکە، نزیکبونەوەیە لەئاهەنگی سەری ساڵی ١٩٠٥ ڤیسپیانیسکی نەخۆشە، کامینیسکی دێتە سەردانی داوای لێ دەکات کە ڕۆڵی هاملێت ببینێت، چونکە خوازیاری ئەوەیە لەبارەی ئەو کارەکتەرەوە بدوێت، بەهۆی ئەوەی زۆر کات بیری لێ دەکاتەوە، خۆشحاڵ دەبێت لەبارەی هاملێتەوە قسە بکات.

شانۆنامەکە هەڵگری کۆمەڵێ پرسیارێکی شانۆیی وشیکارێکی تایبەتە بە هاملێت، بە تایبەت لەڕووی قسەکردن لەپەیوەندیی نێوان شانۆ و ژیان، بۆیە هاملێت لەم شانۆنامەیەدا پڕۆسەی خوڵقاندنەوەو سەر لەنوێ نووسینەوەی تێکستەکە، کە حەقیقەتی ژیان و گەمەی شانۆیی دەبنە تەوەری سەرەکی ئەم کارە، ڕووداوەکان وەک ژیانی شانۆکار لەکاتی پڕۆڤە نیشان دەدرێت، لەچۆنیەتی کارکردنەوە لەسەر شانۆنامەی شکسپیر، لێرەدا نووسەر سێ تەوەری گشتی هەڵدەبژێرێت، شیکردنەوەو تەئویلکردنەوەیە بە شانۆی شکسپیر،

ئەوەش لەڕێگەی گفتوگۆو نواندن، بەواتای گێڕانەوەو بەرجەستەکردن وێنەیەک نیشان دەدات، کەچۆن لەناو شکسپیرەوە دێتە دەرەوەو بەهەمان شێوە دەگەڕێیتەوە ناوی، لێرەدا پێویستە ئاماژە بە ئەوە بکەین، هەموو ئەو شانۆنامانەی کە ویستویانە سەر لەنوێ کار لەشکسپیر بکەنەوە بە دیدگایەکی نوێوە، یاخود شکسپیرو کارەکتەرەکانی بکەنەوە کارەکتەری کارەکانیان، لەو شانۆنامەیەی ڤیسپیانیسکی سەرچاوەی گرتووە.

ژیانی شکسپیر و هاملێت وڕووداوەکانی شانۆنامەکە، لەپاڵ شانۆنامەی ماکبێس دەبنە سێ تەوەری گشتی ئەم نمایشە، ئەکتەرەکان لەوێنەی ژیانی پڕۆڤەوە دێنە ناو کارەکتەری شکسپیریی، لیدی ماکبێس و ماکبێس و سێ سیحربازەکە بەشێکی دیاری ناو شانۆنامەکە پێکدێنن، تارمایی باوک لەهاملێت، شێتبوونی ئۆڤیلیا،

هاتنەوەی ئەو کارەکتەرانەو بەگژداچوونەوەیان لەناو زهنی ڤیسپیانیسکی دەبنەوە بەشێک لە دیمەنە شانۆییەکەدا، بەپێی نووسەر نەخشەکەوتنی خەی ڕووداوی بەر لە نووسینی شانۆنامەکە دەکاتە دیمەنی سەرەتای ئەو کارە، بەواتای لەبایەگرافیای ژیانی خۆیەوە دێتە ناو کارەکەوە، ئەوەش بۆ ئەو هۆکارە دەگێڕێتەوە کە ڕووداوەکانی دەرەوەی نمایشەکە، واتە ژیانی مرۆڤە شانۆکارەکان پەیوەستە بەو گوندەی تیای دەژین وکەشەی شانۆو چۆنیەتی کارکردنیان هەیە لەگوندێکی شاری کراکۆڤی پۆڵەندی.
تا بەئەمڕۆ دەگات چەندین دەرهێنەری پۆڵەندی بەشێوازی دەرهێنانی تایبەت ڕوویان کردۆتە نمایشکردنی ئەم تێکستە، یەکێک لەو دەرهێنەرانە دەرهێنەر یێرزی گژەگۆژەڤسکی (٤) دامەزرێنەری شانۆی شێوەکاری پۆڵەندیە.
سەرەتای هەفتاکانی سەدەی بیستەم کارکردنی لەشانۆدا لەشانۆی شێوەکاری کاری دەکرد، کەشانۆیەکی ئەزموونگەری بوو ، هەوڵیدەدا زمانی وێنەی شانۆیی بگۆڕێت بۆ زمانی تابلۆی شێوەکاری، لەو پرسە هارمۆنیەی زماندا شانۆی شێوەکاری بنیاتنا.
ئەو زمانە شێوەکاریە پرۆسەی بەشانۆکردنە لەڕێگەی ئامادەبوونی هونەری شێوەکاری، کە لەدوو ئاراستەدا دەردەکەوێت، یەکێکیان بوونی تابلۆی شێوەکاریە وەك وێنەیەکی بەرایی بۆ سینۆگرافیا، ئاراستەی دووەمیش گۆڕینی ماناکانی وێنەی شانۆییە، وەك لە شانۆگەری (ئاهەنگی ژنهێنان) ی ڤیسپیانیسکی بۆ وەستاندنی زەمەن باندۆڵی کاتژمێر بەکار دێنێت، ئەوە دوور کەتنەوەیە لەزمانی ئاخاوتن، بەخشینی دیدی شێوەکاریانەیە بە تێکستەکەی ڤیسپیانیسکیە، هەروەها وێنەی بینەراو لەناو فەزای زمانی تێکست دەدۆزێتەوە، ئەوە پرسەیەکی هەڵکۆڵینی وێنەی شانۆییە، کە توانای بەرهەمهێنانەوەی لەودیوی تێکستەوە هەیە، زمانی ووتراو دەکاتە ڕووبەرێك بۆ خوێڤاندنی زمانی بینراو.
زمانەك بەتەنیا پەیوەست نیە بە جولە و ڕەنگ، بەڵکو وێنە پشت دەبەستێت بەمۆسیقاش، بەڵام ئەو وەك تەماشەڤسکی (٥)پشت بەمۆسیقای کلاسیکی نەدەبەست، بەڵکو پشت بە مۆسیقای پۆڵەندی ئەو سەردەمە دەبەست، بەتایبەت کارکردنی لەتەك مۆسیقاری پۆڵەندی ستانیسواڤ ڕادڤان.
بەدوای ئەو کارە واتە ساڵەی دواتر سەرەتای هەفتاکان ئەو بنەمایانەی بە کاری شانۆیی لەدوو شانۆگەریتر بەتەواوی ڕەنگی دایەوە، ئەوانیش (ئیریدیۆن) و(یاراتش)، کە بەتەواوی دەیویست فۆڕمێکیتر بەشانۆ ببەخشێت، بەدژی شانۆی سونەتی دەربکەوێت، هەندێك لەتوێژەران و ڕەخنەگران بەوایان وایە تاڕادەیەکی زۆر کاریگەری

گر□ت□فسکی ب□س□ر□و□ بوو□، ت□نان□ت گر□جیچکی ل□کت□ب□ک□یدا ل□بار□ی د□ره□ن□رانی پ□□□ندی ل□□□وتی تاز□گ□ری شان□ی جیهانی ب□وای وای□ ل□ی□ک□ك ل□شان□گ□ری□کانیدا ب□ کار□کت□ری پا□□وان ل□ نمایش□ک□دا کاریگ□ری □استو□خ□ی گر□ت□فسکی ب□س□ر□و□ی□ (٦)
□□نگ□ ه□ر ئ□و □وانین□ □□خن□یی□ ب□ووب□ت وای ل□ گژ□گ□ژ□ڤسکی کردب□ت ک□ ل□چ□ند ئاست□کدا گ□□انکاری ل□پ□□ژ□ شان□یی□ک□ی بکات، ب□ی□ تا□اد□ی□ك ل□ت□کستی پ□□□ندی دوور د□ک□و□ت□و□، □وو د□کات□ شان□نام□ی□کی چیخ□ف و ئ□مجار□ شان□گ□ری (ن□ور□س) د□رد□ه□ن□ت، ئ□و دید□ □□خن□یيان□ی ئاراست□ی کراون، وایکردوو□ گومانی ئ□و ب□گ□□ان وپشکنینیتر د□ست پ□بکات□و□، ب□ی□ کات□ □وو د□کات□ شان□ی گریکی، شان□گ□ری (ئ□نتیگ□نا) ی س□ف□کلیس د□رد□ه□ن□ت، ئ□مجار□یان ل□شان□گ□ری□ک□یدا ک□□س ه□ی□ و ت□نان□ت د□یال□گیش د□□□ن، ب□□ام د□یال□گ□ ووتراو□کانیان ب□زمانی ی□نانی□.
ب□ ئ□و د□رک□وتنی سیما نو□ی□کان ل□شان□ک□ی ل□ه□موو شت□ك گرنگتر بوو، ب□ی□ ئ□و ر□ح□ ئ□زمونکاری□ت□ی ب□شان□ی ش□و□کاری د□ب□خشی تاو□کو ب□رد□وام ب□دوای نو□بوون□و□و ب□ با□ابوونی شان□ک□ی ب□وات، د□ت کار ل□س□ر دوو ت□کست د□کات ل□ناو نمایش□کدا ک□ ب□ش□کی ک□می ت□کست□کان و□رد□گ□ر□ت□و□، ئ□وانیش ی□ک□کیان شان□نام□ی□کی میت□رلینگ□ ب□ناوی (نا□و□) و ئ□ویتریش شان□نام□ی□کی ڤیسپیانیسکی□ ب□ناونیشانی (ژن□کی وارش□یی)،
س□رباری ئ□و□ی ت□خت□ی شان□ش و□ك دوو ت□کست□ک□ داب□ش د□کات، ب□ش□کی ت□خت□ی شان□ ک□ □ووداو□کانی ت□کست□ک□ی میت□رلینگی ل□س□ر بنیات د□نر□ت بریتیی□ ل□ پارچ□ شووش□، ئ□ویتریش پ□یو□ست□ ب□ □وناکی□و□، ل□□ر□و□ ت□بینی ئ□و□ د□ک□ین، ئ□و شان□ی□ چ□ند ل□□□ووی ت□کنیک□و□ د□ی□و□□ت گ□□انکاری بکات و□ك ل□ت□خت□ی شان□دا د□یکات، ب□ه□مان ش□و□ش ل□ت□ك دیدی جیاوازی نووس□ر□کان□و□ د□ی□و□ت □ووب□رووی س□رک□شی دنیای ش□و□کاری و□ن□ ب□بت□و□، ر□نگ□ ل□□ر□دا پرسیار□ك □ووب□روومان ب□بت□و□، ک□ب□چی گژ□گ□ژ□ڤسکی دیدگای ش□و□کاری خ□ی ب□ شان□ ل□□□□گ□ی و□ن□ک□شان□و□ بنیات ن□ناو□ و پشتی ب□ستوو□ ب□ ت□کستی شان□یی؟
ئ□و□ پرسیار□ک□ □□وای□تی و□رد□گر□ت ول□کاتی تو□ژین□و□ ل□بار□ی کار□کانی د□ش□ت ه□موومان □ووب□رووی ببین□و□، ب□□ام ئ□و د□م□ی شان□گ□ری (با□ک□ن) ی ژان ژین□ د□رد□ه□ن□ت، کات□ با□ک□ن د□گ□□□ت ب□ شو□نی بین□ر و د□یکات□ □ووب□ر□ك ب□ دا□شتن□و□ی ب□شایی، ل□و□دا و□□امی پرسیار□ک□ی خ□مان د□ست د□ک□و□ت، ئیشکردن□و□ ل□ت□ك ت□کست ب□م□ب□ستی د□زین□و□ی پ□یو□ندیی ش□و□کاریان□ی شان□ک□ی□تی، □□نگ□ ئ□گ□ر ئ□و شان□گ□ری (ئ□مریکا) ی فرانز کافکای د□رن□ه□نا بوای□

نەیتوانیبوایە بیناسازی ئیتاڵی بەتەواوی ڕەت بکاتەوە و شوێنی بینەران بەتەواوی ببەتە شوێنی نمایش.

ئەو بنەمایانە بە شانۆکەی بەرەنجامی گۆڕان وتەگەیشتنییەتی بە شانۆی شەپۆلکاری کە تیایدا دنیای ڕەنگ دەگوازێتەوە بۆ جیهانی دەلالەتەکانی جولە، کە ڕووداوەکان هەمیشە زیاتر لەخەونەوە نزیکن، خەون تیایدا پانتاییەکانی نەست وای لێدەکات بەرەو ڕووبەری ئازاد بە کارکردن بڕوات، ئەکتەرەکان لەهەندێك ئەزموونـدا بە پۆشاکی تەواو ڕەش دەردەکەون، مۆسیقا و ڕەنگ بەشداری لەبونیادی مێتیقی وێنە دەکەن، ئەو ئەزموونە بووە بە شانۆیەکی شەپۆلکاری کە لەنەخشەی ئەزموونی شانۆی جیهانی چەندین هەوڵی بەدوای خۆیدا هێنا، تەنانەت لەشانۆی شەپۆلکاری پەیوەندیش بەیەکەوە لەبنەما و هەوێنی بوێرەکانی ئەو شانۆیە سەیر دەکرێت.

کێشەیەک لێرەدا بەگرنگەوە ئاماژەی بە بکەین ئەوەیە، لەمەعریفەی شانۆی ئەمڕۆدا شانۆ ئەزموونیەکان وەک خاسیەتێکی هەمیشەیی شانۆکاران سەیرمان کردووە، ئەو قۆناغە ئەزموونیەی ئەو دەرهێنەرە پەیوەستە بە تەمەنی شانۆ ئەزموونگەرییەکەی، کارەکانی دواتری دوورن لەشانۆی شەپۆلکاریی، لێرەدا ئاماژە بە دوو نمایشی کۆتاییەکانی دەکەین، هەردووکیان لەنووسینی ڤیسپیانیسکی، یەکەمیان بەناوی “دادوەر” لەساڵی ١٩٩٩ لەشانۆی نیشتمانی وراشۆ نمایشی کردووە، ڕووداوەکانی نمایشەکە لەدۆسیەی دادگاوە وەرگیراوە، باس لەکووشتنی کچێکی منالەکا ر دەکات لەلایان خاوەنی مەیخانەیەکەوە، بەلام بەهۆی نەبوونی بەڵگە، بکوژەکە بەتاوان دەردەچێت.

گژەگۆژەڤسکی لەم نمایشەدا لەڕیتمی خێرا و بایەخە تایبەتییەکەی وەک هەمیشە بە هـونەری مۆسـیقا پەیوەنـدیەکی زینـدوو لەگەڵ کەمەڵە ئەکتەرێک درووست دەکات، کە بەسەر شانۆکەدا دابەش بوونە، بریتیە لەمەیخانەیەکی فراوان، ناوەڕاستی شانۆ سەکۆیەکی بازنەیی هەیە، کە ئەکتەرێک دەتوانێت بیجولێنێت، لەهەمان کاتدا زەمەنی پێ بەرەو پێش بەرێت، شوێنەکە چەند بونیادێکی واقعی ڕاستەوخۆیە، بەڵام نەیویستووە لەڕێی کورسی ومێزەوە مەیخانە بەرجەستە بکات، بەڵکو کارەکتەرەکانی دەنگی مەیخانەکە بەدەم سەما و گۆرانیەوە بەشداری لەڕووداوەکان دەکەن، تەنانەت دیمەنی دادگایی کردنەکە کە کەمەڵە گۆرانی بێژو مۆسیقیەک بە کورسیەوە دەنگ سەکۆی ناوەڕاستی شانۆ، تا لەڕێی گۆرانیەوە دیمەنی دادگایی کردنەکە نیشان بدەن، کە زیاتر لەگروپێکی سەمفۆنی دەچن گۆرانیەکی ئۆپیرایی پێشکەش بکەن، لەگەڵ سوڕانەوەی سەکۆ بازنەییەکە دادگاییەکە کۆتایی دێت.

لەڕووی بیناسازی شوێنی نمایشەوە دواوەی شانۆ دەرگاو پەنجەرەی ژوورو شوێنە تایبەتیەکانیترە، ئەکتەری تیا دەردەکەوێت، لەهەمان

کاتدا بونیاد□کی جوانکاری ب□کار□ک□ ب□خشیوو□، ک□ وایکردو□ ئ□کت□ر ل□ ب□شایی□کی ئازادی واقعیان□ گوزارشت ل□ژیان□کی ک□م□□ای□تی پ□ ک□ش□ بکات، ئ□گ□ر نووس□ر ئ□و کچ□ی د□کوژر□ت ب□ کچ□کی جول□ک□ ناوی ب□ر□ت، ب□□ام د□رھ□ن□ر ل□□□□ی جل وب□رگ□و□ باب□تی جول□ک□ چ□ د□کات□و□، ل□لای□ک ئ□م□ کچ□کی منا□کارتر د□بینین، ک□ ک□او□کی تایب□تی ل□س□ر□، ئاماژ□ی□ ب□ جول□ک□، و□ک چ□ن حاخام□ش ل□ نمایش□ک□ ل□س□ری□تی، ل□ھ□مان کاتدا ئ□و کچ□ی د□کوژر□ت منا□کار نی□ وگ□نج□ک□، ئ□و□ش وایکردوو□ ئ□و کچ□ منا□کار□ی چاو□روانی مردنی د□ک□ین ل□لایان خاو□ن م□یخان□ک□و□، ک□چی د□بینین ئ□و□ی د□کوژر□ت ئ□و نی□ کچ□کیتر□، کچ□ک ب□ پ□شاکی کولتووریی پ□□□ند ی□و□، ب□ ئ□و□ی ل□و □□گ□ی□و□ بی□و□ت ئ□و توندوتیژی□ نیشان بدات ک□ چ□ن پ□□□ندی ب□ھ□ی ک□ش□ی ئاین□و□ ن□ک ت□نیا ل□لایان سیاسی□کان□و□ ل□ناو د□بردر□ت، ب□□کو ل□لایان مر□ڤ□ دژ□کانیشی ل□ناو د□بردر□ت.

ئ□م نمایش□ ب□ت□واوی دوورک□وتن□و□ی□ ل□شان□ی شیو□کاریی، ئ□و□ش م□رک وتایب□تم□ندی کارکردنی□تی ک□وا چ□ن ق□ناغ□ ئ□زموونکاری□ک□ی ب□ج□ھ□شتوو□، ب□تایب□ت ل□دوا کاری شان□یی ئ□و د□رھین□ر□، شان□گ□ری “ھامل□ت” ی ڤیسپیانیسکی ل□ ۲۰۰۳ نمایشی کرد، □□ک دوای ئ□و□ی ل□ ب□□□□وب□ری شان□ی وارش□ ن□مابوو، ب□ت□واوی د□رد□ک□و□ت د□ی□و□ت و□ن□ی□کی جیاوازتر بب□خش□ت ب□م شان□ی□، ک□ ھیچ پ□یو□ندی□کی ب□ شان□ی ش□و□کاری□و□ نی□.

ھامل□ت ب□ ئ□و د□رھ□ن□ر□ کار□ک□ ل□گ□م□ی□کی شکسپیریی و چ□نی□تی خول□اندن□و□ی ئ□ستای□ ل□ناو کلاسیکدا، ب□ی□ ویستوی□تی ت□واو قوو□ ب□ت□و□ ل□و ت□گ□یشتن□ی نووس□ر ویستوی□تی، ھ□موو ئ□وان□ی ل□ناو ت□کست□ک□دا ئاماژ□ی ب□ کراو□، ل□و□ن□ی ب□رج□ست□کراوی ت□واو د□یخات□ □وو.

ت□واوی س□ر شان□ی□کی ک□ن نیشان د□در□ت، و□ک ئ□و□ی ل□لای شکسپیر ھ□ب□ت، یاخود ھ□ر ھ□□□کی شان□یی ب□ت ل□کاتی پ□□ڤ□دا، ت□نان□ت ل□دیم□نی □□ش□باکاندا ھ□ر ب□ش□وازی ک□ن ک□چ□ن ل□□□□گ□ی سندوق□کی بازن□یی لاک□ش□یی داپ□شراو ب□ گونی□ ئ□کت□ر د□یجول□ن□ت ب□ درووست کردنی □□ش□با، ک□ ئ□و س□ ژن□ ئ□کت□ر□ ئ□نجامی د□د□ن کات□ک ل□و سات□دا □□□یان نی□، کار□کت□ری تارمایی باوک ل□س□ر□تاو□ د□رد□ک□و□ت، ل□دواو□ی شان□ د□گ□□□ت□و□ س□ر کورسی د□س□لات چاود□ر د□ب□ت ب□س□ر ت□واوی نمایش□ک□ تا ک□تایی د□ت□و□ ب□ د□یال□گکردن.

ئ□م نمایش□ پ□یو□ندی□کی □است□وخ□ی ن□وان شان□ و ژیان درووست د□کات، پ□□س□ی□ک□ وابست□ی ئاگایی و نائاگایی□، س□نت□ری شان□یی شکسپیر ھ□□د□و□ش□نر□ت□و□، نووس□ر د□ی□و□ت س□رل□نو□ ل□□□□ی بونیاد□کان□و□ ئ□و گوتار□ی بوو□ ب□ شکسپیریزم ل□ناو نمایش

بنووسێتەوە، دەرهێنەر کەوتۆتە نێوان گوتار وبونیاد، گوتاری شکسپیریی و ڕێکخستنەوەی بونیادەکانی ڤیسپیانیسکی، نمایش بێتە خولقاندنەوەی ساتی لەدایکبوونی شانۆ لەڕێی ئەکتەرەوە، بینەر لەو هاوکێشەیەدا وەک بەشێکی زیندوو لەگەڵ ئەکتەر بەشداری لە پڕۆڤەکان دەکات، ئەویش لەڕێگەی ئەو سێ کچە ئەکتەرەی لەڕیزی پێشەوەی بینەران دادەنیشن و تا ئەو کاتەی لیدی ماکبێس دێت دەیەوێت ئەو بە خۆی سنووری ئەو گەمە شانۆییەیان بە دەست نیشان بکات، سەرەنجام ئەویش چارەنووسی بەدەستی نووسەرێکەوەیە، بێ ئەوەی لەفەزای شکسپیریی بسوڕێنەوە، بەڵام بەسەر لەنوێ تێگەیشتنی ئەو دۆخە شانۆییەی ناو پۆڵەنداوە.

شانۆنامەی هاملێتی فیسپیانیسکی وایکردووە هاملێت وشکسپیر ببنە بەشێک لەناو ئاگایی کولتووری مرۆڤی پۆڵەندی، بەدوای ئەو شانۆنامەیەوە، هەمیشە شانۆگەری هاملێت جێی سەرنجی بینەرانی شانۆ بووە، کە ڕەنگە لێرەدا نەتوانین و نەکرێت باس لەکۆی ئەو دەرهێنانە جیاوازانە بکرێت، بەڵام دەتوانین ئاماژە بەچەند نمایشێک بکەین، لەوانە هەردوو دەرهێنەر ئاندژەی ڤایدا و یان کلاتا (٧) لەڕێگەی کردەی دەرهێنانیان بۆ ئەو شانۆنامەیە قسەوباسی زۆریان درووست کردووە.

دەرهێنەرێک نییە لەشانۆی پۆڵەندیدا هێندەی ڤایدا گەڕابێتەوە بۆ شانۆنامەی هاملێت، ئەو ئەگەر لەشانۆگەری “شەوی نۆڤەمبەر” بەڕوونی کاریگەری ئەو شانۆنامەیەی بەسەرەوە بووبێت، ئەوا بە خۆشی تا کۆتایی ژیانی چوار جار وەک دەرهێنەر کاری تیا کردووە، یەکەمجار لەساڵی ١٩٦٠ شانۆگەرییەکەی پێشکەش کرد، لە ١٩٨١ دووجار کاری دەرهێنانی بە هاملێت کردووە، لە ١٩٨٩ دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت (٨) و هاتنە ئارای دۆخێکی نوێ سەرلەنوێ ئەو شانۆنامەی بە شانۆ دەرهێناوە، لەدوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت ژیانی مرۆڤی پۆڵەندی بەرەو دۆخێکی جیاوازتر هەنگاو دەنێت، شانۆنامەکانی شکسپیریش لەسەر شانۆکانی پۆڵەندا ئازاد دەبن، بەرەو دیدی کراوە هەنگاو دەنێن، گەر سیستمی کۆمۆنیستی ڕێگای ئەو کرانەوەیە نەدات، بەڵام بەدوای ڕووخانی سۆڤیەت شانۆنامەکان بەرەو دیدو خوێندنەوەی جیاواز دەبردرێت، دەبنە هۆکارێک بۆ قسەکردن لە کۆمەڵگای پۆڵەندی دوای هۆلۆکۆست و کۆلۆنیالیزم، هەروەها پرسی ژن وەک بابەتی فێمێنیستی لەناو شانۆنامەکانی شکسپیر دەبنە پرسی خوێندنەوەی دەرهێنانی.

گرنگترین سیما چیتر پاڵەوان لەشانۆنامەکانی شکسپیر لەپۆڵەندا چیتر تەنیا وێنەیەکی ئالۆزی دەروونی نییە، یاخود کارەکتەرێک نییە بخرێتە نێوان ململانێی سەرمایەدارو کۆمۆنیستێک، هەروەها مانا ڕەمزیەکان لەسنورێکدا نامێننەوە، بۆیە ساڵی ١٩٨٩ بەساڵی

گۆڕانکاری لەشانۆنامەکانی شکسپیر دادەنرێت.
ڤایدا هەمیشە لەڕێی هاملێت خوازیاری خوێندنەوەی مێژووی پۆڵەندایە، پەیوەندیەک دەدۆزێتەوە تاوەکو ئەو ڕابردووە بکاتە زەمینەی تێگەیشتی کۆمەڵگا لەخۆی، پەردە هەڵدانەوەیە لەسەر نهێنیە شاراوەکان، بەتایبەت لەدواهەمینی دەرهێنانی بۆ ئەو شانۆنامەیە دەیەوێت لەڕێی دیمەنی نواندنی ئەکتەرەکان لەنمایشەکە کاتێک گروپێکی شانۆیی دەهێنێتە کۆشک تا نواندن بکەن، دەرهێنەر هەوڵیداوە ئەو دیمەنە تەنیا وەک هەوڵی هاملێت نەبێت بۆ نیشاندانی تاوان، بەڵکو پەیوەندی هاملێت بە ئەکتەرەکانەوە.. بۆچوونی بە ژووری خۆگۆڕین و بەینی پەیوەندی نێوان شانۆو هۆڵ دەیەوێت وەک بەشێکی ڕاستەقینەی ژیان ببینێت نەوەک تەنیا وەک شانۆ.
بەبڕوای مۆنیکا پیلخ (٩)، هیچ کاتێک ڤایدا نەیویستووە دەرهێنەرێکی شانۆیی بێت، ئەو بۆچوونەشی دەگۆڕێنێتەوە بۆ کاتەکانی بەشانۆ دەبەخشێت، کە لەکاتی پشووی وێنەگرتنی فیلکمەکاندا بووە بەشانۆی بەخشیوە (١٠)
هەندێک ڕوانینی شانۆیی لەدەرەوەی پۆڵەندا بۆ هاملێت جێی بایەخی شانۆی پۆڵەندی بووە، وەک چۆن شانۆی پۆڵەندیش بۆ شانۆی ئەوروپی شانۆیەکە بەگرنگیەوە لێیان ڕوانیووە، بەهەمان شێوەش شانۆی پۆڵەندیش لەگرنگی شانۆکانی تری ڕوانیووەو تا ئاستێکیش دەرگای بۆ گفتوگۆی ئەو شانۆیانە کردەتەوە، بەنمونە لەگفتوگۆیەکی مۆنیکا پیلخ لەگەڵ دەرهێنەری لیتوانی ئۆسکاراس کۆرسونۆڤاس (١١) هەندێک تێگەیشتنی جیاوازتر لەبارەی شکسپیر دەبیستین، کە بەهۆی ئەوەی وەک کۆمەڵێک پرسیار ورووژێنراوە، دەتوانین وەک جۆرێک کاریگەریش بۆ داهاتووی ئەو باسە لەپۆڵەندا گرنگی خۆی هەبێت.
بۆچی ئەو دەرهێنەرە بەشانۆی پۆڵەندیەوە دەبەستینەوە؟ لەبەر دوو هۆکار یەکەمیان ڕەخنەگرێکی نوێی ئەم شانۆیە دیدارەکەی لەگەڵیدا ئەنجامداوە کەوا لەگۆڤارێکی تایبەت بەشانۆ بڵاوکراوەتەوە کەوەک سەرچاوەی سەرەکی شانۆکاری پۆڵەندیە هەر لەهەفتاکانی سەدەی بیستەمەوە، هۆکارەکیتریش ئەوەیە ساڵانێکە لەپۆڵەندا نیشتەجێیەو کارەکانی لەپۆڵەنداو چەندین وڵاتی تری دنیا نمایش دەکات، سەرباری ئەوەی ئەو دەرهێنەرە بەجۆرێک دنیای شانۆیی شکسپیر وابەستەی کۆمەڵگای پۆڵەندی دەکاتەوە، ئەوەتا کاتێک باس لەوە دەکات کەوا تەواوی شانۆنامەکانی شکسپیر لەبارەی هێزەوە دەدوێن، ئەوەش بەمشتومری هێز ناو دەبات جا لیبڕالی بێت یاخود دیکتاتۆری “ئەوەش ئەو ڕێگایە ئەو درامایەم پێی خوێندەتەوە، لەبەر ئەوە ڕوانینەکەم هەیە ئەویش ئەوەیە ئەو تێکستە (١٢) وابەستەی پەیوەندیەکە بەشیوەیەکی تایبەت بە پۆڵەندا” (١٣)

پەیوەندی شانۆنامەکانی شکسپیر بە مرۆڤی پەڕەندییەوە باسەکە لەو ساڵانەی دوایی قسەوباسی زۆری لەبارەوە دەکرێت، پێشتریش ئاماژەمان بە توێژینەوەکەی ڕۆژنامەنووس کاتاژینا جیێژبیچکا کرد لەبارەی ئەو پرسەوە.

هەڵبەت شانۆگەری هاملێت لە دەرهێنانی یان کلاتا بە هەمان شێوە قسەو باسێکی زۆری بەدوای خۆی هێنا، بەهۆی ئەوەی دەرهێنەر ویستوویەتی لە کردەی دەرهێنانەدا بەشێک لە مێژووی کۆمەڵگای پەڕەندی پێ بخوێنێتەوە.

ئەگەر هەمیشە قسەوباس لەوەدا بێت کە چۆن شکسپیر لەڕێی نامەیەکەوە ئۆڤیلیا شێت دەکات، بەڵام لەلای دەرهێنەر یان کلاتا دوای وەرگرتنی کارتێک کە نامەی لەسەر نووسراوە ئۆڤیلیا دەچێت کارتەکانی تریش دێنێت، ئەو شووشە شەرابانەش دێنێت کە لە هەر دیدارێکدا دوای خواردنەوە نامەی ئەو ڕۆژەی تیا هەڵگرتووە، دەردەکەوێت چەندین نامەو خواردنەوە لە نێوانیان هەیە، بەڵام بۆ ئەوەی بچێتەوە سەر دیدە شکسپیرییەکەو تەنیا لەسەر نامەیەک بگیرسێتەوە دێت هاملێت توورە دەکات و دەکەوێتە شکاندنی شووشە شەرابەکان ئۆڤیلیاش بە هەمان شێوە، لێرەدا بۆ ئەوەی دیمەنەکە لە خۆشەویستییەکی پاکیزەیی نەمێنێتەوە نەوارێکی مۆسیقای دەخاتە سەر کە پڕە لە ئیحای شەهوەت و ئارەزووی دەجولێت لەپڕ پەلاماری هاملێت دەدات ماچی دەکات، بەلام هاملێت خۆی لە دەستی دەرباز دەکات

لێرەدا دوو خاڵ وادەکەن ماناکان ببنەوە شکسپیریی شکاندنی شووشە شەرابەکان ئاماژەیە بە روانینی شکسپیریانە بۆ کەسێتی هاملێت بەهۆی ئەوەی دیدی ناو شانۆنامەکە ئەو ڕوانینەیە کە هاملێت نایەوێت ئەو پەیوەندییەی بیربخێتەوە، بۆیە دەرهێنەر ویستوویەتی ئەو وێنە شاراوەییەی شکسپیریی بکاتە وێنەیەکی بینراو، تەسلیم نەبوونی هاملێت بە شەهوەتی ئۆڤیلیا داکۆکیکردنێکی شکسپیریانەیە بەوەی ئەوەی لە نێوانیانە تەنیا ئەو نامەیەی ئێستایە، بەڵام هەر بەڕاست هەر ئەو نامەیەیە؟ ئەوە دنیابینی شکسپیرو هاملێت کە دەکاتەوە، بەڵام لەناو نمایش حەقیقەت بریتییە لەوەی ئۆڤیلیا نیشانی دەدات سەرباری نکولی شکسپیرو هاملێت، بەڵام یان کلاتاو ئۆڤیلیا ڕوانینی تریان بۆ ئەو بابەتە هەیە.

بۆلۆنیسی باوکی ئۆڤیلیا بەئاگا نیە لەو بابەتە بۆیە دوای ڕۆیشتنی هاملێت دێت ئەو ناوە پاک دەکاتەوە، بەڵام ئەو ئاگاداربوونەی لەرووداوەکان توورەبوونی ئۆڤیلیای لێ دەکەوێتەوە، کەی ئەو دیدە شانۆیە تەواو دوورکەوتنەوەیە لەمانا شکسپیرییەکان و نووسینەوەی دیدێکی نوێ کە چەندە لە شکسپیر دوور دەکەوێتەوە، بەڵام لە کۆتاییەکاندا سەرلەنوێ بو مانا شکسپیرییەکە دەگەڕێتەوە.

دیم□نی ئاه□نگ گ□رانی پاشای بکوژو دایکی هامل□ت، ئاه□نگ□کی ش□تان□و پ□ ل□ئار□زوی ز□بروز□نگی ب□زم□سات□ ب□ د□س□□ات، ک□ خا□ی نی□ ل□ه□ستی ز□وتکردن و غ□ریزی ب□ی□ کل□و دیم□ن□دا پاشای نو□ د□ک□و□ت□ ماچکردنی شاژن وشاژنیش تاو□ک تووشی خورپ□ی□ک د□ب□ت، تا شادی□ک د□ک□و□ت□ س□ر رووخساری ول□گ□□ پاشای نو□ پ□ک□و□ د□□□ن، و□ک س□ر□تای□کی نو□ ب□ ژیان و د□س□□ات.

تارمایی ل□م نمایش□دا د□رناک□و□ت، ک□وات□ کاریگ□ری تارمایی ل□ر□دا ل□کو□دای□؟ هامل□ت کت□ب□ک د□خو□ن□ت□و□ باس ل□گ□□ان□و□و د□رک□وتنی باوک د□کات ل□ئاسمان□و□، ئ□و□یان ل□بن□ر□تدا نزیکبون□و□ی□ ل□خو□ندن□و□ی□کی ف□لس□فیان□ی ژاک د□ر□دا ل□کت□بی "تارمایی□کانی مارکس" کات□ک تارمایی باوک ب□ تارمایی مارکس ناو د□بات، ل□ر□دا کلاتا پشتی ب□ستوو□ ب□و ت□گ□یشتن□ ف□لس□فی□، ب□ی□ ب□ب□ د□رک□وتنی تارمایی، ئ□و ل□کت□بدا ئاگادارمان د□کات□و□ ل□هاتنی، ئ□و□شیان باب□ت□ک□ س□ر□تا ل□لای د□ر□دا ب□ تارمایی باوکی هامل□ت و مارکس خو□ندومان□ت□و□.

بوونی تارمایی ل□ناو کت□بدا، باب□ت□ک نی□ دوورک□وتن□و□ ب□ت ل□شکسپیر، ب□□کو گ□□ان□و□ی□ ب□ ئ□و ت□گ□یشتن□ ل□شیکردن□و□ی کار□کت□ر کات□ک هامل□ت کار□کت□ر□ک□ ئار□زووی ل□ئ□د□بیات و کت□ب□، ب□ی□ ل□س□ر ئ□و ت□گ□یشتن□ تارمایی خراو□ت□و□ ناو کت□ب، ن□ک د□رک□وتنی ب□ت ل□ئاسماندا، ه□رچ□ند□ و□ک هامل□ت د□ل□ت باوک ل□نیو□ش□ودا ل□ئاسمان د□رد□ک□و□ت؟ ئ□م□ کات□ک ل□دیم□نی کل□ساک□ هامل□ت و ئ□ڤیلیا د□بینین قس□د□ک□ن و کت□ب□ک□ی ه□ر ب□د□ست□و□ی□ ل□خ□مان د□پرسین ئاخ□ ئ□و کت□ب□ ئینجیل□ ب□ی□ ل□کل□ساش ب□د□ستی□و□ی□تی؟ ئاخ□ باوک م□ب□ست ل□خودا یا م□سیح□؟ ئ□گ□ر ل□مانا شکسپیری□ک□ ب□دور بین د□توانین ل□و دید□و□ ب□وانین□ هامل□ت، ب□□ام کات□ک ل□ک□ی شان□نام□ی□ک□و□ س□یری بک□ین ئ□و□ کت□ب□ک□ ب□شان□نام□کانی شکسپیر د□بینین و د□توانین ناوی ب□رین ک□ خ□ریکی خو□ندن□و□ی کار□کانی شکسپیر□، ب□و پ□ی□ی چ□ند□ شکسپیر ب□ مر□ڤی پ□□□ندی گرنگ□، ب□ه□مان شیو□ش شان□نام□ک□ ه□ر ل□س□ر□تاو□ ناوی شو□ن د□گ□□□ت□ س□ر پ□□□ندا ب□ ئ□و□ی نیشانمانی بدات □ووداو□کان ل□س□رد□می پاشای□تی پ□□□ندی□

ه□ر ل□و دیم□ن□دای□ د□ره□ن□ر چ□ د□ب□ت□و□ ل□س□ر ئ□و پ□یو□ندی□ ب□ی□ ئ□ڤیلیا ت□واوی دیاری ونام□کانی ب□ ه□ناو□ت□و□، ئ□و□یان □وانین□کی نو□ و جیاواز□ ب□ ئ□و شان□نام□ی□ ک□وا د□ره□ن□ر ل□ناو نمایش د□زیوی□تی□و□

هامل□ت ل□گ□□ ه□□اشی□و هاور□کانی دیم□ن□ک د□نو□نن ک□گوزارشت ل□د□خی ئ□م□□ بکات، ئ□ویش ک□ و□رگیراوی دیم□ن□ نواندن□ک□ی ناو

شان□نام□ک□ی□، لاسایی گفتوگ□ی ناو ب□رنام□ ت□ل□فزی□نی□کان د□ک□ن□و□، و□ک چ□ن م□ن□ل□ژ□ ناسراو□ک□ی هامل□ت “من ه□م یان نیم ئ□م□ی□ گرفت□ک□” هامل□ت نایل□ت، ب□لکو ئار□زووم□ند□ک د□یل□ت ک□ هات□ت□ ب□رد□م لیژن□ ب□ تاقیکردن□و□ی تواناکانی و□ک ئ□کت□ر، دوای تاقیکردن□و□ی تواناکان ه□ر ئ□وان ه□لد□ستن ب□ پ□شک□شکردنی دیم□نی نواندن□ک□ ل□ ب□رد□م شاو شاژن

ی□ک□ک ل□جوانی□کانی ئ□م دیم□ن□ ئ□و□ی□ هامل□ت ب□ خ□ی □وناکی ب□د□ست□و□ی□، ئ□و ئ□کت□ر□ی د□یال□گ د□ل□ت □وناکی□ک□ی ئاراست□ د□کات، و□ک ئ□و□ی ئ□و ب□ خ□ی ئاراست□ی □ووداو□کانی نواندن□ک□ بگ□ی□ن□ت□ ئ□و شو□ن□ی ک□ د□ی□و□ت، ئ□و□ش پ□یو□ست□ ب□و ح□قیق□ت□ی ک□ خ□ی ناتوان□ت □استی□کان ئاشکرا بکات، ب□ی□ ل□□□ ئ□و گروپی نواندن□و□ تاوان□ک□ ئاشکرا د□کات، ت□نان□ت ئ□و ک□ل□□ س□ر□ی هامل□ت ل□دیم□نی س□ر گ□□ستان□ک□ هامل□ت ب□د□ستی□و□ د□گر□ت، ل□و دیم□نی نواندن□ ب□د□ست پاشای ئ□کت□ری ناو نواندن□ک□و□ی□

ب□دوای کووشتنی باوکی ئ□ڤیلیا، هامل□ت ب□دایک د□ل□ت “هیچ ک□س□ک ه□ی□ ب□رای خ□ی بک□وژ□ت؟” ئ□و پرسیار□ ل□ گرتر□ودی دایک ئاگادارکردن□و□ی□تی ب□و□ی ل□ک□ی تاوان□ک□یان ئاگادار□، و□ک چ□ن دواتر ب□ مامیشی د□□□ت “ه□موو شت□ک د□زانم” ب□و گ□□انکاریان□ د□ره□ن□ر ه□و□ د□دات رابردووی ک□م□لگاک□ی پ□ بخو□ن□ت□و□، ه□میش□ش ل□ک□تاییدا ه□ل□□ک ه□ی□ د□یگ□□□ن□ت□و□ لای شکسپیر، ب□واتای خو□ندن□و□ نا ب□ت□ مانای□کی س□رب□خ□ ب□ نمایش، ه□ند□ی چ□ند□ گ□□انکاری د□کر□ت، س□ر□نجام ئ□و□ شکسپیر□ د□یگ□□□ن□ت□و□ س□ر ه□لی درامی □ووداو□ک□، کات□ک لای□رتیس د□گ□□□ت□و□ د□بین□ت باوکی کوژراو□ هاوار د□کات “باوک□ ت□ ل□کو□ی؟” ل□ر□دا هامل□ت ولای□رتیس دوو مر□ڤی باوککوژراون، ب□لام س□ر ب□ی□ک سیستمی ز□بروز□نگی د□س□□ات□کن، هامل□ت ک□ باوکی کوژراو□، ک□چی ئ□ویش باوکی لای□رتریسی کووشتو□، وات□ ل□ی□ککاتدا باوککوژراو و باوککوژ□، ئ□و ت□گ□یشتن□ کات□ک لای□رتیس د□بینین هاواری باوک د□کات، ئ□وسا بیر□ک□ی هامل□تی کوژراو وبکوژ ل□لامان س□ر ه□ل□د□دات، ئ□و ب□ت□نیا ل□ر□ی ج□ست□و□ بکوژ نی□، ب□لکو ل□□□یی فیکریش□و□ د□ب□ت□ بکوژی ر□حی عاشقان□ی ئ□ڤیلیا، ئ□ڤیلیا ک□ ه□ست ب□م□رگی ر□حی خ□ی د□کات، ئ□و□ وای ل□ د□کات ب□یاری خ□کوشتن بدات، ئ□و □□تکردن□و□ی□ی ژیان وایکردوو□ ش□تی ئ□ڤیلیا بوونی ن□ب□ت ه□ند□ی خ□م□کی□ک دایبگر□ت ک□ بگات□ بریاری خ□کووشتن.

ک□تایی□ک□ی نمایش چ□ند□ ش□ر□شمش□ر□ک و تراژیدیای□ک د□خولق□ن□ت ک□ه□مووان د□مرن و هامل□تی زامدار ب□ت□نیشت ه□□اشی□ داد□نیش□ت و ب□گریان□و□ د□□□ت “ه□□اشی□ د□مرم” مردن□ک ک□تایی□کی شکسپیریان□

بە تراژیدیاکە دەبەخشێت، کە چەندە لە تێکست دوور بکەوێتەوە هێندەش لێی نزیک دەبێتەوە، ڕەنگە هیچ دەرهێنەرێکی پەیوەندی هێندەی کلاتا بەهۆی خوێندنەوەی بونیادی کۆمەڵایەتی دوورکەوتنەوەی لە ماناکان لە شکسپیر ڕانەگەیاندبێت، وەک چۆن هەمیشەش ویستوویەتی خۆی ڕابکەشێتەوە ناو ماناکان، بەڵام چەندە دوور دەکەوێتەوە تا ئاوە لە مێژووی پەیوەندی بداتەوە، هێندەش لە ناو ئەو مێژووەوە دەگەڕێتەوە لای شکسپیر.

دواهەمین نمایشی هاملێت کە لە پەیوەندا نمایش کرابێت کارەکەی دەرهێنەر "میخاو کەتانیسکی"

میخاو کەتانیسکی (١٩٧٦) یەکێکە لەدەرهێنەرە شانۆییە نوێیەکانی شانۆی پەیوەندی، دەرچووی بەشی دەرهێنانی کۆلێژی هونەری شاری کراکۆڤ ، هەروەها لەزانکۆی وارشە فەلسەفەی خوێندووە، وەک یاریدەدەری دەرهێنەر کاری کردووە لەتەک دەرهێنەران ڤایدا وکریستینا لوپا ویەژی یارۆچکی بوو، هەوڵیداوە یەکەی زەمەنی تێکستی شکسپیر بپارێزێت بە کارەکتەری هاملێت لەنێوان ئاستی دەروونی کەسێتی و هەوڵدان بۆ تێکەڵکردنەوە، دەرهێنەر پابەندی تەواوی تێکستەکە نەبووە، بەڵام پابەندی زەمەنی شکسپیریی دەبێت بە کارەکتەرو بیرەکە، ریتمێکی خێرا وا دەکات ڕووداوەکان بەرەو چڕبوونەوەی دەیالۆگ ببردرێت، ڕووداو سەر بەزەمەنی تێکستە بەڵام جل وبەرگی ئەکتەرەکان زادەی مرۆڤی هاوچەرخن، وەک ئەوەی هەموو شتێک لە ئێمەدا ڕوو بدات.

پەیوەندی هاملێت بە باوکی کوژراو وابەستەی حەقیقەت و خەیاڵ نییە، دەرکەوتنی تارمایی لەنیوە شەودا لە وێنەیەکی بەتەنیشت یەکەوە نیشان دەدرێت، تا باوک چیرۆکی کووشتن بگێڕێتەوە، لێرەوە تارمایی دەبێتەوە بەشێک لەگێڕانەوەی حەقیقەتی کوژراو، تارمایی خەیاڵ نییە، هێندەی مردوویەکە لەگۆڕدا هەلساوەتەوە تا چیرۆکی کوژرانی خۆی بگێڕێتەوە، ئەوەش وێنەیەکی شکسپیریی ڕوونە دەرهێنەر تەنیا ئەو وێنەیەی لەبارگاوی خەیاڵی بە تێگەیشتن لەدیمەنەکە دەرباز کردووە، جۆرە دراماتۆرگییەکی تیا کردووە کە باشتر لەو پەیوەندیەمان بگەیەنێت.

هاوچەرخ بوونی شکسپیر بە دەرهێنەر تەنیا دەستەواژەیەک نییە، هێندەی ئەو هاوچەرخێتییەی شکسپیر بەکردەوە لەناو نمایشدا ئامادەبوونی دەبێت، ڕووداو کارەکتەر لەساتەوەختێکی مرۆڤی هاوچەرخدا ڕوو دەدەن، جل وبەرگ و شوێن وابەستەی دنیای ئێمەن، ئەوە دیالۆگە ڕووداو دەخوڵقێنێت، بۆیە دەرهێنەر لەڕووی پێکهاتەکانی نمایشەوە دەیەوێت جێپەنجەی خۆی وەک دەرهێنەرێکی شکسپیریی بخاتە ڕوو.

رووداو□کان خ□راتر ل□واد□ی خ□یان ب□ر□و پ□ش د□بات، گروپی نواندن□ک□ بریتین ل□س□ ئ□کت□ر ژن و پیاو□ک ک□ چوون□ت□ ت□م□ن□و□، ل□گ□□ کو□□کی گ□نج، ل□ه□□ی ک□شک□ک□ هامل□ت خ□ی کورسی □یز د□کات تا ببن□ بین□ری نمایشی گروپ□ شان□یی□ک□، ل□و ه□□□ی ک□شک پ□نج□ر□ فراوان□ک□ ل□□□گ□ی ب□ی□ی □□نگ□کی کا□□و□ ش□و□ی د□چ□ت□و□ س□ر تابل□ی "ش□وی پ□ ئ□ست□ر□ی" ڤان کوخ.

تابل□ک□ی ڤان کوخ ل□ پ□نج□ر□ی ژوور□کی ن□خ□شخان□ی□کتی د□روونی□، ک□وا گوزارشت ل□ بینینی ئ□و□ د□کات ک□ ل□ش□ودا بینیوی□تی، ب□ی□ ل□ر□دا ک□ پ□نج□ر□ک□ ت□نی □□نگ□ک□ی د□چ□ت□و□ س□ر ئ□و تابل□ی□، د□رھ□ن□ر د□ی□و□ت گ□ش□ ب□ئاستی د□روونی هامل□ت بدات، ل□□□گ□ی تابل□ی□کی ڤان کوخ، ل□ه□مانکاتدا و□ن□ی□کی ئاو□ت□یی شکسپیر□کی ڤان کوخیان□ ب□رج□ست□ بکات، ه□□ب□ت ڤان کوخ ل□ژیانی خ□یدا س□ سا□ ل□ب□ریتانیا ژیاو□ ک□ شیکردن□و□ی کردوو□ ب□ چ□ند نووس□ر□کی ئینگلیزیی و□کو شکسپیر وچارلز دیکنز، ب□ی□ ئ□و م□رک□ی ل□و نمایش□دا و□ن□ی□کی ه□ر□م□کیان□ نی□، ب□ق□د ئ□و□ی پ□□س□ی□کی ووردی ت□گ□یشتن□ ل□پ□یو□ندیی ئ□و دوان□و□، ک□ د□رھ□ن□ر ئ□و تابل□ی□ د□کات□ دنیابین□کی هامل□تیان□.

کات□ک تیپ□ شان□یی□ک□ نمایش□ک□ پ□شک□ش د□ک□ن و پاشای نو□ د□خی د□روونی ت□ک د□چ□ت و ئ□و د□م□ی ؛□گ□□ باوکی ئ□ڤیلیا قس□ د□کات، هامل□ت ل□ب□رد□م تیشکی پ□نج□ر□ک□ ک□وا دیم□ن□کی تاریک□، ب□□ام پ□نج□ر□ک□ ل□ناو ئ□و تاریکی□دا ت□واو تابل□ک□ی ڤان کوخ ب□رج□ست□ د□کات

ئ□و پ□یو□ندی□ قولکردن□و□ی دنیابینی شکسپیر□ ب□ کار□کت□ر، ک□ ک□تایی□ک□ی پار□زگاری ل□ش□□□شمش□ر□ک□ د□کات، ب□لام ل□□□ی □وناکی□و□ نام□ی□کی ترسناک ب□ دوای م□رگی هامل□ت و دایک و پاشای تاز□ د□خات□ □وو، ئ□ویش ه□□اشی□ ل□ناو ت□رمی مردوو□کان ه□رشی ج□نگی پ□ □اد□گ□ی□نر□ت، ج□نگ□ک □وناکی□کی سووری خو□ناوی س□ر شان□ک□ داگیر د□کات، و□ک ب□رد□وامی□ک ب□ تراژیدیای□کی شکسپیریی ک□ ب□ر□کی مر□ڤی هاوچ□رخی گرت□ت□و□، ل□ر□و□ ت□د□گ□ین ب□چی د□رھ□ن□ر د□ی□و□ت ل□دیدی مر□ڤی ئ□م □□ژگار□و□ هامل□ت نمایش بکات و د□ریبکات ل□ناو ف□□م□کی کلاسیکی، چونک□ ک□تایی□ک□ی ز□ر □وون ب□مان د□خات□ □وو ک□وا ئ□و ئ□ستای□ی ئ□م□ تیایداین ژیان□ ل□ناو تراژیدیای□کی شکسپیریی، ئ□و□ش ئ□و گ□□ان□و□یی□ ب□ یان ک□ت ک□وا شکسپیری ب□شان□نووسی هاوچ□رخ ناو برد..

پ□راو□ز و س□رچاو□کان

Katarzyna Dzierzbicka, Polska i Polacy w dziełach Williama (١) Szekspira, numer 5, 2016

(٢) كاتاژينا جيەژبيچكا ڕۆژنامەنووسێكە تايبەت بە شانۆ و مۆسيقا و ئەدەب و مێژووی وارشە، لەگۆڤارو ڕۆژنامە پەیوەندیەکان دەیان وتاری هونەری و مێژوویی نووسیوە، هەروەها کتێبێکی چاپکراوی هەیە بەناونیشانی “پەنجا ساڵ لەشانۆی تەلەڤزیۆنی

(٣) ستانیسواڤ ڤیسپیانیسکی (١٨٦٩- ١٩٠٧) شانۆنووس ونیگارکێش و شاعیر بووە، کارەکانی بە درامای ڕەمزی ناسێنراوە، لەساڵانی ١٩٨٧-١٩٩٦ لەسەر پارەی دەهەزار زڵۆتی پۆڵەندی وێنەی ئەو نووسەرە هەبوو، ئەنجومەنی نوێنەرایەتی کۆماری پۆڵەندا ساڵی ٢٠٠٧ ی ناونا بەساڵی ئەو نووسەرە، لە٢٠١٩ لەساڵیادی ١٥٠ ساڵەی لەدایکبوونی وێنەی خرایە سەر پولی پۆستە، پێنج ئۆپێرای نووسیوە، لەپاڵ بیست کاری شانۆیی، شانۆگەری هاملێت دیارترین کاری شانۆییەتی، کە توێژینەوەیەکی درامیە لەبارەی کرۆکی شانۆ و پەیوەندی بە ژیانەوە.

(٤) یەرزی گژەگۆژەڤسکی لەدایکبوی ١٩٣٩ ی شاری ئوچ، لە ٢٠٠٥ لە وارشە مائاوایی لەژیان کردووە، بەشی دەرهێنانی شانۆیی لە١٩٦٦ لەوارشە تەواو کردووە، لەساڵانی ١٩٩٧-٢٠٠٣ بەڕێوەبەری شانۆی وارشە بووە، چەندین خەلات و بڕوانامەی شانۆیی و میدالیای نیشتمانی وەرگرتووە، کۆلێژی هونەری ئوچ دکتۆرای شانازی پێ بەخشیوە، ئەوە سەرباری ئەوەی لە ١٩٧٨ کراوە بە بەڕێوەبەری شانۆ لەشاری ڤرۆسواڤ، شانۆیەکی ئەزموونگەری دامەزراندووە، بەبڕوای توێژەری شانۆی پۆڵەندی ئاوگوست گرۆجیچکی دامەزرێنەری شانۆی شێوەکاری پۆڵەندیە، هەڵبەت ئامادەبوونی دیدگای شێوەکاری لەشانۆی نوێی پۆڵەندی، هۆکارێکی دەگمەنی شانۆکارەك نیە، چونکە لەلای بەشێك لە دەرهێنەرەکان بایەخدان بەهونەری شێوەکاری دەردەت، هەروەها پەیوەندیەکی ئۆرگانی پتەو هەیە لەنێوان سینۆگرافیا و شێوەکاری، ئەوەش چەندە پەیوەستە بە سینۆگرافیاوە، لەهەمان کاتدا بایەخدانیان بەهونەری شێوەکاری وایکردووە ڕۆڵی سینۆگرافیا لەشانۆکەیاندا جێگای بایەخی تایبەت بێت، بەڵام شانۆ ئەزموونگەرییەکەی گژیگۆژەڤسکی تایبەتمەندیەکی سەربەخۆی هەبوو.

(٥) هێنریک تۆماشێڤسکی (١٩١٩-٢٠٠١) کیریۆگراف و دەرهێنەری شانۆییە، گروپێکی شانۆیی تایبەت بەشانۆی پانتۆمایمی لەپۆڵەندا دامەزراند، بەناوی شانۆی جوڵە.

(٦) أوجست جرودجيتسكى ، حركة التجديد في المسرح العالمي.. ، ترجمة: د. هناء عبدالفتاح، الهيئة المصرية العامة

(٧) يان كلاتا (١٩٧٣) لەکاری دەرهێنانی شانۆیی وەک نووسەر ودراماتۆرگیش لەشانۆدا کار دەکات، لە وارشە شانۆی خوێندووە و لە

کراکۆفیش سینەما، سەرەتای دەرهێنانی شانۆیی بۆ کارکردن لەناو چیرۆک و ڕۆمان دەستی پێکرد، بەتایبەت لە ٢٠٠٤ ئەو دەمەی لەشاری ڤرۆسواق کاری کرد، سەرەتا "ژێرزەمینەکانی ڤاتیکان" ی ئەندریە ژید بۆ شانۆ دەرهێنا، لە بەشی دواتر لەبارەیەوە دەدوێین

(٨) لە بەشەکیتری ئەو کتێبەدا بەووردی باسمان لە شانۆی پۆڵەندی لەسەردەمی یەکێتی سۆڤیەتدا کردووە، هەروەها لەسەر بەشەکی کارەکانی ڤایداو نمایشی "شەوی نەڤەمبەر" شیکاریمان کردووە، بەیە دەکرێت بۆ تێگەیشتنی زیاتری کارەکانی خوێنەر بۆ ئەو بەشەیان بگەڕێتەوە

(٩) مۆنیکا پیلخ ڕەخنەگرێکی نوێی شانۆیی پۆڵەندیە، لەبارەی کێشەکانی شانۆی پۆڵەندی ونمایشە شانۆییەکان دەنووسێت، وتارەکانی زیاتر لەگۆڤاری شانۆ بڵاو دەکاتەوە.

(١٠) Monika Pilch, Andrzeja Wajdy spojrzenie na teatr, Teatr numer 2/2017

(١١) ئۆسکاراس کۆرسونۆڤاس (١٩٦٩) دەرهێنەرێکی لیتوانییە، چەندین شانۆنامەی شکسپیری بۆ شانۆ دەرهێناوە لەوانە "هاملێت، ڕۆمیۆ وژۆلێت، خەونی نیوە شەوی هاوین،زریان" خاوەنی چەندین خەڵاتی شانۆییە، گرنگترینیان خەڵاتی شانۆی ئەوروپی بۆ واقعی نوێ، لە ٢٠١٦ خەڵاتی باشترین دەرهێنەری لە نەرویژو لیتوانیا وەرگرتووە، لە١٩٩٨ شانۆیەکی تایبەت بەخۆی درووست کردووە لە ڤیلنیە، کەجەخت لەسەر دراما هاوچەرخ و کلاسیکییەکان دەکاتەوە.

(١٢) مەبەستی شانۆنامەی "پێوانە بە پێوانە" یە

(١٣) Monika Pilch, Szekspir nie moralizuje, teatr numer 6/2016للکتاب (القاهرة) 2010، ص116

فەیلییەکان لە ژێر چنگی بەعسیزمدا.. مەنسوڕ ناجی

فەیلییەکان گروپێکی چەپێنراوی دینی و نەتەوەیی ناو مێژووی پڕ لەشەڕ و شەڕی عێراقن. ململانێی شوناس و جەنگی تائیفی خوێناوی عێراق کۆڵانەکانی ئەم گروپە دیاریکراوەی ناو کوردەکانیشی هاڕی. جەنگی عێراق -ئێران لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوو زیاتر و زیاتر

دەرگای بەسەر ئەم تەسفیە حسابە کردەوە کە پاشخانەکەی لە ئایدیۆلۆژیای بەعسیزم خۆی حەشاردابوو، ئەم پاکتاوە کە بەشێکی زۆری نەتەوە نا عەڕەبەکانی گرتەوە بەشێوەیەکی دڕندانەش کوردو بەدیاری کراوی گروپێکی بچوکی نەو کوردەکانی گرتەوە کە فەیلیەکان بوون.
لە بەرواری ١٠ نیسانی ساڵی ١٩٨٠ حکومەتی عێڕاق بڕیاری ژمارە(٦٦٦)ی دەرکرد، کە تێیدا جەختی لەوە دەکردەوە (ئەگەر کەسێک ناسنامەی عێڕاقی نەبێ دەبێ ڕەوانەی ئێران بکترێ) ئەمەش جۆرێک لە شەرعیەتدان بوو بە قەڵاچۆ کردنی فەیلیەکان. فەیلی بوون دواجار تاوان بوو، یەکەم لەبەر ئەوەی کورد بوون و دووەم لەبەر ئەوەی لەڕووی مەزهەبیەوە سەر بە ئێران بوون، واتا شیعە بوون.
لەسەروبەندی کەمپینی ئەنفالدا کە کوردەکانی گرتەوە فەیلیەکان دوچاری لەسێدارەدان و ئاوارەبوون و کوشتن بوونەوە. فاشیزمی سەدام دەبابەیەک بوو جەستەی هەموو ئەوانەی دەهاڕی کە لەدەرەوەی سیستەمە سیاسی- نەتەوەییەکەی عەڕەب بوون. ترسناکی فاشیزمی سەدام لەوەدابوو شەرعیەتێکی ڕەهای دابوو بەم پاکتاوە، دروشمەکانی یەکێتی عەڕەب و شەڕی عەرەب لەسەر حسابی تیرۆرکردنی ئەو کەمە نەتەوە و دینیانە بوو نەک جەنگی ئەمریکا و ئیسرائیل.
سەدام بە گەڕان بەدوای ئەم ئەنفال و جینۆسایدە، شەرعیەتە ئەخلاقییەکەی لە ئایدیۆلۆژیای بەعسیزم وەرگرتبوو، ئەوانەی لەدەرەوەی پڕۆژەی عروبە بوبن تابوری ئێران یان بە موخەریب ناوزەند دەکران، دەبوو بە تەواوی سڕبکرێن.
ئەم جەنگە بە تەنیا لەڕووی فیزیکییەوە دەست پێنەکرابوو، بگرە لەڕووی کلتوریی و سڕینەوەی زمانیشەوە بەشێوەیەکی چڕ پێشخرابوو، خوێندن و قسەکردن بەزمانی دەرەوەی عەڕەب وەک کوشتنی زمانی عەڕەب تەماشا دەکرا. لەلایەکی ترەوە ئەم شەڕە ڕەهەندێکی تاکتیکیشی هەبوو بەوەی قوڵکردنەوەی دابەشکاری بوو لەنێو کوردەکان کە جیاوازی مەزهەبیان هەبوو، ناسیۆنالیزمی عەڕەب، سەروەری خۆی لە لەناوبردنی گەلانی ناعەڕەب دەبینییەوە هەم بە تیرۆری ڕەوانیان هەم بەتیرۆری شوناسیان.

فاشیزمی سەدام لەسەر بنەمای کوشتنی زمان و شوناسی دەرەوەی عەڕەب بوو، هەموو ئیشکردنەکە بە سڕینەوەی دوژمنێک بوو کە کەلێنی دەخستە ناو ستراکتۆری ئایدیۆلۆژیای بەعسیزمەوە. نازیزم و بەعسیزم لە قوڵایدا هەمان سیستم بوون لەڕووی دینامیکیەتی کارکردنەوە، بەڵام سەدام جیاوازتر لە هیتلەر توانی دوو جۆر کوورە دروست بکات بۆ تواندنەوەی فەیلیەکان، یەکەمیان؛ بە سوتاندنی جەستەیان، دووەمیان؛ سوتاندنی مێژوو و بیرەوەریان. کاریگەریەکە بەجۆرێکە

ل□دوای پر□س□ی ئازادی ع□اقیش□و□ ئ□م گروپ□ ن□یانتوانیو□ ب□ت□واوی موممار□س□ی کلتوری و زمان□وانی خ□یان ه□ب□ت.
نوس□ری کورد "ب□ختیار ع□لی" ب□□□مان□ک ئاو□□کی جددیی ل□م دووج□ر□ ه□□□ک□ست□ی ف□یلی□کان داو□ت□و□، □□مانی ب□ند□ر ف□یلی ک□ی □□ه□ند□کانی فاشیزمی س□دامی ل□ ب□ری□ک د□ره□ناو□ ک□ ب□س□ر ج□ست□ی ئایدیا□ی ف□یلی□کان پیاد□کرا،
ب□ند□ر ف□یلی ک□ مندا□□ک□ ه□ر ل□زینداندا ل□دایک د□ب□ت و دوای چ□ندین سا□ ئازاد د□ب□ت نمون□ی□کی ب□رج□ست□ی م□ژووی ف□یلی□کان□، ل□دایکبوونی ب□ند□ر ل□زینداندا میتاف□ر□ ب□ ئ□و □استی□ی ک□(ه□ر ل□ بناغ□دا ف□یلی□کان ل□ناو ف□زای زینداندا ژیان م□سر□ف د□ک□ن) □□مان□ک□ ب□ت□واوی ئاو□ی ل□ه□ردووك □□ه□ندی ه□□□ک□ست داو□ت□و□ ب□و□ی تاک□ تاوانی ب□ند□ر ک□ ل□زیندان□ بریتیی□ ل□ ف□یلیبوون□ک□ی.
ک□ش□ی ک□مین□ ل□س□ر ئاستی دونیادا ک□ش□ی□کی جددی□، ب□□ام ئ□و□ی ل□ع□□اقدا ب□س□ر ئ□م گروپ□ دینی و ئیتنی□ هات ک□م و□ن□ بوو□. فاشیزمی س□دام ه□میش□ و□ک م□ترسی□کی ئ□ب□دی س□یری کوردو ب□دیاریکراوی ف□یلی□کانی کردوو□.
س□دام ه□میش□ و□ک مندا□□کانی سات□رن نیگای ف□یلی□کانی کردوو□، سات□رن ه□موو مندا□□کانی د□خوات تا □□ژ□ک ن□بن□ مای□ی م□ترسی ب□ سیست□م□ داخراو و ئیلاهی□ک□ی. ه□موو سیست□م□ک ب□ ئ□و□ی بژیت پ□ویستی ب□دروستکردنی دوژمن□. نازیزم ل□قو□اییدا ه□ستی ب□ چا□□ک و خ□ر□ند□کی م□ژوویی د□کرد. ب□ ئ□و□ی ل□ □ووی سایک□ل□جی□و□ ب□رگ□ی ئ□و ک□ل□ن□ بگر□ت ه□کاری ک□ل□ن□ک□ی خست□ ئ□ست□ی جول□ک□، واتا ئ□و□ جول□ک□ی□ ب□رب□ست□ ل□س□ر ک□مای□تی من.
ب□ب□وای "ئ□ریک ف□□م" ک□□کی دیکتات□ری□ت ترسن□کی□. واتا ترس ل□ه□بوونی ش□ب□ق و ک□ل□ن واد□کات ب□ دوژمن□ک بگ□□□ین تا ل□□□ی□و□ نات□واوی□کانی ناو□و□مان ب□رگ□ بگرین و بیخ□ین□ ئ□ست□ی ئ□ویتری دوژمن□و□. س□دام و سیستم□ک□ی ب□ه□مان ف□□م ب□ دوژمن□کی نادیار د□گ□□ا تا ل□□□□ی ف□یلی□کان□و□ توانی ب□بونب□ستی بگ□ی□ن□ت. ئ□و□ منی ع□ر□ب نیم ک□ خاو□ن ک□ل□نم ب□□کو ئ□و□ کورد یاخود ف□یلی□کانن بون□ت□ ه□کاری ئ□م نات□واویی□.
ف□یلی□کان ل□دوای پر□س□ی ئازادیش□و□ ن□یان توانیو□ بگ□ن□ ف□زای□کی دیموکرات و ئازاد، ئ□وان تائ□ستاش و□ک ک□مین□ی□کی خنکاوی ناو داهاتو□کی نادیار ژیان ب□□□ د□ک□ن. دیار□ ئ□م□ ب□ ئ□زیدی و ک□مین□کانی تریش □است□. دیموکراتی□تی دوای س□دام پیاد□کردنی ج□ر□کی تری فاشیزم□ ب□ک□رست□و ئ□د□واتی ن□رمتر. ئ□و□ی دوای ٢٠٠٣ هات□ت□ ئاراو□ هیچ نی□ جگ□ل□ دیکتات□ری□ت، ب□□ام

لەڕێگەی هەڵبژاردنەوە دیکتاتۆر دیاری دەکرێت. تا ئێستاش عەقڵیەتی شۆڤینی و پان عەرەبیزم مەئوای سیاسەتی عێراقی جێنەهێشتوە، تائێستاش فەیلییەکان مامەڵە لەگەڵ نادیاردا دەکەن، فەیلییەکان سزادراون بەوەی نەزانن بەیانی چی ڕوودەدات.

ماڕک فلێربایێ لەکتێبی(دیموکراتی یان سەرمایەداری)، ڕستەیەکی سەرنج ڕاکێشی هەیە کە گومان دەخاتەسەر کەی سیستمی دیموکراسی لە دونیای وڵاتانی سێیەم، فلێربایێ دەڵێت" دیموکراتی هەر ئەوە نیە پەرلەمان و دەسەڵاتی دادوەری زامن بکات، بەڵکو پێویستە داهاتووش بۆ هاوڵاتیان مسۆگەر بکات". واتا هێشتنەوەی هاوڵاتی لەنێو ئەگەر و تەگەری ئەوەی کەی دەمرین فۆڕمێکی یەک جار توندی دیکتاتۆرییەتە. مەترسی ونبوونی سبەی مەترسییەکی جددیە ڕووبەرووی فەیلییەکان بەتەوەلەدونیای دوای سەدامەوە.
لەکۆتایدا دەتوانین بڵێین سەدام یەک ڕووداو نیە دژ بە فەیلییەکان بەڵکو دوو ڕوداو و دوو قۆناغە، سەردەمی سەدام و دوای سەدام. فاشیزمی سەدام بەجۆرێک دەستی دایە پاکتاوی کوردەکان کە ئەستەمە درەکانی دیموکراسی ئەو برینە چارە بکەن.
فەیلییەکان ئایکۆنی ئاشکراکردنی فاشیزمن لە عێراقی سەدام حوسەیندا. بەئەوەی ئەو مێژووە شیکار بکرێت پێویستمان بەزیاد لە چەندین فۆڕمی ئیشکردنە لەسەر ئاستی سیاسی و کولتوری و مێژوویمان.

مەنسوڕ ناجی

سەرچاوەکان:
١- بەختیار علی، بەندەر فەیلی، ٢٠٢٣
٢- فاتیح عبداللە شوانی، جینۆسایدی بێدەنگی کوردانی فەیلی، چاوی کورد، ٨/٢/٢٠٢٣ ، https://chawykurd.com/
٣- ئەحمەد کەرکوکی، کوردانی فەیلی ناسنامەی نەتەوەییەکی مافخوراو، ANF News,، ٢٣/٣/٢٠٢٠ ، https://anfsorani.com
٤- دکتۆر ناجح گوڕپی، جینۆسایدی کوردی فەیلی، kurdpa ، ١٥/خاکەلێوە/٢٧١٦، https://kurdpa.net/so/new
٥ــ مارک فلێربایێ ، سەرمایەداری یان دیموکراتی، وەرگێڕانی ئیسماعیل کوردە، دەزگای چاپ و بڵاوکردنەوەی ئاوێر ٢٠١٨.
٦- ئێریک فرۆم، بەناوی ژیانەوە، وەرگێران: ئازاد بەرزنجی، دەزگای چاپ سەردەم،

ژن لەپێش سەردەمی جاهیلیدا ئامتیس شاژنی بابل وەك نموونە.. رێسوڵ بێسکێنی

لێکۆڵینەوە و بیرهێنانەوەی مێژووی کۆن، بۆ سوودوەرگرتنە لە ڕووداوەکانی ڕابردوو و بەراوردکردنیان بۆ ئاشنابوون بەژیانی مرۆڤی کۆن، سەبارەت بەژیان و کێشەکانی ژن لەسەردەمانی ڕابردوودا، لێرە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل وەك دیاری بۆ شاژنی ئیمپڕاتۆریەتی بابل بیردێنینەوە، هەرچەندە تائێستا لەنێوان حەقیقەت و ئەفسانەدا ساغ نەبۆتەوە باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، ڕاستە یاخود ئەفسانەیە، زانستی شوێنەوارناسی و نوسینەکانی بابل لەسەر بوونی ئەم باخچەیە بێدەنگن، بەڵام هەندێک نوسەرانی دێرین بەشێوەیەک پەسندی دەدەن، وەک ئەوەی خۆیان لەسەردەمی ئیمپڕاتۆریەتی بابلدا ژیابن، ئەوەی بەلای ئێمەوە گرنگە ئەوەیە لەنووسراوە مێژووییەکاندا ئاماژەی پێدراوە، باخچەهەڵواسراوەکانی بابل، لەلایەن یەکێک لەمەزنترین پادشاکانی بابل نەبوخەزنەسری دووەم (600 ساڵ پ.ز) لەپایتەختی ئیمپڕاتۆریەتی بابلدا بنیاتی ناوە، بەهۆی سروشتی نامۆی باخچەکەو جوانی و بەناوبانگی کۆشکەکانی و چەندین هۆکاری تر، بەیەکێک لەکارە سەرسوڕهێنەرەکانی جیهانی کۆن دەست نیشانکراوە.

بابل و ئەبوخوزنەسر
بابل بەدووری ٨٠ کیلۆمەتر دەکەوێتە باشوری بەغدادی پایتەختی ئێستای عێراق، شارێکی دێرین و مێژوویە، مەزنترین بەشی مێژووی دێرینی ئەم شارە دەگەڕێتەوە بۆ سەدەی شەشەمی پێش زایین، لەسەردەمی نەبوخەزنەسری دووەم.
(بوخت ئەلنەسر) لەئاوەدانکردنەوەی شاری بابلدا شانازی بەخۆیەوە دەکرد، لەو سەردەمەدا چەندین کۆشك و تەلاری بەرز، دیمەن و سیمای شاری بابلیان جوانترکردبوو، چەندین دەروازەی گرنگی هەبوو، یەکێک لەدەروازە گرنگەکانی ئەم شارە، دەروازەی عەشتارە، کە باخچەهەڵواسراوەکانی تێدا بنیاتنراوە، دیمەنێکی ناوازەی بەم شارە بەخشیوە، گشت دارو ڕووەك و میوەیەکی تێداچاندراوە، بەجۆرێك لەهەرچوار وەرزی ساڵدا بەرهەمیان هەیە، لەبەر جوانی و

سەرنجڕاکێشی ئەم باخچانە ڕۆژانە گەشتیاران سەردانی دەکەن.

باخچە هەڵواسراوەکانی بابل

زۆربەی سەرچاوە مێژووییەکان باس لەوە دەکەن نەبوخزنەسر پاشای بابل بەمەبەستی ڕازی کردنی دڵی هاوسەرەکەی، ئامتیس کچی پاشای مادەکان، ئەم باخچەیەی بنیاتناوە، ئامتیس لەشاری ئەکباتان لەوڵاتی خۆیدا بەناز پەروەردەکراوە، لەنێو شاخ و تەپۆلکەو شیوو دۆڵی خۆش دیمەن و پڕ لە سەوزایی سەرنجڕاکێش بەدارستان و ئاوی سازگارو شاخەکان ڕاهاتووەو فێری ئاوو هەوای کوێستان بووە، بۆیە سەخت بووە لەناوچە گەرمەکانی وەکو بابل بژێت، خۆشەویستی لەڕادەبەدەری پاشا بۆ شاژن بڕیاری دروستکردنی کۆشکێکی حەوت نهۆمی داوە، هەر نهۆمێك دەورەدرابێت بەباخ و داری میوەی بەردارو گوڵی دەگمەن و بۆندار چین لەسەر چین ڕازێنراوەتەوە.

هاوسەرەکەی شازادەیەك بوو، لەخێڵە شاخ نشینەکان و حەزی لەوڵاتە پان و بەرین و تەختەکەی بابل نەبوو، هەمیشە لەیادی ناوچە شاخاوییەکانی خۆی دابوو، ئارەزووی ئەوێی دەکرد، بوخت ئێلنەسر بۆ ئاسوودەکردنی هاوسەرەکەی خۆی، بڕیاریدا کۆشکێك لەشێوەی شاخێك دروست بکات، فەرمانی دا باڵکۆنەکانیشی لەسەر دروست بکەن، کەبەژووره پتەوەکان چاودێری دەکرا، دروستکردنی ئەم باڵکۆنانە،و قاتەکانی پەرستگاکان نەخشەی بۆ کێشرابوو، واتە شێوە تاوەری بوون، کەهەر باڵکۆنێك لەباڵکۆنەکەی ژێر خۆی بچووکتر بوو، گڵیان بەسەر باڵکۆنەکاندا پڕژاندبوو، گوڵە جوانەکان و دارە میوەکانیان لەوێدا ناشتبوو.

ئاودێری باخەکانیشی بەشێوەی زۆر پێشکەوتوو دروستکردووەو لەشوێنی دوورەوە ئاوی بۆهێناوە، بەپێی سیستمی ترومپای زنجیری، ئاوی بۆ نەمامەکان گواستۆتەوە، ئەمە یەکێکە لەهەرە سیستەمە ئاوییە گەورەکانی جیهانی کۆن، ئاوی ڕووباری فوڕاتیان بەترومپا ڕادەکێشاو وەك تاڤگە، بەم لا و ئەو لای باخەکەدا، دەیان پڕژاند، شاژن لەهەیوانی بەرزتری باڵکۆنی ئەم شاخە دەستکردەدا، بەیادی گردەکانی نیشتمانی خۆیەوە دادەنیشت، لەشوێنێکی دوورەوە، بەشێوەیەك دەبینرا دەتوت باخەکە بەئاسمانەوە هەڵواسراوە، مێژوونووسان (باخچە هەڵواسراوەکانی بابل) بەیەکێك لەسەرسوڕهێنەرەکانی دونیای کۆن دەزانن.

لە ڕووی ئەندازەییەوە ئەم باخچەیە (328) پێ، واتە (100) مەتربەرزبووە، بەشورایەك دەورە دراون، پانییەکەی نزیکەی (7) مەتردبێت، تویژەران و شوینەوارناسان دوو سیستمی پەمپیان لەنزیک ئاوی فوڕات دۆزیوەتەوە، کەبڕوایان وایە لەڕێگای ئەو پەمپانەوە

باخچێکێ ئاو دراوێ، بۆ ئەوەی لە شێوەی شاخە بەرزەکانی ئەکباتان بێت، تا چێژ و خۆشی بەدڵی شاژن ببەخشێت و ئاو و هەوای وشك و گەرم کارنەکاتە سەر ڕوخسار و جەستەی.

ئەوەی مایەی سەرنجە ئەو هەموو خەرجی و ئەرك و ماندووبوونەی پاشای وڵاتی بابل، لەبیناسازی و تەکنیکی تروپای زنجیرەیی ئاودان، تەنیا لەبەر دڵخۆش کردنی شاژن، کەجوانی و سەرنجڕاکێشی کۆشك و تەلارو دیمەنی باخچەهەڵواسراوەکان نەك ئەو کاتە تەنانەت ئێستاش خەڵکی سەرسام کردووەو بەیەکێك لەکارە سەرسوڕهێنەرەکانی جیهانی کۆن دانراوە، هیچ ڕێی تێدەچێت، یان گونجاوە بەسەردەمی جاهیلی ناوببرێت، بێگومان ناودێرکردنی سەردەمی نەفامی تەنیا بۆ نەپەرستنی خوای تاقانە ناسێنراوە؟.

رانانێك بۆ کتێبی (هاوڕێیانی پەروەردە).. کامەران حاجی ئەلیاس

کتێبی (هاوڕێیانی پەروەردە) لە نووسینی نووسەر (سوهەیل تاهیر عەبدوڵڵا) ،کۆمەڵێ بابەتی گرنگی پەروەردەیی پەیوەست بە منداڵ ، خێزان ، مامۆستا ، کارگێری قوتابخانە ، سەرپەرشتیار لە خۆدەگرێت لەدەستپێکی کتێبەکە، نووسەر زۆری گرنگی بە رۆڵی منداڵ لەهەموو روەکەوە دەدات هەرلەسەرەتای لەدایك بوونی تا تەمەنی 18 ساڵی نووسەر بەووردی باس لە قۆناغی چۆنیەتی مامەڵەکردن لە منداڵ دەکات وەکو : خواردنی تەندروستی منداڵی تازە لەدایك بوو،چۆن منداڵی کەرپەلە هەستی خۆی دەردەبڕێت ،چۆن دڵ ودەروونی منداڵەکەت بەخۆت رادەکێشیت،چۆن میشکی منداڵ گەشەدەکات، چۆنت منداڵەکەت پەروەردەی دەکەیت.چۆن منداڵەکەت هان دەدەیت کە هەڵسوکەوتەکانی دروست بێت،ئەو فاکتەرانەی منداڵ بەرەو خراپی ئاراستە دەبات،چۆن منداڵەکەت کۆنترۆڵ دەکەیت ،خۆوزرانی منداڵ ،خەونی ناخۆش و تۆرمایی،ئاخاوتن و ڕۆیشتن لە کاتی خەودا ،میزکردنی منداڵ لە خەودا،پێدادانی ددان لە کاتی خەودا،منداڵ بێناز،درۆکردن لای منداڵ لەگەڵ چەندین بابەتی تری پەیوەندار بە منداڵ و خێزان..

هەر لەکتێبەکەدا نووسەر باس لە ڕۆڵی خێزان و قوتابخانەو مامۆستا و کارگێڕی قوتابخانە و دامەزراوە پەروەردەییەکان دەکات چەندین ڕێنمایی گرنگ ئاراستەی قوتابییان و دایك و باوکان دەکات کە ئامانج لێی هۆشیارکردنەوەی قوتابیان و دایك و باوکان خێزان بەگشتییە، بەجۆرێك کە بتوانن نەوەیەکی وا دوروست بکەن لە داهاتوو چەکێکی گرنگ بن بۆ بونیاد نانی کۆمەڵگەیەکی ئارام و پێشکەوتوو.

لەلایەکی ترلە کتێبەکە تیشك خراوەتە سەر قەناعەکانی خوێندن و ڕۆڵی مامۆستا و دامەزراوە پەروەردەییەکان لە بنیادنان و پەروەردە کردن و چەسپاندنی چەندین بەهای بەرزی کۆمەڵایەتی لە ناخی قوتابیان بۆئامانجی پاراستنی ئاسایشی نیشتیمانی و نەتەوەیی و کۆمەڵایەتی و تەندروستی . کە لە کتێبەکەدا خێزان و دامەزراوە پەروەردەییەکانی پێکەوە بەستەتەوە بۆ ئەوەی بتوانرێ بە باشترین شێوە منداڵانی کوردستان پەروەردە بکرێن.

لایەنی کارگێڕی قوتابخانەخاڵێکی گرنگی هەرقوتابخانەیەکە یەکی سەرکەوتووە، نووسەر بەووردی باس لە زیرکی و بەڕێوەبەر دەکات وەکو سەرکردەی کارگێڕی لە نێو قوتابخانە ناوی دەهێنت لایەنە ئەرێنی ونەرێنی لە بەڕێوەبەردنی قوتابخانە دەخاتە ڕوولە هەمان کات پەنجەدەخاتە سەر ئەو کێشەو گرفتانە کەڕووبەڕووی قوتابخانە دەبنەوە، باس لە عەقلیەتیکی تاك دەکات کەلەلای هەندێ بەڕێوەبەر، بەداخەوە تاوەکو ئێستاش لەبەڕێوەبەردنی هەندێ قوتابخانەکان پەیڕەو دەکرێت وەکو خۆسەپاندن و خۆ بەزل زانین .

نووسەر باس لەگرنگی پلان و ئامار دەکات و بەدوو خاڵی سەرەکی دادەنێت بۆ پێشکەوتنی هەردەزگایەك و هەروڵاتێك بەجۆرێك گەشەساندن بەبوونی پلان و ئامار ..ئەم کتێبە گرنگی زۆری هەیە بۆ کارگێڕی قوتابخانە هەربۆیە لەلایەن وەزارەتی پەروەردەی هەرێم چاپکراوە ودابەشی سەرقوتابخانەکان دەکات.

لەکۆتاییدا دەڵێم ئەم کتێبە زۆر بابەتی تر لە خۆدەگرێت کە ناکرێت لێرەدا ئاماژەیان پێبدەین بەڵام گرنگە هەریەك لە کەس وکاری قوتابیان ،مامۆستا ، بەڕێوەبەر ، سەرپەرشتیار تانەنەت قوتابیانیش ئەم کتێبە بخوێنەتەوە دەست خۆشی لە نووسەر مامۆستا (سوهەیل تاهیر عەبدوڵا) کە ئەمە دووەم کتێبی چاپکراوی خۆیەتی لەبواری پەروەردا.

شایانی باسە ڕۆژی 7ی 11ی 2023 لە شاری هەولێر،لە مەکتەبی سکرتاریەتی یەکێتی مامۆستایانی کوردستان ، ئەم کتێبەلە ڕێوڕەسمێك دا،بە ئامادەبوونی ژمارەیەك کەسایەتی پەروەردەیی ناسێندرا و بەواژۆی نووسەر بەدیاری بەسەر ئامادەبووان دابەش کرا.

پ□ـــداچوونـ□و□یـ□ك ب□ شیعـــری “توول□□□كـــانی پـــاییز” دای ئیلهام مو□ادی

پ□داچوون□و□: ل□تیف ب□وار

ل□گ□□ یادت قامك□كانم ل□س□ر لاپ□□□ی □□ژم□ر□ك□م ب□ج□ما
وان□كانی د□داریم ل□ ون بوو
ونبوو □□ژم□ری ت□م□ن
قامك□كانی خ□یا□م ل□ن□و ب□ت□ی □□ح□كدا د□ئافر□ن و
چاو□كانم و□ن□ی پ□□فایل□ك□تی ل□ قاپگرتوو□
ب□ی□ ل□ه□ر چاوترووكان□كدا
دووپات ئ□بی ل□ شاش□ی م□شكمدا
خ□و خ□یا□□ك□ ل□ك□ناری ه□ر خ□زان□كا
شار□ك ئ□خولق□ندر□
ح□ز نیشتمان□ك□ ل□ ئ□غر
□وو ل□ نش□ویی□ گ□□ا□□ژ□كانی خ□زان
ل□ غ□مگینیی□ ق□دگرتوو□كانی ت□م□ن
توول□□□ی□كان ح□ز د□ب□ن□و□ س□ر دوا نشینگ□ی ه□ناس□
ل□وم ب□ ه□ناس□كانت□و□
س□رگ□ردان□ و
چاوم م□می هیوا كز كز ئ□سووت□ن□
ل□ شو□نكی ئ□م چیر□ك□دا
ش□و ب□یاری ل□س□ر ق□د□غ□ی□
پیاس□ تیسك□
ش□قام ل□خ□ بایی.

كوردانی ر□ژه□□ات پارچ□ی□كن ل□ ج□رگمان، بوونیان بوونمان□و ن□بوونیان ن□بوونمان□؛ ه□ر پارچ□و ب□ ج□ر□ك د□رد□و□ د□نا□□ن□ت ك□

هی هیچیان ل□ هیچی ناچ□ت، ل□ رووی ف□رھ□نگیش□و□ و□ک چ□ن نزیکیی□ك ه□ی□ ل□ نیوان ه□ردوو زمانی کوردی و فارسیدا، ل□ ه□مان کاتیشدا شت□ك ل□ دووریی ه□ی□، ب□ی□ ئ□و ئ□دیب□ کورد□ی ر□ژه□□ات ک□ ل□ ژ□ر ه□یم□ن□ی زوبانی فارسیدا رزگاری بوو ب□ت و کاریگ□ریی ل□ □□زمانی کوردی و وش□سازیی□کانی ن□کرد ب□ت من ئ□و□ ب□ ی□ک□م ق□ناغی س□رک□وتن ل□ك د□د□م□و□.

ئ□نجا د□ین□ س□ر ل□دوان ل□ خودی د□ق□ک□ و□کو د□ق□کی ئ□د□بی کوردی و ه□□س□نگاندنی ب□ د□ک□ین و بیروب□جوونی خ□مانی د□رбار□ د□رد□ب□ین؛ ب□ ئ□م م□ب□ست□ش پ□ویست□ ب□□ین ئایا ب□س د□قی باش شایست□ی ل□دوان و ل□س□ر و□ستان□؟ یان ه□موو د□ق□ك ب□ باش و خراپ□و□ د□توانین چ□قی ل□دوانی ت□دا بد□زین□و□ و ل□س□ری بو□ستین؟ من رام ل□گ□□ دوو□مدای□و وای د□بینم ه□موو د□ق□ك بایی ه□ند□ ر□ه□ندی باش و خراپ ل□ خ□ د□گر□ت تا بیخ□ین□ ژ□ر کارکردنی ر□خن□یی□و□ ئ□م □□ژ□ی□ش ل□ د□ق□ک□و□ ب□ د□ق□کی تر ک□م تا ز□ر ف□رق د□کات، ه□ر ی□ک□و خا□□ی ب□ه□زی و لاوازی خ□شی ه□ی□.

ئ□گ□ر بمان□و□ت قس□ش ل□ د□قی شیعریی (توول□□□کانی پاییز.. ئیلهام مو□ادی)ی بک□ین د□ب□ت ه□مان پ□ودانگ ب□کاربه□نین و ب□ چاو□کی ئینساف□و□ ت□ماشای چ□ند خا□□کی گرنگ بک□ین و□ك ه□ر شیعر□کی تر؛ ل□وان□:

١- ئاستی زمان و زاراو□سازیی تاچ□ند پ□تی و شیعریی□ و لای□نی □□زمان تیایدا ب□ه□ند گیراو□؟

٢- و□ن□ شیعریی□کان تا چ□ند نو□ن و ئافراندنیان ت□داکراو□؟

٣- زنجیر□ی پ□ک□و□ ب□ستن یان (ی□ک□تی باب□ت) تیایدا ب□دی هاتوو□ و گونجاو□؟

٤- تیم□ی شیعر□ک□ شت□کی نو□ د□□□ت ، و ئایا رامان و و□رچ□رخان□ك د□ساز□ن□ت؟

ناونیشانی شیعر□ک□ ناونیشان□کی شیعریی جوان□و و□رزی پاییزیش و□رز□ک□ ز□ر ج□ی ئاماژ□و ئیلهامی مر□ڤ□، جا ل□کدانی توول□ □□ ک□ د□مانبات□و□ ن□و سروشت و ک□ژو ک□و لکاندنی ب□ پاییز□و□ ئ□و□ دوو جار ه□ز د□ب□خش□ت ب□ ناونیشان□ک□، ب□□ام ئایا تا چ□ند ئ□م ناونیشان□ پ□یوندی ب□ ناو□□ک□ک□و□و ه□ی□؟

ئ□و□ی ل□ر□دا لام م□ب□ست□ ل□م کورت□ شر□ڤ□کاری□دا و□ن□کانی بخ□ین□ ژ□ر تیشکی ر□خن□و□، جونک□ ز□ر و□ن□ی ل□ خ□ گرتوو□و ه□ند□کی پ□کاوی□تی و ه□ند□کیشی پ□ویستی د□سکاریکردن□ك ه□ی□، راست□ مانا

وال □ د□ی شاعیردا، ب□لام ه□ند□کجاریش شاعیر د□ی□و□ت شت□ك ب□□ت و ئاراست□ی شیعر□ک□ یان نزیکمان د□خات□و□ ل□ م□ب□ست یان دوور، یان پ□اوپ□ د□یپ□ک□ت.

ک□پل□ی ی□ک□م:

من و□ك چ□ژبین□کی شیعر د□م□و□ت وردببم□و□ ل□ پ□چ و پ□ناکانی ه□ر وش□ی□ك ل□م ک□پل□داو بزانم ئایا چ□ش□ د□ب□خش□ت؟ ئایا د□توانم ل□ ب□ت□ق□ی خ□یا□دانمدا ه□رسی بک□م، ئایا د□مخات□ ک□ش□کی تایب□تی دونیای شاعیر□و□؟

ل□گ□□ یادت قامک□کانم ل□س□ر لاپ□□□ی □□ژم□ر□ک□م ب□ج□ما
وان□کانی د□داریم ل□ ون بوو
ونبوو □□ژم□ری ت□م□ن
قامک□کانی خ□یا□م ل□ن□و ب□ت□ی □□ح□کدا د□ئافر□ن

١- ل□رووی ماناو□ مر□ق ه□ر کات د□توان□ت یادی ک□سانی دی بکات□و□ چونک□ ئ□م□ حا□□ت□کی د□گم□ن نیی□، ب□□ام ک□چکردن یان داب□ان ر□نگ□ ئ□و حا□□ت□ ب□ت ک□ ز□ر دووبار□ نا ب□ت□و□و کاریگ□ری خ□ی ل□ د□ی یادگاری□کاندا ج□ د□ه□□□ت، ب□ی□ ر□نگ□ پ□س□ندتر بووای□ گ□ر وش□ی (ک□چ یان دابران) ل□ جیاتی (یاد) ب□کاربه□نرای□، چونک□ و□ك ل□ د□ق□ک□شدا دیار□ باسی دوورک□وتن□و□و ن□بینی□و□و داب□ان د□کات، ه□رو□ها د□توانرا ل□بری قامك هاومانای وش□ی شیعریی تر ب□کاربهاتای□ تا زیاتر نازکی و ئیقاع ب□ رست□ک□ بب□خش□ ب□نموون□ و□ك پ□نج□، ئ□نگوست، تل... تاد پاشتر شیعران□تر د□بوو گ□ر ب□س رانـاوی (م)ی ل□ گ□□ قامک□کانم ب□ کاربه□نای□و ب□ ر□ژم□ر□ک□ی دان□نای□و□و ن□یبووای□. ئاوها:

ل□گ□□ ک□چت قامک□کانم ل□س□ر لاپ□ر□ی ر□ژم□ر□ک□ ب□ج□ما

أ- وان□ ون نابـ□ت، ئ□و□ی ون د□ب□ت فیزیک□ و□کو خودی شیعرب□گوتراو، ب□□کو وان□ یاد د□چ□ت□و□ یان ل□مر□ق د□ئا□□سک□ و ت□کد□چ□ت.

ب- گ□ر دیق□ت بد□ن د□بینین ل□ د□□ی س□ه□مدا وش□ی ونبوون و ر□ژم□ر دووبار□ ب□کارهاتوو□ت□و□!

ج- د□□ی چوار ز□ر و□ن□ی□کی شیعریی گونجاو□، چونک□ ه□م قامکی خ□یا□ م□جاز□و ه□م ب□ت□ی ر□ح دنیای میتافیزیک□.

ک□پل□ی دوو:

چاو□کانم و□ن□ی پ□□فایل□ک□تی ل□ قاپگرتوو□
ب□ی□ ل□ه□ر چاوترووکان□کدا
دووپات ئ□بی ل□ شاش□ی م□شکمدا
خ□و خ□یا□□ک□ ل□ک□ناری ه□ر خ□زان□کا
شار□ک ئ□خولق□ندر□

لای من دێڕی یەکەمی ئەم کۆپلەیە زیاتر قسەی رۆژانەیە نەك شیعر، بەلام شاعیر ئەوەی شك بردووە تا دەربڕین لەو هەستی دوورکەوتنەوەیە بکات، دێڕی دواتریش دەتوانرا زۆر شاعیرانەتر بهێنرایەتەوە بۆ نموونە لە بری (بەیە لەهەر چاوترووکانێکدا دووپات ئەبێ لە شاشەی مێشکمدا) بنووسرایە: لەهەر چاوتروکانێکما…ئامادەی لەناو هەستمدا یان ئەندێشە یان هزر…..)

پاشان لە دێڕی چواردا وشەی خەو وخەیاڵ کە نزیك مانای یەکن هەردووکیان نادیدەو نابەرجەستەن و ناون، دەبوو وشەیەکی تر لە بری خەو دابنرایە تا زیاتر شیعرانەتر دەربکەوتایە، بۆ نموونە ژووان یان هیوا یان بینینەوە، پاشان لابردنی ئەو وشە زیادانەی وەك (هەر) لەم رستەیەدا شیعرەکە تەکەتر دەکات، لە دوایشدا دێڕی کۆتای ئەم کۆپلەیە رەنگە گەر لاشبردرێت هیچ لە ماناو سیاقی شیعرەکە نەگۆڕدرێت بەڵکو جوانتری بکات.

کۆپلەی سێ:

حەز نیشتمانێکە لە ئەغر
ڕوو لە نشێویی گەڵاڕێژەکانی خەزان
لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن
توولەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە
لەوم بۆ هەناسەکانتەوە
سەرگەردانە

١- حەز نیشتمانێکە لە ئەغر زۆر دەستەواژەیەکی شیعری جوانەو وەسفێکی شاعیرانەیە لە وەسفی شاعیر بۆ مەبەستی دەربڕینەکەی.

٢- گەلاڕێژەکانی خەزان دەوەرێن ، ئیتر چ لە وەرین نشێویی زیاترە، بەڵام بە کارهێنانی وشەی (نشێو) بۆ (گەڵا) دەستاندات و نایەتەوە، بۆ نموونە نشێو بۆ ڕێگای مادی و مەجازی بەکاردێت نەك گەڵا.

٣- لە غەمگینییە قەدگرتووەکانی تەمەن، رەنگە ئەم دێڕە لاببرایە باشتر بووایە بۆ شیعرەکە، بەڵام دێڕی دواتر(توولەڕێیەکان حەز دەبەنەوە سەر دوا نشینگەی هەناسە) دەستەواژەیەکی شیعریی و هەستێکی رۆمانسی جوانە، بەڵام نازانم بۆچی لەم کۆپلەیەشدا دوو جار وشەی (هەناسەو حەز) بەکارهاتووەتەوە، مەگەر زۆر دووپاتکردنەوەی یەك جۆر وشە زیان بە بەهای شیعر ناگەیەنێت؟ رەنگە هەندێك خوێنەر بەڵێت بۆچی بەس ئەو وشە زۆر بەکارهاتوو و دووبارانە لە هەمبانەی شیعریی شاعیردا هەن؟

دوا کۆپلە:

چاوم مەمی هیوا کز کز ئەسووتێنێ
لە شوێنکی ئەم چیرۆکەدا
شەو بەیاری لەسەر قەدەغەیە

پیاسە تیسکە
شەقام لەخۆ بایی.
١- لە رووی ماناوە چاو مەم ناسوتێنێ بەڵکو لە رووی ڕەوانبێژییەوە تەشبیهـ و لێکچوون هەیە لە نێوان مانای چاو و مەمدا بەوەی خاڵی تروسکاییان تێدایە و هاوبەشن لەو خاڵەدا، بۆیە شیعرانەتر بوو بە نموونە گەر بنووسرایە: چاو مەمی هیوایە و کز ئەسووتێ.
٢- من لە دوو دێڕی کۆتاییدا کەمێك سەرم بە گێژ هات، ئایا ئەمە چیرۆکە یان شیعر؟ یان چیرۆکە شیعر؟ باشە بابڵێین یەکێکیانە؛ بەڵام بڕیاری چی لەسەر شەو قەدەغەیە؟ یان بڕیاری پیاسەی شەوانە قەدەغەیە؟ دواتر لە خۆبایی بوونی شەقام کە پێکهاتەیەکی لێکدراوی شیعرییەو هەوڵێکی جوانە، بەڵام وا هەست ناکەن کە دوورن لە مانای سەراپای کۆپلەو دێڕەکانی تری شیعرەکەوە؟ شەقام ئاماژەی چییە لێرەدا گەر وەك سیمبوڵیش بەکارهاتبێ چ پەیوەستێکی هەیە بە قەدەغەی بڕیاری شەوەوە؟
دوماهی:
لە کۆتاییدا ئەمە لێکدانەوەو چێشەی من بوو بۆ ئەم شیعرە، پاش ماندووبوونێکی زۆر و بێ هیچ بەرامبەرێك بەم خوێندنەوەیە هەستام، بەس خۆزگە شاعیرەکان خۆیان پێش بلاوکردنەوەی دەقەکانیان نیشانی چەند کەسێکی شارەزایان بدایەو سوودیان لە ڕێنموونییەکانیان وەربگرتایە، وێڕای ئەوەی من دەستخۆشی لە شاعیر دەکەم و هیوای سەرکەوتن و بەرەوپێشچوونی بۆ دەخوازم بە تایبەتی کە ئەو هەناسەیەکی شیعر لە گیانیدایەو بەس کارکردنی گەرەکە تا لە کۆتا نوسخەیدا بە شێوەیەکی پوختەو بوتیقایانە بەردیدەی خوێنەران بکەوێت.

ئاخر تۆڵە بۆ چی دەکەیتەوە؟..
لوقمان ئابڕاخی

عەلی قەرەداغی کوردێکی پڕۆئیخوانی و ئەردۆگانییە، ئەمینداری گشتی یەکێتی جیهانی زانایانی مسوڵمانانە، کە بارەگا سەرەکییەکەی لە قەتەرە، سوێندی بەخوا خوارد و ئەم هەڕەشەیەی لە ئیسرائیل کرد:
” عەلی قەرەداغی: سوێند بەخوا ناوەستین هەتا تۆڵەی غەززە

دەکەینەوە”.
-قەتەر گەورەترین بنکەی سەربازی ئەمریکی هەموو ڕۆژهەڵاتی ناوینی لەخۆ گرتوە وە لە هەمان کاتیشدا خاوەنی کەناڵی (الجزيرة)یە کە کەناڵێکی پڕ ئیخوانی و ڕەگەزپەرستی شۆڤینیە کە میسداقیەتی نیە و بەردەوامیش دژ بە دۆزی کورد بووە.
-قەتەر پەیوەندی بازرگانی لەگەڵ ئیسرائیلدا هەیە و یەکەم پەیوەندی بازرگانی لە ساڵی ١٩٩٦ دا دەستی پێکرد.
-قەتەر لە ساڵی ٢٠١٥ دا یارمەتیدەری ئیسرائیل بوو بە گەڕانەوەی ٦٠ لە جووەکانی یەمەن بۆ ئیسرائیل.

- لە ساڵی ٢٠١٥ دا باڵوێزی قەتەر لە غەززە بە ناردنی یارمەتییەکانی قەتەریش بۆ حەماس داوای وەرگرتنی ڕەزامەندی لە حوکمەتی ئیسرائیل کرد کە ڕێگەیان پێبدات ئەو یارمەتیانە بە کەرتی غەززە بنێرن.
-(شيخ حمد بن جاسم آل ثاني)، سەرەکوەزیرانی قەتەر لە ٣٠ نیسانی ٢٠١٥ ڕایگەیاند کە ڕێککەوتنی کۆتایی لەگەڵ فەلەستینییەکان دەتوانێت لەبری پابەندبوون بە سنوورەکانی ساڵی ١٩٦٧، ئاڵوگۆڕی زەوی لەخۆبگرێت کە سەرنجی ئیسرائیلییەکانی ڕاکێشا و بە ئەرێنی وەسفیانکرد.
-قەتەر لە مانگی ٦ ی ساڵی ٢٠١٧ دا کۆبوونەوەی نێوان حەماس و ئیسرائیلی ڕێکخست کە ئەو ئاگربەستەی لێهاتە بەرهەم کە حەماس لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا شکاندی.
-قەتەر لە ساڵی ٢٠٠٩ دا بە ڕەسمی ڕایگەیاند کە ئەگەر ڕێکخستنی پاڵەوانێتی جیهانی تۆپی پێ (فیفا) لە ساڵی ٢٠٢٢ دا بدرێت بە قەتەر، ئەوان پێشوازی لە بەشداربوونی ئیسرائیل دەکەن بە پێشبڕکێی لەو پاڵەوانیتیە. جگە لەوەیش، چالاکی وەرزشی تریش کە لە قەتەر ئەنجامدراوە لە دوای ساڵی (٢٠٠٩)ەوە ، یاریزانە ئیسرائیلییەکان بەشداریان تێدا کردووە.
-قەتەر لە شەڕەی ئەمجارەیشدا لە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکانی دیکە بە ڕەزامەندی ئەمریکا وئیسرائیل ئەوکۆبوونەوەیەی لە نێوان سەرکردەکانی حەماس، مەساد و(سی ئای ئەی)دا ڕێکخست کە ئاگربەستە کاتییەکە و گۆڕینەوەی ژمارەیەک لە بارمتە ئیسرائیلییەکانی لێهاتە بەرهەم. لە ڕاستیدا ئیسرائیل دەستپێشخەری نێوەندگیری تورکیای ڕەتکردەوە و بە نێوەندگیری قەتەر ومیسر ڕازی بوو.

-تورکیا یەکەم وڵاتی ئیسلامی بوو کە دوای ساڵێک کەمتر لە دروستبوونی ئیسرائیل، لە ٣ ئازاری ١٩٤٩ دا دانی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلدا نا. شایانی باسە کە دەیڤید بێن گۆریۆن لە ١٤ ی مایسی ١٩٤٨ دا بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیلی ڕاگەیاند، واتە کەمتر لە ساڵێک دوای ڕاگەیاندنی بە دەوڵەتبوونی ئیسرائیل، تورکیا دانی بە ئیسرائیلدا نا. هەر لەو کاتەیشەوە پەیوەندیەکانی نێوان ئەو دوو وڵاتە لە هەموو ڕوویەکەوە بووە کە دیبلۆماسی، ئابووری، ئیستیخباراتی، سەربازی، کڕینی چەک و پێویستی سەربازی، زانستی، ئابووری و گەشتیارین.

-دوای ساردبوونەوەی پەیوەندی نێوان تورکیا و ئیسرائیل لە ٢٠١١ دا، تورکیا توانی دوای لەبیکردنەکی چەی پڕ مەسرەف و کۆمەڵێک سازش، پەیوەندی نێوان ئیسرائیل و تورکیا ئاسایی بکاتەوە. دوای ئەو ئاساییبونەوەیش سەرۆکی ئیسرائیل، ئیسحاق هێرزۆگ، سەرۆکایەتی پۆستێکی فەخریە لە ئیسرائیل، لە ٩ ی ئازاری ٢٠٢٢ دا لە تورکیادا پێشوازی شاهانەی لێکرا و میدیا تورکیەکان زۆرترین بایەخیاندا بەو سەردانەی سەرۆکی ئیسرائیل بۆ تورکیا وبە مێژوویی وەسفیا نکرد.

پێشوازی سەرۆکی تورکیا، ڕەجەب تەیب ئەردۆگان، لە سەرۆکی ئیسرائیل، ئیسحاق هێرزۆگ.(وێنەکە لە نیویۆرک تایمز وەرگیراوە)

-لە دوای شکاندنی ئاگربەستی نێوان ئیسرائیل و حەماس لە ٧ ی ئۆکتۆبەری ساڵی ٢٠٢٣ دا لەلایەن حەماسەوە، حەماس سنووری ئاسمانی، دەریایی و ووشکانی ئیسرائیلی بەزاند، کاری تیرۆریستانەی دژ بە خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل ئەنجامدا و ٢٤٠ کەسی مەدەنی ڕفاند و وەکو بارمتە بەکاریاندەهێنەت، ئەردۆگان هەر لە یەکەم ڕۆژەوە دەستپێشخەری و ئامادەیی خۆی بۆ نێوەندگیری نێوان ئیسرائیل وحەماسی دەربڕی، لە یەکەم دوو هەفتەی شەڕەکەدا لە گوتە کاڵتری بە

ئیسرائیل نەووت. بەڵام کە ئیسرائیل ڕێتیکردەوە کە تورکیا نێوندگیری بکات و میسر و قەتەری هەڵبژارد، ئەردۆگان هەڵوێست و تۆنی ووتارەکانی گۆڕی و کەوتە موزایەدەکردن بەسەر فەلەستینییەکان و عالەمی ئیسلامیدا.
-دوور نییە ئەم هەڵوێستەی عەلی قەرەداغیش بە فەرمانی ئەردۆگان نەبووبێت کە پەیامی ئەردۆگان بێت بۆ ئیسرائیل و وڵاتانی ڕۆژئاوا کە پیشانی بدات کە کاریگەری هەیە بە سەر جیهانی ئیسلامیەوە لە ڕێگەی ” یەکێتی جیهانی زانایانی موسڵمان ” و ئەمیندارە گشتییەکەیەوە.
پێشینان فەرموویانە: “بەردی زل نیشانەی نەهاویشتنە”
هەڵبەتە ئەم هەڕەشە بەتاڵەی عەلی قەرەداغیش لە موزایەدەیەکی هەرزان زیاتر چیدیکە نییە چونکە هەموو وڵاتە ئیسلامییەکان، بە قەتەر و تورکیاشەوە، داوا لە ئیسرائیل دەکەن کە ئیسرائیل ئاگربەستێکی تر قبووڵ بکات کە تاکو ئێستایش ئیسرائیل ناڕازییە بەڵام هیچ وڵاتێکی ئیسلامیش ئەو هەڕەشەیەی عەلی قەرەداغی لە ئیسرائیل نەکردوە.
عەلی قەرەداغی لە ناو شەقامی کوردیشدا، جگە لە ئیخوانییەکانی کوردستان، نەک هەر سەنگێکی ئەوتۆی نییە بەڵکو وەکو کەسێکی نەخوازراو و بێزراو دەبینرێت بەهۆی نزیکییەکەی لە ئەردۆگان و بێهەڵوێستییەکەی بەرامبەر بە دۆزی کورد.
ئەمە جگە لەوەی کە عەلی قەرەداغی هیچ سەنگ و خاوەندارێتییەکی سەربازی، سیاسی، ئابووری نییە، بۆ چی تۆڵە لە ئیسرائیل دەکاتەوە؟

بەدەر لەوانەیش، مافی هەموو موسڵمانیک و تەنانەت ئیخوانییەکانیشە کە ئەو پرسیارە لە قەرەداغی بکەن کە بۆچی سوێندی بە خوا خوارد کە تۆڵە بکاتەوە لە کاتێکدا کە ئەو ناتوانێت سوێندەکەی بەرێتە سەر؟
کوردیش مافی ئەوەی هەیە کە ئەو پرسیارە لە عەلی قەرەداغی بکات کە ئەو کاتەی داعش هەزاران کوردی یەزیدی جینۆساید کرد، کچ و ژنەکانی بە کەنیزەک کردن، پێشمەرگە دیلەکانی سەربڕی، بۆچی هیچ کاردانەوەیەکی نەبوو؟ بۆچی غیرەت و هەست و سۆز و ویژدانی نەجوڵا؟
وا بە چەندین ساڵ دەچێت کە ڕژێمی تورکیا تەڕ و ووشک پێکەوە دەسووتێنێت، ژن و منداڵ و جوتیاری کورد دەکوژێت، خاکی کوردان داگیر دەکات، ژینگەی کوردستان تێکدەدات، دیمۆگرافیای شارە کوردییەکان دەگۆڕێت، مزگەوتی شارۆچکە و گوندەکانی کوردستان بۆمباباران دەکات و دەڕووخێنێت. ئەمە جگە لەوەی کە بە ئەندازەیەک ڕقیان لە کوردە کە منداڵەکانیشیان بەوە گەشکردووە و گەشدەکەن کە “کوردە باشەکان تەنها ئەوانەن کە لەژێر خاکدان”.

هەموو کوردێک ئەو مافەی هەیە کە بە عەلی قەرەداغی بڵێت:
بۆچی ئەو هەموو تاوانانەی دژ بە مرۆڤایەتی کە دژ بە کورد لە لایەن ڕژێمی تورکیا و ئێرانەوە ئەنجامدراون و ئەنجامدەدرێن غیرەت و ویژدان و سۆزی عەلی قەرەداغی نەجووڵاند، بێدەنگی هەڵبژاردووە و هیچ هەڵوێستێکی نیە؟
بۆچی عەلی قەرەداغی سەرکۆنەی حەماس و فەلەستینییەکانی نەکرد کە لە دوای داگیرکردنی ئەفرین و شارۆچکە و گوندەکانی ڕۆژئاوای کوردستان لەلایەن ڕژێمەکەی ئەردۆگان و گرووپە تیرۆریستە ئیسلامییە مورتەزەقەکانیەوە، ئاهەنگیان گێڕا و پشتگیری ئەردۆگانیان کرد لە کاتێکدا خوێنی کورد بە ناهەق دەڕێژرا و دەربەدەرکران؟

ئەی بۆچی داوای لە فەلەستینییەکان و حەماس نەکرد کە خاکی زێدی باوباپیرانی کوردەکانی ڕۆژئاوای کوردستان داگیرنەکەن و نەبنە داردەست و خزمەتکاری ئەجێنداکانی ئەردۆگان و ڕژێمەکەی بە گۆڕینی دیمەگرافیای کوردستان؟
تۆ بڵێی ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی غەزە لە ماڵ وخاک و ژیانی خەڵکی کوردستان بەهادارتر بێت؟

تو بڵێی لەبەرئەوە بێت کە ئەردۆگان ئیسلامییە و ئیدی گرنگ نیە چەند کوردی موسڵمانیش بەهۆی لەشکرکێشی و پەلامارە داگیرکارییەکان و بۆمبابارانکردنەکانی ڕژێمەکەی ئەردۆگان و مورتەزەقەکانیەوە خوێنیان بە ناهەق دەڕژێت؟

پێویستە ئاماژە بەوەیش بکرێت کە حەماس هۆکاری سەرەکی و تاوانباری سەرەکی ئەو کارەساتە مرۆییانەیە کە ڕووبەڕووی خەڵکی غەزە بۆتەوە، چونکە حەماس ئەو ئاگربەستەی شکاند و هێرشی کردە سەر خەڵکی مەدەنی ئیسرائیل، داعشانە ئاسا، دەستی لە کۆرپە، منداڵ، پیر و گەنج نەپاراست.

لە کاتێکدا حەماس ئاشتی نەویستووە، بەڵام کورد هەمیشە دەستی ئاشتی ڕاکێشاوە و لە سادەترین مافەکانی زیاتر چیدیکەی داوا نەکردووە، بەڵام ڕژێمەکانی تورکیا و ئێران هەمیشە شەڕ و جینۆساید و داگیرکردنی کوردستانیان پێ باشتر بووە وەک لە پێکەوەژیانی ئاشتیانە لەگەڵ کوردا کە تەنانەت بە جۆرەها شێوە ڕێگەی هەڵبژاردنیشیان لێگرتوون لە کاتێکدا کە کوردیش هاوشێوەی خەڵکی تورکیا و ئێران وسوریا مرۆڤن و موسڵمانن.

خۆ ئەگەر عەلی قەرەداغی هەر بەڕاستی دەیەوێت تۆڵە بکاتەوە، با لەگەڵ ئەو سەرکردانەی حەماس کە لە قەتەر و دەرەوەی غەززە خۆیان و ڕۆڵەکانیان خۆشترین ژیان دەژین، بچن بۆ غەززە بۆ جیهاد و شەڕ دژی ئیسرائیل بکەن بۆ ئەوەی سوێندی نەکەوێت، وە بە ئەوەیباوەڕەی پێبکرێت و ببێتە پێشەنگ بۆ هاونمونەکانی لە کوردستان و دەرەوەی کوردستانیش.

٥ ی دیسەمبەری ٢٠٢٣

بۆ ئەم ووتارە سوودم لە سەرچاوانەیش وەرگرتووە

https://speemedia.com/dreja.aspx?=hewal&jmare=129519&Jor=1
https://www.nytimes.com/2022/03/09/world/middleeast/israel-isaac-herzog-turkey-visit.html
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Qatar_relations
https://en.wikipedia.org/wiki/Israel%E2%80%93Turkey_relations
https://www.timesofisrael.com/liveblog_entry/kuwaiti-daily-israel-rejects-turkish-mediation-prefers-egypt/
https://www.facebook.com/KurdsGlobalTwo/videos/873203384222968/
https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=649619790650996&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RVrP51WLJW6tPxE0-&thread_id=100045488794601
https://www.facebook.com/messenger_media?attachment_id=543798577920489&message_id=mid.%24cAABa_fyWk22RZydF_2LNeH9SmcVD&thread_id=100045488794601

https://twitter.com/FrankPallone/status/1594468508968124416?fbclid=IwAR1fNjSGhwFolPbIYh6U8WxSs1gDbcbeqFKDCyKv1p54xUWSN4-foIoZTCw
https://www.genocidewatch.com/single-post/genocide-emergency-turkey-s-aggression-in-syria-and-iraq
https://www.hrw.org/news/2022/12/21/iran-brutal-repression-kurdistan-capital
https://www.hrw.org/news/2023/04/25/turkey-pre-election-crackdown-kurds

---

ئیسلامی سیاسی لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا.. حەمید تەقوایی

و: کاوە عومەر

ئینتەرناسیۆنال: هەرچەندە بەکارهێنانی دەستەواژەی "ئیسلامی سیاسی" لەم ساڵانەی دواییدا لە زۆرێک لە دەزگا ڕاگەیاندنە نێونەتەوەییەکان و ئەحزاب و ڕێکخراوە سیاسییەکانەوە باسکراوە بەڵام هێشتا زۆربەی دەوڵەت و ڕاگەیاندنەکان هەوڵ ئەدەن خۆپارێزی لە دەستەواژەی ئیسلامی سیاسی بکەن توندڕەوی ئیسلامی و یان دەستەواژەی هاوشێوەی ئەمە بەکار دەهێنن.هۆکارەکەی چییە؟ چ جیاوازییەک لەنێوان ئەم دەستەواژەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: زاراوەکانی وەک توندڕەوی یان فاندامیتالیزم (بناژۆخوازی) ئیسلامی، هەڵبژاردنی سیاسییە ئیسلامییە. ئەم جۆرە ناولێنانانە حسابی بەناو بناژۆخواز نەبوویی هێزوو دەوڵەتە ئیسلامییەکانی هاوشێوەی دەوڵەتی تورکیا و ئەفغانستان و بەگشتی هێزە ئیسلامییە لایەنگرەکانی ڕۆژئاوا و یان ئەوانەی کە دووژمنایەتیان لەگەڵ ڕۆژئاوادا نییە لە تیرۆریزمی ئیسلامی جیا دەکەنەوە.ئامانج لەمەش پاککردنەوەی بەشێک لە بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی و بەکارهێنانیانە لە سیاسەتە ناوچەییەکانی ئەمریکاو دەوڵەتانی ڕۆژئاوادا بەتایبەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی بەسەر یەکدا شێواودایە. بەهای

کەڵک وەرگرتنەکی تری ئەم ئاماژە بە توندڕەوی ئەوەیە کە هێزە ئیسلامیەکان لەسەر بنەمای باوەڕ و لێکدانەوەیان بە ئیسلام ڕوون دەکاتەوە، نەک ڕۆڵ و ئامانجە سیاسییەکانیان.سودەک و بەکارهێنانی ئەم لێکدانەوە یەعەقیدەیی-مەکتەبی دەزگاڕاگەیاندنەکان ودەوڵەتانی ڕۆژئاوا لە تیرۆریزمی ئیسلامی ئەوەیە کە دەورو پێگەی سیاسی ئیسلام کە ئاکامی سیاسەتی دەسەڵاتخوازانەی بۆرژوازی ڕۆژئاوا بە دیاریکراوی چینی دەسەڵاتداری ئەمەریکا لەسەرەتادا لە ڕووبەڕووبوونەوە لەگەڵ کاریگەری سۆڤێت و پاشان بە جێگیرکردنی پێگەی خۆی لە دونیای دوای جەنگی سارددا بوو لەبەرچاو وون دەکات و کێشەکە دەداتە پاڵە بنەمای عەقیدەتی هێزە ئیسلامیەکان و ڕادەی توندی و نەرمی بیروباوەڕی ئەوان و دەربڕین و لێکدانەوەیان لە قورئان و شەریعەت بەم شێوەیە دەتوانرێت لێکدانەوەی توندڕەوەکان بە ئیسلام بە واقیعی و ڕەسەن نەزانرێت و لە بەرانبەردا ژێر باڵی ئیسلامی "میانڕەو"یان گرت و مەیدانیان دا بە ئەو. ئۆباما و بەرپرسانی حکومەتەکەی تەنانەت لە بەکارهێنانی تیرۆری ئیسلامی و بناژۆخوازی ئیسلامیش خۆیان بەدوور دەگرن و هێزەکانی وەک داعش و قاعیدە و بۆکۆحەرام تەنیا بە تیرۆریست ناودەبەن. ئەوان پێیان وایە ئەمانە ئیسلامی نین، بەڵام دەستیان بەسەر ئاینی ئیسلامدا گرتووە یان "ڕفاندویانە"! حکومەتی ئەمریکا لێکدانەوەی تایبەتی خۆی هەیە بە ئیسلام. لێکدانەوەیەک کە دەی ئیسلامیە هاوپەیمانەکانی ڕۆژئاوا نەڕەنجێنێت!

تیرۆریزمی ئیسلامی دیاردەیەکی فیکریی مەکتەبی نییە بەڵکو بزووتنەوەیەکی سیاسییە. ئیسلام وەک سیستەمەکی هزری-عەقیدەیی هەمیشە لە ڕادەبەدەر کۆنەپەرستانە و دژە ژن و دژە کافر و دژە هاوڕەگەزخواز و دژە شارستانییەت و مۆدێرنیزم بووە، بەڵام هەرگیز پێگە و ڕۆڵێکی وای لە سیاسەتی جیهانیدا نەبووە وەک ئەوەی کەلە چوار دەیەی ڕابردوودا هەی بووە. سەید قوتب و ئیخوان موسلیمین لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا ئاڵای ئیسلامیان بەرزکردەوە وەک ناڕەزایەتییەک بەرامبەر بە "ڕۆژئاواییکردنی" حکومەتی میسر و حکومەتەکانی دیکە لە وڵاتانی ئیسلامیدا، بەڵام تەنانەت لەناو وڵاتی خۆیاندا ڕۆڵێکی پەراوێز و ناکاریگەریان هەبوو. خومەینی نموونەیەکە لە ئێران، کە لە کاتی ناڕەزایەتی دژی چاکسازییەکانی زەویدا ناوی بەرزکرایەوە، بەڵام تا سەردەمی شۆڕشی ١٣٥٧ تەنانەت لە نێو هێزە ئایینیەکانی ئۆپۆزسیۆنی شادا ڕۆڵ و پێگەی ئەوتۆی نەبوو. لە کۆتایی شەڕی سارد و لە کێبڕکێ لەگەڵ سۆڤێتدا، هێزە ئیسلامیەکان لە ئەفغانستان کە ئەو کات لەژێر دەسەڵاتی سوپای

سۆڤیەتدا بوو، لە ئێرانیش کە لە ڕوانگەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا، ئەگەری ئەوە هەبوو کە لەگەڵ شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧دا پەیوەندی بە کەمپی سۆڤیەتەوە بکات- بە ڕێگەی دەوڵەتی ئەمریکاو هاوپەیمانەکانی خرانە پێشەوە. تاڵیبان و قاعیدەش دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی سیاسەتە دژە کۆمۆنیستیەکانی ئۆردوگای ڕۆژئاوا و دروستکراوی پنتاگۆن بوون و ئەمەش ڕاستییەکە کە بەرپرسانی ئەمریکی وەک هیلاری کلینتۆن لە کتێبی "هەڵبژاردنی سەخت"دا دانیان پێدا ناوە. لەو لایەنەوە سەرهەڵدانی هێز و دەوڵەتە ئیسلامییەکان لەم چەند دەیەی دواییدا وەک دەرئەنجامی زەرورەت و پێویستییە سیاسییەکانی بۆرژوازی جیهانی لە بەرچاو بگیرێت. هەڵوێستی ئەمڕۆی ئیسلامی سیاسی بەرهەمی ستراتیژی دژە کۆمۆنیستی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوایە لە هەشتاکان و نەوەدەکاندا و بوشیزم و میلیتاریزمی هەژموونخوازانەی حکومەتی ئەمریکا و ئۆردوگای ڕۆژئاوا لە دوو دەیەی ڕابردوودا.

لەلایەکی ترەوە لە ڕوانگەی بۆرژوازی عەرەبی و هەموو بۆرژوازی وڵاتانی گیرۆدەی ئیسلامەوە، ئیسلامی سیاسی وەسیلەیەکە بۆ بەشخوازی زۆرتر لە ئابوری وسیاسەتی جیهانیدا، بەدیاریکراوی لەگەڵ شکست ودا بەش بوونی ئیمپراتۆریەتی عوسمانی لە جەنگی جیهانی یەکەمدا، بە شوێن ئەودا دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسرائیل لە ڕێگەی بۆرژوازی ڕۆژئاوا و ئاوارە کردنی ملیۆنان فەڵەستینی پاش جەنگی جیهانی دووهەم، وڵاتانی عەرەبی و بەئیسلامگیراو زیاترو زیاتر خرانە پەراوێزی ئابوری و سیاسەتی جیهانیەوە.

لە سەردەمی شەڕی ساردا ئەم بەشخوازی و جەمسەرگیرییە لە دەوری پرسی فەلەستین دەرکەوت و بە شێوەیەکی سەرەکی بە ناسیۆنالیزمی عەرەبی، بەعسیزم، ناسریزم و بە گشتی هێز و حکومەتەکانی سەر بە ئۆردوگای سۆڤیەت یان لایەنگریان بۆ ئۆردوگای سۆڤیەت لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا نوێنەرایەتی دەکرا. دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، هەمان ئەو هێزە ئیسلامیانەی کە ڕۆژئاوا لە دژی یەکێتی سۆڤیەت بەکاریان دەهێنان، بوونە وەسیلە و هێزی سەرەکی "دادخوازی" فەلەستینییەکان لە دەوڵەتەکانی ڕۆژئاوا و وەسیلەی بۆرژوازی وڵاتە ئیسلامییەکان. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی ئەمڕۆ دەرئەنجام و بەردەوامی هێرشی ئیسلامییەکانە کە لەلایەن حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی ڕۆژئاواوە پاڵپشتی دەکران دژی یەکێتی سۆڤیەت لە هەشتاکانی سەدەی ڕابردوودا. ئەو بزووتنەوەیە کە بڕیار بوو بە پاڵپشتی پنتاگۆن و سی ئای ئەی و ناتۆ یەکێتی سۆڤیەت لە مەیدان دەربکات، دوای شکستی یەکێتی سۆڤیەت نەگەڕایەوە ماڵەوە. بەڵکو لە

دونیای تێکڕژاوی دوای شەڕی سارددا، خۆی وەک داواکارێکی دەسەڵات سەری بەرزکردەوە و ڕووبەڕووی هێزەکانی ڕۆژئاوا بووەوە. لەگەڵ داڕمانی یەکێتی سۆڤیەتدا، وەک مەنسور حیکمەت لە نووسینەکەیدا بەناوی(سەرهەڵدانی خوێناویی نەزمی نوێی جیهانی) لە ساڵی ١٩٩١دا پێشبینی کردبوو، ئۆردوگای ڕۆژئاوا هۆکاری بوونی خۆی و پێگەی و هەژموونی خۆی لەدەستدا و بەو هۆیەوە زەمینەی بەشخوازی نەریتی بۆرژوازی عەرەب، ئەمجارەیان لە ڕێگەی هێزە ئیسلامییەکانەوە زیاتر لە پێشوو لە ناوچەکەدا دابینکرابوو. لە لایەکی ترەوە ناسیۆنالیزمی چەپی عەرەبی – ئەلفەتح و بزووتنەوەی جۆرج حەبەش و ناسریزم و بەعسیزم – بەهەمان شێوە لەگەڵ ڕووخانی جەمسەری سۆڤیەتدا پێگەی خۆیان لەدەستدا و مەیدانەکەش کراوەتر و ئامادەتر بوو بۆ سەربەرزکردنەوەی ئیسلامییەکان.
بزوتنەوەی ئیسلامی سیاسی، ئەمڕۆ بەشوین ١١ی سێپتەمبەرو هێرشی بۆ سەر عێراق، و شکستی بۆشیزم و هەژمون خوازی میللیتاریستی ڕۆژئاوا لق ومەیلی جوراوجۆری هێناوەتە ئاراوە بەڵام لە ڕوانگەی سیاسییەوە خاڵی هاوبەشی هەموو ئەو هێزانە هەر بەوجۆرە داواکردنی بەشێ لە بۆرژوازی جیهانی لەگەڵ بانگەشەی دامەزراندنی دەوڵەت و کۆمەڵگەی ئیسلامیدایە.

ئینتەرناسیۆناڵ: سەرهەڵدانی داعش چ گۆڕانکارییەکی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا هێناوەتە ئاراوە؟ چ لە ڕوانگەی دەرەوەی ئەم بزووتنەوەیە و چ لە ناوەوەی ئەم بزووتنەوەیەدا؟

حەمید تەقوایی: بەڕای من سەرهەڵدانی داعش سەرەتای سەردەمێکی نوێیە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا. بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی لەگەڵ هاتنی خومەینی بۆ ئێران و تاڵیبان بۆ ئەفغانستان خۆی وەک دیاردەیەکی حکومی دەربڕی، بەڵام دوای ١١ی سێپتەمبەر و دوابەدوای هێرش بۆ سەر ئەفغانستان و عێراق، هێزە ئیسلامییەکانی وەک قاعیدە و دەستەوتاقمە شیعە و سوننەکان لە عێراق بەراونەتە پێشەوە. لەم ماوەیەدا ئیسلامی سیاسی بە پلەی یەکەم وەک هێزێکی تیرۆریستی دژە ئەمریکی سەریهەڵدا، نەک وەک حکومەت و سیستەمێکی حکومەت لە جوگرافیایەکی دیاریکراودا.

پاش ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت، ئۆردوگای ڕۆژئاوا پێویستی بە دوژمنێکی نوێ بوو بۆ ئەوەی هەژموونی خۆی لە جیهانی دوای جەنگی سارددا جێگیر بکات، “میحوەرێکی شەڕ” ئیسلامی لەبری “ئیمپراتۆریەتی شەڕ”ی ڕووسیا، هێزە ئیسلامییەکانیش باشترین کاندید بوون بۆ ئەوەی ئەم ڕۆڵە بگێڕێت. لەو پێگەیەدا ئیسلامی سیاسی لە بنەڕەتدا نەک وەک

هێزێکی حکومەت، بەڵکو وەک دوژمنێکی دەندە کە جگە لە هێرشکردنە سەر ئەردوگای ڕۆژئاوا و بەرژەوەندی وڵاتانی ڕۆژئاوا هیچ ئامانجێکی تری نییە، و هێزێکی وەک قاعیدە لەگەڵ ئۆپەراسیۆنەکانی وەک ۱۱ی سێپتەمبەر و هێرشکردنە سەر باڵیۆزخانەکانی ئەمریکا لە وڵاتانی جۆراوجۆر و دانان وتەقاندنەوەی بۆمب لە پایتەختەکانی ئەوروپا و هتد بە تەواوی لەگەڵ ئەم وێنەیەدا دەگونجێت. تەرکیزی ستراتیژ و پڕوپاگەندەی ئەلقاعیدە دژایەتیکردنی ئەمریکا و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی نەبوو. قاعیدە هەرگیز ئیدیعای دەسەڵاتی نەکرد و ئوسامە بن لادن تا ئەو ڕۆژەی کوژرا تەنانەت یەک لەدێش ژێر دەسەڵاتی نەبوو.

ئەم هەلومەرجانە بە زەمینەسازیی ماشێنی جەنگی ئەمریکی لە عێراق و ئەفغانستان و شکستی بوشیزم و ستراتیژی هەژموونی میلیتاریستی گشتی – کە خۆی ڕەنگدانەوەی داڕمانی وۆڵ ستریت بوو لە ساڵی ۲۰۰۸ و بن بەستوو و بێئعتیباری فریدمانیزم و نیوکۆنسەرقاتیزم بە تەواوی گەڕا. شکستی بوشیزم و هەژموونی ئەمریکا بەتایبەتی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا کە بە هۆی هێرش و دەستوەردانی سەربازیی ڕۆژئاوا بە تەواوی تێکچووبوو، بووە هۆی ئەوەی جۆرێک لە ئەڵتەرناتیقی سیاسی و بۆشایی دەسەڵات لە ناوچەکەدا دروست ببێت. جۆرێک لە "فەزای کراوە"ی سیاسی بۆ بۆرژوازی ناوچەکە دروست بوو و حزب و بزووتنەوە و هێز و حکومەتە سیاسییەکان – تەنانەت ئەوانەشی کە لە نێو هاوپەیمانە تەقلیدییەکانی ڕۆژئاوادا هەژمار دەکران، هەلومەرجی بە ئیدیعاکارانی دەسەڵاتیان لە ناوچەکەدا دەبینی. ڕیزبەندییەکان و یاریدەرە سیاسیە نوێیەکان لە نێوان ئەو هێز و حکومەتانەدا دروست بوو و هەژموونی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاوا جێگەی خۆی بە کێبەرکێی بلۆکە ناوچەییە نوێیەکان دا بە دەستەبەرکردنی هەژموونی ناوخۆیی خۆیان (دیارترین نموونە: تورکیا-سعودیە- ئیمارات لە دژی بلۆکی ڕووسیادا-کۆماری ئیسلامی-ئەسەد-حزبوڵڵا).

داعش دەرپەڕیووی ئەو هەلومەرجەیە. بە واتایەکی تر، ئەوەندەی پەیوەندی بە چوارچێوەی سیاسەتە بۆرژوازییەکانی ڕۆژئاواوە هەیە، ئەلقاعیدە بەرهەمی تەماحە میلیتاریستییە هەژموونییەکانی ئەمریکایە و داعش بەرهەمی شکستی ئەم سیاسەتەیە. لە ڕوانگەی بەرژەوەندی و سیاسەتی بۆرژوازی لە ناوچەکەدا، داعش هێزێکە کە لە کێبەرکێی نێوان بلۆکەکانی ناوچەکەدا دەهێنرێتە پێشەوە. لە ستراتیژی داعشدا، بە پێچەوانەی قاعیدە، جوگرافیای سیاسی و دامەزراندنی دەوڵەتی ئیسلامی سەرەکی و دژایەتیکردنی ئەمەریکا

پرسێکی لاوەکییە. زۆربەی ئۆپراسیۆنە تیرۆریستییەکانی داعش لە وڵاتانی ئیسلامی و دژی خەڵک و حکوومەت لەو وڵاتانە ئەنجام دراون. (نوێترین نموونەکان کە دوای بانگەوازەکەی داعش بۆ سزادانی کافرەتەکان لە کاتی ڕەمەزاندا: هێرشە تیرۆریستییەکان لە ئەستەنبوڵ، سێ هێرشی خۆکوژی لە سعودیە، لە نێویاندا هێرشکردنە سەر گۆڕی محمد لە مەدینە، تەقینەوەیەک لە مۆڵێکی بازرگانی لە بەغداد بوو، دوو هێرش لە بەنگلادیش بۆ سەر ڕێوڕەسمی نوێژی جەژن). پێدەچێت ئەم کردانە لە ئایدۆلۆژیای توندڕەوی داعشەوە دژ بە مورتەدەکان (ئەو موسڵمانانەی باوەڕیان بە ئیسلامی داعشی جۆری نییە) ئەنجام بدرێت و پڕوپاگەندەی داعشیش جەخت لەسەر کوشتنی کافر و لادەرەکان دەکاتەوە، بەڵام ئەم سیاسەت و پراکتیزەیەی داعش بەتەواوی سیاسییە . ئامانجی ڕاگەیەندراوی داعش دامەزراندنی خەلافەتێکی ئیسلامییە و ئەمەش پەیوستی بە ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتە خۆجێیەکان هەیە بۆ داگیرکردنی خاکەکە و جێگیرکردنی دەسەڵاتەکەی لە جوگرافیایەکی سیاسیدا لە ناوچەکەدا. لەم ستراتیژەدا دوژمنە ڕاستەوخۆکان بریتین لە حکومەتەکان و هێزە سیاسییەکان لە وڵاتانی ئیسلامی لە ناوچەکەدا- و حکومەتەکانی ڕۆژئاواش لەوە وەک هاوپەیمان و بەرگریکاری ئەم دوژمنە ناوخۆییە پەروەردە دەکرێن- و هەربۆیە ئایدۆلۆژیا و تیرۆرێک پەیوستە کە لادەرەکان – حکومەتەکان بن و هێزە ئیسلامییەکانی دیکە لە ناوچەکەدا وەک دوژمنی سەرەکی بناسێنێت-.

لە چوارچێوەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، سەرهەڵدانی داعش یەکڕیزییەکی نوێی لە نێوان هێزە ئیسلامییەکان دروستکرد. لەبەرشدا وا دەردەکەوێت – و زۆربەی میدیا و چاودێرانی سیاسیش بەم شێوەیە ڕوونی دەکەنەوە- کە بنەمای کێشەکە ڕووبەڕووبوونەوەیەکی ئایدۆلۆژییە لە نێوان سوننە و شیعە، یان لە نێوان ئیسلامی تەکفیری داعش و لقەکانی دیکەی ئیسلامدا. بەڵام ئەمە ڕیزبەندییەکی ئایدۆلۆژی نییە، بەڵکو بەتەواوی سیاسییە و چاودێری ئامانجە جیاوازەکانی حکومەت و هێزە ئیسلامییە جیاوازەکانی ناوچەکە دەکات. هۆکاری ڕووبەڕووبوونەوەی دەوڵەتی ئیسلامی یان حیزبوڵڵا لەگەڵ داعش، فراوانبوونی نفوز و ناوچەکانی ژێر کاریگەری ئەو هێزانە لە عێراق و سوریا و لە ئەنجامدا لە دەستدانی نفوزی کۆماری ئیسلامی و هاوپەیمانەکانیەتی لەم دوو وڵاتە و لە تەواوی ناوچەکەدا. جیاوازی ئایدۆلۆژی و لێکدانەوە جیاوازەکانی ئیسلام لە نێوان ئەم دوو لقە ئیسلامییە سیاسییەدا لەو کێبەکێ و جیاوازییە سیاسییەوە سەرچاوەی گرتووە و بە پێچەوانەوە نییە. لەماوەی یەک دوو مانگی ڕابردوودا، بەهۆی لەدەستدانی هەندێک شار و ناوچەی ژێر کاریگەریی خۆی لە

عێراق و سوریا، داعش زیاتر لە پێشوو پەنای بە ئۆپەراسیۆنی تیرۆریستی لە وڵاتانی جیاجیا بردووە، هەروەها کۆمەڵکوژی ئەرلاندە و ئۆپەراسیۆنە تیرۆریستییەکانی وڵاتانی ئیسلامی کە لە سەرەوە باسم کرد ڕاستەوخۆن و یان ناڕاستەوخۆ هۆکاری ئەم سیاسەتە ڕاگەیەندراوەی داعش بووە، بەڵام تەنانەت مەبەست لەم ئۆپەراسیۆنە پاراستنی دەسەڵات و هەرێمەکەی ژێر دەسەڵاتی خۆیەتی لە ناوچەکەدا و لێنەدان بە بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا یان حکومەتەکانی ڕۆژئاوا ، کە ئاماجنی هێزە ئیسلامییەکانی وەک قاعیدە بووە لە قۆناغی پێشوودا.

خاڵێکی دیکە کە پێویستە ئاماژەی پێبدرێت ئەوەیە کە سەرەڕای جیاوازی و یەکڕیزی نوێ لە نێوان هێزەکانی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، ئەم هێزانە لە ڕووی ئایدۆلۆژییەوە دژایەتی ئەو مۆدێرنیزم و شارستانییەتە دەکەن کە ئەمڕۆ لە ڕۆژئاوا نوێنەرایەتی دەکرێت و بەتایبەتی لە ڕووی سیاسییەوە لە وەشخوازی ئابووری و سیاسەت لە ئاستی جیهانیدا بە یەک ئاراستە و پێکەوەن و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش پێویستە هەموویان وەک ڕەوتی جیاواز لە یەک بزووتنەوەدا هەژمار بکرێن، کە ئەویش بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە.

داعش لە دژایەتی کۆماری ئیسلامی و حزبوڵڵا و ئەلقاعیدە دروست نەبووە، بەڵکو لە درێژەی ئامادەبوون و چالاکی سیاسییان و لە چوارچێوەی هەلومەرجی سیاسی نوێدا دروست بووە، کە وەک ئاماژەم پێدا لەسەر بنەمای شکستی میلیتاریزمی هەژموونیخوازی ئەمریکی لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بوو بوو. پێکهات و برایە پێشەوە بەڕای من داعش نوێنەرایەتی پێشکەوتنی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەکات لە قۆناغی هێزی گوشاردا بۆ سەر حکومەتی ئەمریکا و بۆرژوازی ڕۆژئاوا بە گشتی تا قۆناغی پێکهێنانی دەوڵەتی ئیسلامی. تاڵیبان و کۆماری ئیسلامی دوو نموونەی دیکەی دەوڵەتانی ئیسلامی بوون، بەڵام لە دڵی بزووتنەوەی ئیسلامییەوە دروست نەبوون. بەڵکو هەردووکیان لە ئەنجامی سیاسەتەکانی حکومەتی ئەمریکا و کاردانەوەی تەواوی بۆرژوازی ڕۆژئاوا لە ڕووبەڕووبوونەوەی نفوزی سۆڤیەت لە ئەفغانستان و لە دژی شۆڕشی ١٣٥٧ لە ئێراندا بەدەسەڵات گەیشتن.

داعش نوێنەرایەتی گەڕانەوەی دەسەڵاتی سیاسی دەکات، ئەمجارەیان لەسەر زەوی و لە ئەنجامی ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە ئیسلامییەکان لەگەڵ حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی لە هەلومەرجی دوای ١١ی سێپتەمبەر و هێرش بۆ سەر عێراق و ئەفغانستان. بە پێچەوانەی کەیسی ئێران و ئەفغانستان، حکومەتی داعش بەرهەمێکی ناڕاستەوخۆی سیاسەتەکانی وڵاتانی ڕۆژئاوایە – شکستی هەژموونی سەربازی ڕۆژئاوا لە دوای جەنگی سارد – و دەرئەنجامی ڕاستەوخۆی حکومەت و هێزە

ئیتنیکی-ئیسلامییە هەوساربچڕاوەکان لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و باکووری ئەفریقا. ئایا و بانگەشەی "خەلافەتی ئیسلامی" کە داعش هەیکرد، دەرکەوتنەکی ڕوونی ئاسەی بنەڕەتی و ئاراستە و ناسنامەی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە، واتە بەدواداچوون بە پشکەک لە جیهانی ژێر دەسەڵاتی بەرژوازی ڕۆژئاوادا. ئەو ئامانج و ئاسەیەی کە ڕۆژانەک یاسر عەرەفات بەو دەستەواژەیە خستیەڕوو کە ئەمە دەمانەوێت شەریکی ڕۆژئاوا بین نەک خزمەتکاری ڕۆژئاوا.

ئەوەندەی پەیوەندی بە جەماوەری خەڵکی ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵاتەوە هەیە، دەرئەنجامی ئەم بەرزبوونەوەی تیرۆری جۆری ئەلقاعیدەیە بۆ تیرۆری جۆری داعش شتێك نەبووە جگە لە تاوان و دڕندەیی زیاتر و کارەساتبارترین کوشتار و کۆمەڵکوژی لە مێژووی هاوچەرخدا. لەم ڕوانگەیەوە جیاوازییەکی ئەوتۆ لە نێوان ڕیزبەندییە ناوخۆییەکانی ئیسلامی سیاسیدا نییە.

ئینتەرناسیۆناڵ: هەروەک ئاماژەت پێدا حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاوا بە گشتی ڕۆڵێکی گرنگیان لە پێکهێنانی ئەم بزووتنەوەیەدا هەبووە، هەر لە هاوکاریکردنی کۆماری ئیسلامییەوە تا سەرهەڵدانی تاڵیبان لە ئەفغانستان و سەرهەڵدانی داعش. ئایا دەکرێت ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و داعش بە دەرکەوتەکی دیکەی شەڕی تیرۆریستی هەژمار بکرێت؟

حەمید تەقوایی: مەنسور حیکمەت و حزبی ئێمە ڕووبەڕووبوونەوەی حکومەتی ئەمریکا و ئەردوگای ڕۆژئاوا لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکاندا لە دوای ١١ی سێپتەمبەر بە شەڕی تیرۆریستان ناوبرد. تیرۆری سەربازیی وڵاتانی ڕۆژئاوا لە لایەک و تیرۆری ئیسلامی لە لایەکی تر. بەڵام ئێستا لە بەردەم بارودۆخی جیاوازداین.

هەموو شەڕێک درێژەپێدەری سیاسەتە، شەڕی تیرۆریستانیش لە درێژەی ئەو ئامانج و سیاسەتانەدا ڕوویدا کە لە سەرەوە ڕوونم کردەوە. واتە لە درێژەی سیاسەتی هەژموونگەریی ئەردوگای ڕۆژئاوا و لە سەرەکیدا حکومەتی ئەمریکا و بەرژوازی لە هەلومەرجی دوای شەڕی سارد، لە لایەک و بەرژوازی ناوچەیی، پشتیان بەو هێزە ئیسلامیانە بەستووە کە بوون لە لایەکی دیکەوە دوای داڕمانی ئەردوگای سۆڤیەت پاڵیان پێواوە بە دواوە.

بارودۆخی ئەمڕۆ و ڕووبەڕووبوونەوەی نێوان حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و داعش لە درێژەی شەڕی تیرۆریستەکاندا ڕوودەدات، بەڵام لە ناو

هەڵومەرجێکی تەواو جیاوازدا. لە سەردەمی سەرهەڵدانی داعشدا، دە ساڵ دوای ١١ی سەپتەمبەر، هەردوو جەمسەری ئەم شەڕە لە هەلومەرجێکی تەواو نوێدا بوون. میلیتاریزم و نیوکۆنسەرڤاتیزم لە ڕۆژئاوادا گەیشتبووە کۆتایی هێڵەکە و بوشیزم و سیاسەتی "ئەوە لەگەڵ ئێمەن یان لەگەڵ تیرۆریستان" جێگەی خۆیان بۆ ئۆبامایزم و سیاسەتی "دەستتان بکەنەوە تا بتوانین دەستی یەک بگرین". لە دۆخێکی وادا داعش بە وەڵامدانەوە بە بوشیزم و سیاسەتی هێرشی سەربازی ئەمریکا بۆ سەر وڵاتانی ئیسلامی، کە شکستی هێنابوو و لە مەیدان چوو بوویە دەرێ، بەڵکو بۆ پڕکردنەوەی ئەو بۆشایی دەسەڵاتەی کە ئەم شکستە لە ناوچەکەدا، بەتایبەتی لە عێراق و سوریادا دروستیکردبوو. سەریهەڵداو برایە پێشەوە. لە ڕوانگەی حکومەتی ئەمریکا و وڵاتانی ڕۆژئاواوە ئامانجی شەڕەکەیان دژی داعش هێرش نییە بۆ دەستبەرکردنی هەژموون لە جیهانی دوای جەنگی ساردا، بەڵکو ئامانجی پاسەوانییە لەپێناو لەدەستنەدانی کۆنترۆڵی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و دەستەمۆکردن و پەیوەست کردنی دەوڵەتەکان و هێزە ئیسلامی و نەتەوەییەکانەوە. لە چوارچێوەی سیاسەت و بەرژەوەندییەکانیاندا لە ناوچەکەدا. پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە ڕووسیا لە دەیەی ڕابردوودا یاریزانێکی سەرەکی بووە لە ناوچەی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا، دوای ئەوەی بارودۆخی ناوخۆی خۆی جێگیر کرد و بەدەستەوە گرتنی لوتکەی دەسەڵاتی لەلایەن ناسیۆنالیزمی گەورەیخوازی ڕووسیا کە پوتین نوێنەرایەتی دەکات، و یەکێکە لە ئامانجێکی ڕۆژئاوا لەم دۆخەدا ڕێگریکردنە لە کاریگەری و ڕووسیا و لایەنگرانی بلۆکەکەی ودەسەڵات وەرگرتنی زیاتر لە ناوچەکەدا. لەم ڕوانگەیەوە ئامانجە سیاسییەکانی پشت شەڕەی ڕۆژئاوا لەگەڵ داعش جیاوازن لە ئامانجە سیاسییەکانی شەڕەی تیرۆریستی. لە ڕوانگەی داعشەوە، ئەمە شەڕێکە ڕاستەوخۆ لەسەر دەستخستنی ناوچەکانی نفوز، و دامەزراندنی حکومەتی ئیسلامی لە جوگرافیایەکی سیاسی و دامەزراندنی خەلافەتی ئیسلامی لە ناوچەکەدا.

ئەم جیاوازییانە پێکهاتەی هێزەکانی بەشداری لەم شەڕەشدا گۆڕیوە. ڕووسیا، تورکیا، سعودیە، سوریا، ئێران ڕۆڵیان نەبوو لە لەشکرکێشی سەربازی حکومەتی ئەمریکا و هاوپەیمانەکانی بۆ عێراق و ئەفغانستان، بەڵام لە شەڕی بەردەوامی ئۆردوگای ڕۆژئاوا و داعشدا، هەموو ئەم حکومەتانە تێوەگلاون و... ڕۆڵێکی گرنگ دەگێڕن. ئەمە چیتر شەڕێک نییە بۆ دەستبەرکردنی هەژموونی ڕۆژئاوا لە بەرگی وەڵامدانەوەی ئەنجامدەرانی کارەساتی ١١ی سەپتەمبەردا. بەڵکو شەڕێکە بۆ چەسپاندنی دەسەڵاتی دەوڵەت و بلۆکە جیاوازەکان –

ئەمریکا و هاوپەیمانە ڕۆژئاواییەکانی، ڕووسیا، دەوڵەتی ئیسلامی داعش، سعودیە و کۆماری ئیسلامی، تورکیا و ئیمارات، و هێزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی دیکە لە عێراق و سوریا، لەو بۆشاییەی دەسەڵاتدا کە لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستدا دروست بووە. هەروەها ئەم شەڕە لە هەردوو لاوە کۆنەپەرستانە و دژە ئینسانییە و جیهانی شارستانی تێیدا نوێنەرایەتی نییە، بەڵام جیاوازە لە شەڕی تیرۆریستی. ئەمە شەڕی نێوان بۆرژوازی ڕۆژئاوا ڕوسیای و حکومەت و هێزە ئیسلامییە نەتەوەییەکانی ناوچەکەیە و هەر لەبەر ئەم هۆکارەش پێموایە شەڕی دەسەڵات ناوەکی باشترە بۆ وەسفکردنی تا شەڕی تیرۆریستان.
ئیسلامی سیاسی لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا.

ئینتەرناسیۆناڵ: پێگەی کۆماری ئیسلامی لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا چییە؟ مەنسوور حیکمەت ساڵانێکی زۆر لەمەوبەر ڕایگەیاندبوو کە بە ڕووخانی کۆماری ئیسلامی قۆناغی ئاوابوونی ئیسلامی سیاسی دەست پێدەکات. بە لەبەرچاوگرتنی ئەو پێشهاتە زۆرانەی کە لەم بزووتنەوەیەدا لە ساڵانی ڕابردوودا ڕوویانداوە، لەوانەش سەرهەڵدانی داعش، ئایا ئەم شرۆڤەکارییە هێشتا وەک خۆی ماوەتەوە؟ ئایا کۆماری ئیسلامی هێشتا ئەم پێگەیەی لەم بزووتنەوەیەدا هەیە؟

حەمید تەقوایی: بە بڕوای من تا ئێستاش کۆماری ئیسلامی پایەیەکی گرنگی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییە. بێگومان پێگەی کۆماری ئیسلامی لە ناوچەکە و لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا لاواز بووە، بەڵام پێگەی خۆی وەک یەکەمین حکومەتی ئیسلامی لە وڵاتێکی گرنگ لە ناوچەکەدا هیچ گۆڕانکارییەکی بەسەردا نەهاتووە.
پێویستە ئاگامان لە ئەوە بێت کە کۆماری ئیسلامی بە پێچەوانەی حکوومەتی تاڵیبان یان خیلافەتی ئیسلامی ئەمڕۆی داعش، بەدوای شۆڕشێکی جەماوەری و بەلاڕێدابردن و شکست پێهێنانی ئەو شۆڕشە گەیشتە دەسەڵات. ئەمە ئەو ڕژیمەیە کە بە ئاڵای ئیسلام و شۆڕشی ئیسلامی شۆڕشێکی گەورەی تێکشکاند و هەژموونی سەرمایەداری لە ئێراندا کە بەهۆی شۆڕشی ١٣٥٧ەوە بە تووندی کەوتە بەر مەترسییەکی جددیەوە پاراستووە. کۆماری ئیسلامی تاکە ئەڵتەرناتیڤی بۆرژوازی ئێران و جیهان بوو لە ڕووبەڕووبوونەوەی شۆڕشی ١٣٥٧ و تا ئەمڕۆش وڵاتانی ڕۆژئاوا و چینی دەسەڵاتداری ئێران هیچ بەدیلێکی دیکەی حکوومەتیان نییە. هێزە ئیسلامییەکانی دیکە لە حکومەت و لە ئۆپۆزسیۆندا، لە داعش، تاڵیبان، ئەلقاعیدە تا حیزبوڵڵا،

بۆکۆحەرام، حەماس، جەبھەت نوسرە و ھتد، مێژوو پێشینەو پێگەیەکی ئاوەھایان نییە.
ئەمە لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا ڕیزبەندی نوێ پێکھاتووە و بە دیاریکراوی داعش و کۆماری ئیسلامی سەر بە دوو بلۆکی ڕکابەر و دژبەرەکانن لەم بزووتنەوەیەدا، بەڵام ئەم جیاوازییە، وەک لە سەرەوە ڕوونم کردۆتەوە تاکتیکییە و ئەنجامی ململانێی دەسەڵات و بەدەستھێنانی باڵادەستییە لە ھەلومەرجی بەسەر یەکدا ڕژاوی ئەمڕۆی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاستە. ئەوەندەی پەیوەندی بە ئاسە و ستراتیژی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسییەوە ھەیە، واتە بەشداریکردن لە ئابووری و سیاسەتی جیھانی و دانپێدانان وەک نوێنەر و حکومەتی بۆرژوازی لە وڵاتانی ئیسلامیدا، داعش و کۆماری ئیسلامی لە یەک جۆرن. لە ڕوانگەی سەپاندنی یاسا لەڕادەبەدەر کۆنەپەرستانەکانی ئیسلامەوە، ھەریەکەیان بە لەیەکدانەوە و دەربڕینی خۆیان بەسەر کۆمەڵگادا و دژایەتیکردنی تەمەدن و شارستانییەت و مۆدێرنیزم لە جەوھەردا جیاوازییان نییە. کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی مۆدێلێکی حکوومەت دەکات کە لە بنچینە و ناسنامەی خۆیدا مۆدێل و ئیلھامبەخشی ھێزە ئیسلامییەکانە لە لقە جیاجیاکانی بزووتنەوەی ئەوپەڕی کۆنەپەرستی ئیسلامی سیاسیدا.
لە ھەمان کاتدا ئەم پێگە تایبەتەی کۆماری ئیسلامی بەو مانایە کە ڕووخانی ئەم حکومەتە کاریگەری یەکلاکەرەوەی لەسەر چارەنووسی تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی دەبێت. ڕووخانی حکومەتێکی ئیسلامی بە ھێزی شۆڕشی خەڵک بە تەواوی لاپەڕەکە بە قازانجی بزووتنەوەی ڕزگاربوون لە ھەژموونی ئایین و چەپ و عەلمانییەت دەگۆڕێت.
پێویستە ئاماژە بەوە بکرێت کە زیاتر لە سێ دەیە حوکمڕانی کۆماری ئیسلامی بزووتنەوەیەکی بەردەوام و بەرفراوانی چەپ، ئینسانی و عەلمانی لە ئێراندا پێکھێناوە کە دەتوانێ وەک مۆدێل و ئیلھام بۆ جەماوەری خەڵک لە وڵاتانی ئیسلامیدا سەیر بکرێت. جگە لەوەش، سەرچاوەیەکی ئیلھامبەخش بۆ شۆڕشەکانی ناوچەکە، ڕاپەڕینی شۆڕشگێڕانی ساڵی ١٣٨٨ لە ئێران بوو. بە بڕوای من ڕووخانی کۆماری ئیسلامی بە ھێزی شۆڕشی خەڵک تیری ڕزگار بوون دەبێت لە بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسی و ھەموو ھێزەکانی ئەم بزووتنەوەیە تەنانەت ڕێکخراو و حکومەتە ئیسلامییە دژبەر و ڕکابەرەکانی کۆماری ئیسلامیش بە توندی لاواز دەکات و دەیانباتە لێواری کەوتنە خوارەوە.

ئینتەرناسیۆناڵ: باست لە ڕۆڵی ئیسلامی سیاسی لە وڵاتانی ڕۆژھەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا و ڕۆڵی وڵاتانی ڕۆژئاوا لەم بوارەدا کرد. ئەمەش بە لەبەرچاوگرتنی بەرژەوەندی چینی دەسەڵاتدار لە ڕۆژئاوا

قابیلی ت□گ□یشتن□، ب□□ام لق□ جیاواز□کانی ئیسلامی سیاسیش ل□ و□اتانی □□ژئاوادا چالاکن و ئیمتیاز□کی ز□ریش دراو□ ب□ □□وت□ ئیسلامیی□کان، ل□وان□ش یاساکانی ش□ریع□ت و دادگای ئیسلامی ل□ ه□ند□ک و□اتی ئ□وروپی. ئ□م□□ ئ□م دیارد□ی□ بوو□ت□ ه□و□نی چالاکیی تیر□ریستی ل□ ئ□وروپا و ئ□مریکادا. ب□رژ□وندی و□اتانی □□ژئاوا ل□م بوار□دا چی بوو□؟ تا چ□ند ئ□م م□ترسیی□یان زانیو□؟

حامید ت□قوایی: ه□ورکردن□و□ و ئیمتیازدانی حکوم□ت□کانی □□ژئاوا ب□ بزووتن□و□ ئیسلامیی□کانی ئ□و و□اتان□ د□کر□ت ل□س□ر دوو ئاستی سیاسی-تاکتیکی و ستراتیژی □وون بکر□ت□و□. ل□ □وانگ□ی تاکتیکیی□و□، ئامانجی ئ□م سیاس□ت□ ب□ه□زکردنی ئ□و ه□ز□ ئیسلامیان□ی□ ک□ دوژمنای□تی □□ژئاوا نین، ه□ر ب□ی□ش ب□ "میان□□و" ناود□بر□ن، ب□رامب□ر ب□ ه□ز□ ئیسلامیی□ دژ□ □□ژئاواییی□کان. ب□ ب□وای حکوم□ت□ □□ژئاواییی□کان، تیر□ر د□رئ□نجامی ئیسلامی توند□□و یان بناژ□خوازیی□، ه□ر ب□ی□ ئ□و حکوم□تان□ ه□و□ی پوچ□□کردن و لاوازکردنی تیر□ریزمی ئیسلامی د□د□ن ب□ ب□ه□زکردن و دانپ□دانان ب□ حکوم□ت و ئ□و ه□ز□ ئیسلامییان□ی ک□ □است□وخ□ د□ستیان ل□کار□ تیر□ریستییی□کاندا نیی□. ل□م □وانگ□ی□و□ ت□نیا ت□قین□و□ و ئ□پ□راسی□نی خ□کوژی یان □ووب□□ووبوون□و□ی س□ربازی ل□گ□□ ه□ز□کانی حکوم□تی ئ□مریکا و هاوپ□یمان□کانی ل□ □□ژه□□اتی ناو□□است ب□ تیر□ر داد□نر□ت. ل□م □وانگ□ی□و□ تیر□ریزم ل□ شو□نی ل□دایکبوونیدا نابینر□ت، و□ د□ند□یی و تاوانکاریی □□ژان□ی حکوم□ت و ه□ز□ ئیسلامیی□کان ب□رامب□ر ب□ خ□□ک ل□ و□اتانی ئیسلامیدا – ب□ نموون□ ل□ پ□و□ندی ل□گ□□ ه□□اواردنی گ□ور□ی دژ ب□ ژنان، یان ج□ب□ج□کردنی یاساکانی ت□□□س□ندن□و□ و ل□ س□دار□دانی هاو□□گ□زبازان، و کار□سات□کانی تر ک□ پشت ب□ یاسا ئیسلامیی□کان د□ب□ستن ل□ ئ□ران و و□اتانی دیک□ی ب□ئیسلامیکراودا □□ژان□ ب□رد□وام□ – ب□ تیر□ریزمی ئیسلامی نازانر□ت. ئ□م تاوانان□ ت□نیا ل□و کات□دا باس د□کر□ن ک□ تاوانباران ل□ □ووی سیاسیی□و□ دژی ئ□مریکا و هاوپ□یمان□کانی بن – وات□ توند□□و بن – و ز□رترینیان و□ک ت□بینیی□ک ل□ ئیدان□کردنی ئیسلامی توند□□ودا. ئ□گینا سیاس□تی تاوانکاریی د□ست□ئیسلامیی□کانیان یان نادوژمنان□ ل□گ□□ □□ژئاوادا ب□رامب□ر ب□ خ□□کی ک□م□□گا ئیسلامی کراو□کان، ن□ک ه□ر نموون□ی تیر□ریزم نیی□، ب□□کو و□ک ب□ش□ک ل□ ف□ره□نگ و بیروباو□□ی ئیسلامی خودی خ□□ک ب□ ت□واوی □□وا پ□ ئ□در□ت و پشتگو□ د□خر□ن. ن□رمی نواندن و ب□گرنگ و□رن□گرتن و ت□نان□ت چاوپ□شیکردن ل□ کوشتنی ش□ر□ف ل□ و□اتانی ئ□وروپا یان دانانی ب□ یاسا و دادگاکانی ش□ریع□ت ب□ ک□چب□رانی

وڵاتانی ئیسلامی و قبوڵکردن و پێشخستنی موفتی و ئیمام و شێخ و ئایەتوڵڵا وەک نوێنەری "کۆمەڵگەی موسڵمان" لە وڵاتانی ڕۆژئاوا هەمووی لەم سیاسەتەوە سەرچاوە دەگرێت لە سنووردارکردنی تیرۆری ئیسلامی لە دژایەتی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و ئارامکردنەوە و تەنانەت بەهێزکردنی باقی هێزە ئیسلامییەکان.

لە ڕوانگەی ستراتیژییەوە سازش و پەیوەندیی حکومەتەکانی ڕۆژئاوا و پێویستە بگوترێ بۆرژوازی جیهانی لەگەڵ هێزە ئیسلامییە "میانڕەوەکان" و بەرەوپێشبردن و چالاککردنیان لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا ڕەنگدانەوەی ئەو هەڵوێستەیە کە تیۆری ڕێژەیی کولتووری و دابەشبوونی کۆمەڵگاکان بەسەر مۆزایکێکی ئایین و نەتەوە و میللەتە جیاوازەکاندا دەزیویەتیەوە. بۆرژوازی سەدەی هەژدەهەم لەگەڵ جیاکردنەوەی ئایین لە دەوڵەت و هەمان ماف و یاسا بۆ هەموو هاووڵاتیان بەبێ گوێدانە ئایین و نەتەوە و ڕەگەزەکەیان بوو و تەنانەت نەتەوەییش، بە بۆرژوازی فەڕەنسی دوای شۆڕشی گەورە،لەسەر بنەمای هاووڵاتی بوون پێناسە دەکرا و نەک شوێنی لەدایکبوون. بەڵام بە خێرایی – لە دوایین دەیەی سەدەی هەژدەهەمەوە – ئەم ڕەوتە پێچەوانە بووەوە، چونکە بەرژەوەندیی بۆرژوازی تازە دەسەڵاتدار، وای دەخواست کە بە خێرایی پاشەکشە بکات لە بیرەکە ڕادیکاڵەکانی دژی فیۆدالیزم و فەزای زیاتر بە ئایین و نەتەوە و نەژاد لە بەچوون و سیاسەتەکانیدا بکاتەوە . لە ڕوانگەی ئایدۆلۆژیا و فەلسەفەی سیاسییەوە، تیۆری پۆستمۆدێرنیزم و ڕێژەگەرایی کولتووری، کە لە ناوەڕاستی سەدەی بیستەمدا پێشنیار کرا و لەمڕۆدا بۆتە تیۆرێکی جەماوەری، جۆرێکە لە پاشەکشەکردن لە کۆمەڵگە مەدەنییەکان (کۆمەڵگەلێک کە لە هاووڵاتیان پێکهاتوون بە مافی یەکسان سەربەخۆ لە ئایین و ڕەگەز و نەتەوە و شوێنی لەدایکبوون) بۆ کۆمەڵگا ئایینی- نەتەوەیی- قەبیلەکانی سەدەکانی ناوەڕاست. لەم تیۆرەدا ناسنامە و بەها جیهانییە ئینسانییەکان لەژێر ناونیشانی جیاوازی نێوان کولتوور و بیروباوەڕ، نەریت و بیروباوەڕی تاکەکان و ڕێژەیی ئەم بەهایانە ڕەتدەکرێتەوە و کۆمەڵگا کورت دەکرێتەوە بۆ دیاردەیەکی چەند پارچەیی کە لەم کولتوور و بەها جیاوازانەدا کورت دەکاتەوە. ئەم بۆچوونە، بەتایبەتی دوای ڕووخانی یەکێتی سۆڤیەت و سەربەرزکردنەوەی هێزی ئایینی و قەومی و عەشیرەتی لە کۆمارەکانی پێشووی سۆڤیەت و لە ئەوروپای ڕۆژهەڵات و لە ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاست و ئەفریقا، بوو بە تێڕوانین و فەلسەفەی سیاسی باڵادەستی سەرمایەداریی بازاڕی ئازاد. لەسەر بنەمای ئەم ڕەوتی بەدواوەگەڕانەوەو پاشەکشەکردنە لە فەلسەفەی سیاسی و کۆمەڵایەتیدا کە ئەمڕۆ ئایین و نەتەوە و ڕەگەزپەرستی پاڵیان پێوەنراوە بۆ

پێشەوە و لە سیاسەتی پراکتیکی حکومەتەکان و حزبە بۆرژوازییەکاندا جێگەیەکی گرنگیان دۆزیوەتەوە. لە ئاستێکی بنەڕەتیدا، برەودان بە حیجاب، کوشتنی شەرەف، قوتابخانە ئیسلامییەکان، مزگەوتەکان، شێخەکان، ئیمامەکان، موفتییەکان و هتدلە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا بەرهەم و دەرئەنجامی ئەم پاشەکشەییەی بۆرژوازی جیهانییە بە سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست. لێرەدا ئیتر مەسەلەکە تەنها مەسەلەی گرتنەبەری تاکتیکی گونجاو نییە لە مامەڵەکردن لەگەڵ بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا، بەڵکو ئەمە لەبەردەم پاشەکشەی تەواوەتی بۆرژوازی جیهانییداین لە کۆمەڵگەی مەدەنی و مەدەنییەت وەک دەستکەوتێکی جیهانی لەسەر ئاستی تیۆری-ستراتیژی . سازش و ئارامگرتن لەگەڵ هێزە ئیسلامییەکان لە ڕۆژئاوا تاکتیکێکە کە لەسەر بنەمای دەق و لە چوارچێوەی تیۆری ڕێژەگەرایی کولتووری و نکۆڵیکردن لە پرەنسیپی مافی یەکسان بۆ هەموو هاووڵاتیان مومکینە.

ئەم تیۆرە بناغەی چالاکی ئیسلامییە "میانڕەوەکان" بووە لە کۆمەڵگاکانی ڕۆژئاوادا و بە تەواوی لەگەڵ دیدگا و ئایدۆلۆژیای تەواوی بزووتنەوەی ئیسلامی سیاسیدا دەگونجێت. خۆپاراستن و مافی بە پاساوی حکومەتەکانی وەک کۆماری ئیسلامی بەو نازناوەی کە کۆمەڵگای ئێران ئیسلامییە و زۆرینەی خەڵک موسڵمانن، یان تەنانەت ڕەوایەتیدان بەو خەلافەتە ئیسلامییەی کە داعش لە وڵاتانی "ئیسلامی"دا ئیدیعای دەکات، تەنیا لە چوارچێوەدا لە ڕێژەگەرایی کولتووری و پاشەکشەکردن دیدگا و فەلسەفەی سیاسی-حکومی بۆرژوازی دەتوانێت لە هەموو جیهاندا ڕووبدات. ئەگەر خەڵکی کۆچبەری وڵاتانی ئیسلامی لە کۆمەڵگەیەکی وەک ئینگلتەرا واتە "بەشی ئیسلامی" کۆمەڵگەیەکی پۆستمۆدێرنیستی فرە چین، ڕێگەیان پێبدرێت بەپێی یاساکانی شەریعەت بژین، هێزێکی وەک داعش یان کۆماری ئیسلامیش مافی سەپاندنی هەیە ئەم یاسایانە لەسەر تەواوی کۆمەڵگایەک با ئیسلام حوکم بکات. ڕێگایەکی دوور نییە لە ناساندنی ئیمامی مزگەوتی فرانکفۆرت وەک نوێنەری موسڵمانانی نیشتەجێی ئەم شارە بۆ ناساندنی داعش وەک نوێنەری موسڵمانانی عێراق و سوریا.

حکومەتەکانی ڕۆژئاوا هەوڵدەدەن دوو لقی ئیسلامی سیاسی "توندڕەو" و "میانڕەو" جیاواز بکەن، بەڵام لە ڕاستیدا ئیسلامی "میانڕەو" بەرهەمی هەمان تیۆری و سیاسەتی بۆرژوازییە کە ئیسلامی توندڕەویان لە قاڵب داوە و پاڵیان پێوەناوە بۆ پێشەوە. پۆستمۆدێرنیزم و نکۆڵیکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی و بەها مرۆییە گشتگیرەکان ئەو ڕێبازە سیاسییە کە هەموو بەشە جیاوازەکانی بۆرژوازی لە دونیای ئەمڕۆدا بەیەکەوە دەبەستێتەوە، بە حکومەتەکان و بیرمەندانی بۆرژوازی لە ڕۆژئاوا و حکومەت و هێزە ئیسلامییە توندڕەو و

میان□□و□کان. ب□ی□ پ□ویست□ ب□□ین ن□ک ت□نها ل□ □وانگ□ی سیاسی و تاکتیکیی□و□، ب□□کو ل□ ئاستی ستراتیجی و ل□ □وانگ□ی ف□لس□ف□ و ع□قید□ی ک□م□□ای□تی-سیاسیش□و□، ئیسلامی سیاسی، ب□ ه□موو لق و پ□پ و بل□ک□ ناوخ□یی□کانی□و□، ب□ره□می پاش□کش□ی ب□رژوازی جیهانیی□.
ل□ پراکتیکدا "ئیسلامی میان□□و" ت□واوک□ر□ و دیو□ک□ی تری دراو□ک□ی "ئیسلامی توند□□و"□ ل□ و□ا تانی ئیسلامیدا. ئ□م□□ چالاکی ه□ز□ ئیسلامیی□ میان□□و□کان ل□ و□ا تانی ئ□وروپا س□رچاو□ی□کی گونجاوی ب□ □اک□شان وئ□ندامگیری داعش ل□ ن□و "ک□م□□گ□ی ئیسلامی" نیشت□ج□ی ئ□و و□ا تان□دا دابین کردوو□. ل□ لای□کی تریش□و□ س□رب□رزکردن□و□ی "ئیسلامی میان□□و" ل□ □□ژئاوا و ب□اوبوون□و□ی حیجاب و دروستکردنی مزگ□وت و قوتابخان□ ئیسلامیی□کان و کوشتنی ل□س□ر ش□ر□ف و ب□رج□ست□ بوونی کولتوور و ناسنام□ی ئیسلامیی ک□چب□ران و هاوو□ا تییان ک□ د□گ□□□ندر□ن□و□ ب□ ئیسلام ل□ و□ا تانی ئ□وروپاییشدا، □□نگدان□و□ و ب□ره□می خستن□ پ□ش□و□ی ه□وسار بچ□اوی ه□ز□ ئیسلامیی□کان□.ل□ □□ژه□□ا تی ناو□□است و باکووری ئ□فریقا و و□ا تانی ئیسلامی دیک□دا. ئه م په یوه ندی و خزمه تگوزارییه هاوبه شه له ن□وان ئیسلامییه کانی □□ژهه □ات و □□ژئاوا، ده رکه وتن و □ه نگدانه وه یه کی دیکه ی هاوج□ری تی□ری- ئاید□ل□ژی وهاو ئاراست□یی و هاو□یش□یی پ□ستم□د□رنیستی ته واوی بزووتنه وه ی ئیسلامی سیاسییه .
ئینت□رناسی□نا□: ئ□م□□ □ووب□□ووبوون□و□ی تیر□ریزمی ئیسلامی پای□ی□کی گرنگی پ□وپاگ□ند□ی ه□ز و لای□ن□ □است□□و□ توند□□و□کان□ ل□ ئ□وروپا و ئ□مریکای باکوور. ئ□م ه□زان□ پرس□ک□یان ل□دژی موس□مانان و پ□ناب□ران و ک□چب□رانی و□ا تانی ئیسلامی فراوانتر کردوو□. ئایا د□کر□ت س□ره□□دانی ئ□و ه□ز□ □□گ□زپ□رستان□ و□ک کاردان□و□ی□ک ب□رانب□ر ب□ بزووتن□و□ و د□و□□ت□ ئیسلامیی□ ه□وساربچ□او□کان ل□ □□ژه□□اتی ناو□□است و باکووری ئ□فریقا و لافاوی ک□چب□ری ل□و و□ا تان□ س□یر بکر□ت؟
ح□مید ت□قوایی: و□ک بن□مای□کی گشتی، □است□□وی توند□□و ه□میش□ ل□ ه□لوم□رجی ق□یرانی س□رمای□داریدا ه□نگاو د□ن□ت□ م□یدان□ک□و□ و ه□و□ ئ□دات ب□ پشتب□ستن ب□ د□مارگیری□ ن□ت□و□یی و □□گ□زی و ئایینیی□کان ئ□□ت□رناتیق□ک ب□ ت□پ□□بوون ق□یران□ک□ و گ□□اندن□و□ی د□س□□ا تی چینی س□رمای□دار ئاماد□ بکات. ه□زی ک□م□نیست و چ□پ□ ش□□شگ□□□کانیش د□توانن ب□ خستن□□ووی ئ□□ت□رناتیقی چینی کر□کار، وات□ د□ستداما□ینی سیاسی و ئابووریی ب□رژوازی و دام□زراندنی س□سیالیزم، د□توانن ل□ ن□و ج□ماو□ریی خ□□کدا ه□زی و خ□ش□ویستی ب□د□ست به□نن.
ئ□م□□ش ب□ت□واوی شاهیدی ه□مان بارود□خین. ه□نان□گ□□ و

بردنەپێشەوەی دۆناڵد ترەمپ و جێرمی ساندەرز لە ئەمریکا و جێرمی کۆربین وحزبی ڕەگەزپەرستی یوکیپ لە بەریتانیا نموونەی بەرچاون کە متمانەی خەڵک بە حزبە تەقلیدییە حکومییەکان نیشان دەدەن. لە باقی ئەوروپاشدا شاهیدی سەرهەڵدانی ئەو جۆرە هێزانەین.
لەم نێوەندەدا ئیسلامی سیاسی بیانوو و پاساوێکی شیاوی بە سیاسەت و پڕوپاگەندەی ڕەگەزپەرستانەی هێزە ڕاستە توندڕەوەکان دەستکەوتووە. بۆرژوازی ڕۆژئاوا لە سەردەمی بوش و بلێر بە بیانووی ١١ی سێپتەمبەر هێرشیان کردە سەر ئەفغانستان و عێراق و ئەمڕۆش هاوشێوەکانی ترامپ لە ئەمریکا و نازییەنوێیەکان لە ئەڵمانیا بە بیانووی تاوانەکانی داعش هێرش دەکەنە سەر کۆچبەران و پەنابەرانی وڵاتانی ئیسلامی. له هه ردوو قۆناغه که دا ڕووبه ڕووبوونه وه ی نێوان بۆرژوازی و ئیسلامییه کان میتۆد و تاکتیکێک بوو بۆ گه یشتن به ئامانجی دیکه . ئامانجی بۆرژوازی ڕۆژئاوا لە هێرشکردنە سەر ئەفغانستان و عێراق، دامەزراندنی و چەسپاندنی هەژموونی خۆی بوو بەسەر جیهاندا لە دوای جەنگی سارد و ئەمڕۆش ئامانجی هێرشی نەژادپەرستانە بۆ سەر کۆچبەران ئەوەیە کە بیانکاتە هۆکاری قەیران و بێکاری و ئەوانی تر ئازارەکان کە سەرمایەداری سەرکەوتوو لە شەڕی سارددا بە خەڵک هێنایە ئاراوە. لەم ڕوانگەیەوە دەکرێ سەرهەڵدان و گەشەی حیزب و هێزە ڕەگەزپەرستەکان وەک درێژەدان و “بەرزکردنەوەی” لۆژیکی بوشیزم و بلێریزم بۆ هەلومەرجی سیاسی ئەمڕۆ ببینین.
لە لایەکی ترەوە دژە موسڵمانبوونی ڕەگەزپەرستانەکی وەک ترامپ پاساوێکی نوێی بە دژە ڕۆژئاوایی بوونی هێزە ئیسلامییەکان ڕەخساندووە. لێرەش وەک سەردەمی شەڕی تیرۆریستی، فاشیزمی ئیسلامی و فاشیزمی ڕۆژئاوا دەرفەت بە یەکتر دەدەن بۆ گەشەکردن و بەهێزکردنی یەکتر.
حکومەتەکان و حیزبە حوکمڕانەکان و ناوەندی بۆرژوازی ناتوانن ڕووبەڕووی ئەو هێزە فاشیستیانە ببنەوە. ئەمانە بەشێکن لە کێشەکە نەک چارەسەر. وەڵامی ڕاستەقینەی ئەم بارودۆخە ڕووبەڕووبوونەوەی فاشیزم و تیرۆریزمە لە ڕوانگەی چەپ و کۆمۆنیستەوە.
ئینتەرناسیۆناڵ: دوا پرسیارمان سەبارەت بە وەڵامی چەپەکانە بە دۆخی ئەمڕۆ. ڕێگای مامەڵەکردن لەگەڵ ئەم دۆخەدا چییە؟ لە دونیای دوای ١١ی سێپتەمبەردا، مەنسور حیکمەت جەختی لە سەر پێویستی هاتنە پێشەوەی جیهانی شارستانی لە دژی دوو جەمسەری تیرۆریستی کردەوە. مانای تایبەتی ئەم هێڵە و ئاراستەکردنە لە هەلومەرجی ئەمڕۆدا چییە؟
حەمید تەقوایی: هیوادارم تا ئێستا ئەوە ڕوون بووبێتەوە کە ئەو

دوو جەمسەرە تیرۆریستییە، چ بە مانای میلیتاریزمی بوشیزمی وڵاتانی ڕۆژئاوا لە دژی تیرۆریزمی ئیسلامی و فاشیزمی ڕۆژئاوا دژی فاشیزمی ئیسلامی، سەر بە یەک کەمپا و ئۆردوگان: ئۆردوگای بۆرژوازی جیهانی لە جیهاندا دوای شەڕی سارد تێکچوو. بۆیە ڕەخنەی کۆمەنیستی لەم بارودۆخە جیا نییە لە ڕەخنەی لە سەرمایەداریی سەردەمی ئێستا و قەیرانە سیاسی و ئابوورییە هەڵایەنەکەی.

دوای ڕووخانی دیواری بەرلین، بیرمەندانی بۆرژوازی کۆتایی مێژوویان ڕاگەیاند، بەڵام وەک مەنسور حیکمەت پێشبینی کردبوو، ئەوەی لە ڕاستیدا ڕوویدا، قووڵبوونەوەی قەیران و سەرلێشێواوی ئۆردوگای ڕۆژئاوا و دەرکەوتن و هەوساربچڕاوی کۆنەپەرستترین و دڕندترین هێزە ناسیۆنالیستی-ئاینی-نەتەوەیی-.

ڕەگەزپەرستی لە ڕۆژئاوا و لە ڕۆژهەڵات و لە چوار گۆشەی جیهاندا بوو. مەنسوور حیکمەت لە کتێبی "جیهانی دوای ١١ی سێپتەمبەر"دا دەنووسێت: "شەڕی تیرۆریستی دەکرێت سەرەتای یەکێک لە خوێناویترین قۆناغەکانی مێژووی هاوچەرخ بێت… بەڵام ئەم ئاسۆیە مسۆگەر نییەهێزی سێیەم هەیە، ئەویشدەوڵەکی خەوتووە". ، کە دەتوانێت بارودۆخەکە بگۆڕێت."

لەو کاتەوە تا ئەمڕۆش ئەم غەلە بەشەوەی ڕاپەڕینەکی شۆڕشگێڕانەی لە ئێران و شۆڕشەکانی ناسراو بە بەهاری عەرەبی، بزووتنەوەی داگیرکاری لە ڕۆژئاوا، بزووتنەوەی شارلی ئیبدۆ لە فەرەنسا و تەواوی ئەوروپا، ناڕەزایەتی جەماوەری لە یۆنان و شتی تری گرتەبەر وڵاتانی ئەورووپایی دژی سەختی ئابووری، و بزووتنەوە بەرگریکردن لە پەنابەران و پێشوازیکردنی جەماوەری خەڵکی ئەورووپا لە کۆچبەرانی وڵاتانی ئیسلامی هاتنە پێشەوە. ئەمانە نموونەی بەرزکردنەوەی جیهانی شارستانین لە بەردەم تیرۆر و ئەو هەموو دڕندەییەی ئەمڕۆ کە بەسەر جیهان زاڵ بووە.

لە بەرانبەر ئەم جیهانە شارستانییەدا، هەموو ئۆردوگای بۆرژوازی جیهانی هەیە، بە هەموو حزب و حکومەتە ڕەنگاوڕەنگەکانی لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات، لەگەڵ ئیسلامی سیاسی، فاشیزم، نیولیبرالیزم، ڕەبازی پۆستمۆدێرنیزم، نکوڵیکردنی مەدەنیەت ، ناسنامە، و بەها مرۆییە گشتگیرەکان. ڕەخنەی کۆمەنیستی لەم هەلومەرجانە دەبێ لەم ڕاستییە بنەڕەتییەوە دەست پێ بکات.

ئەمڕۆ نەک هەر ئازادبوون لە هەژموونی سەرمایە، بەڵکو بەرگریکردن لە کۆمەڵگەی مەدەنی، شارستانیەت، مرۆڤایەتی، عەلمانیەت و تەنانەت دەستکەوتەکانی شۆڕشی گەورەی فەرەنسا، بە تەواوی لە ئەستۆی بزووتنەوەی کۆمەنیستیدایە. ئەگەر سەرمایەداری ئەمڕۆ لە ناوەندی قەیرانی ئابوری سیاسی هەموو لایەنە و شەڕژان و نەبوونی ئاسۆی

ستراتیجی- ئایدیۆلۆژیدا پەنا بۆ ئایین و فاشیزم و ڕەگەزگەری و پۆست مۆدێرنیزم و سیاسەتی خۆپارێزی ئابووری و بەینی خزمەتگوزاری کۆمەڵایەتی، دەستکەوتەکانی بزووتنەوەی کرێکاری و کۆمۆنیستی بەت لە سەدەی ڕابردوودا دەبات، ئەوا کۆمۆنیستەکانیش ئەرکیانە کە بە ئاڵای سۆسیالیزم و عەلمانیەت و مەدەنیەت و ئینسانیەتێک کە تەنها سۆسیالیزم دەتوانێت بە دیاری بیهێنێت و لە هەموو ئەم بوارانەدا بەرەنگاری بۆرژوازی ببنەوە. لەناوبردنی هەژموونی و دەسەڵاتی سیاسی بۆرژوازی لە هەموو وڵاتاندا بە کۆناڵی ڕەخنەی قووە و چینایەتی کۆمۆنیستی لە ئایین و ڕەگەزپەرستی و پۆستمۆدێرنیزمدا تێدەپەڕێت. لەم خەباتەدا جەماوەری خەڵک، نەوەد و نۆ لەسەدەکانی جیهان، لەگەڵ کۆمۆنیستەکانن و هەمان ئامانجیان هەیە.

ئەو جیهانە شارستانییەی کە ئەمڕۆ مەنسوور حکمەت پێشنیاری کرد، شوناسێکی سیاسی کۆمەڵایەتی دیاریکراوی دەزیەوە: لەهەڵەی نەوەد و نۆ لە سەدەکاندا بەرامبەر بە حوکمڕانی یەک لەسەدەکان. ئەم دروشمە بۆ یەکەمجار لەلایەن بزووتنەوەی دەستبەسەرداگرتنەوە بەرزکرایەوە و ئەمڕۆ بوەتە ئایکۆن و هەمای خەبات و ناڕەزایەتی بەرامبەر بە کەلێنی قووەی چینایەتی نێوان هەژاری و سەروەت و سامان و لە تەحەدای سەختی ئابووری لە ڕۆژئاوا و ڕۆژهەڵات و لە ڕووبەڕووبوونەوەی ڕەگەزپەرستی و ئیسلامیزمدا لە هەموو وڵاتاندا. زاڵبوونی سەرمایە بەسەر جیهاندا لەمڕۆدا نەک هەر شارستانییەت و بژێوی ژیانی لەسەدا نەوەد و نۆی خەڵکی جیهانی لەناوبردووە، بەڵکو خودی بوون و مانەوەی هەسارەکەشی خستووەتە مەترسییەوە. ئاڵای ڕزگاری لەم دۆخە لە دەستی کۆمۆنیستەکانی هاوشێوەی حزبی ئەمەدایە. ئینسانیەت لە ئاستانە و لە لەسەر دووڕیانێکی یان “سۆسیالیزم یان بەربەرییەت”دایە. جیهانی شارستانی بە مانەوەی جگە لە سۆسیالیزم هیچ ڕێگەیەکی تری لەبەردەمدا نەماوەتەوە.

٩ی تەمموزی ٢٠١٦

کێ پێکەنین دەکڕێ وفرمێسکان

دەفر□ش□؟(*).. و: نـەژاد عزیـز سورم□

هاواری د□وەرە لە سەرانسەری گە□ەک□دا
دەنگ دە□داتەوە
خەبەردار .. خەبەردار !
ئەوەی (بەختیار)ی هەیە
ئەوی (شادی) یا (خەم)
یا (فرم□سکی ک□ن)ی هەیە□ ب□ فر□تن□ …

□ام کردە لای دایکم
پ□م وت :
من دوو پ□کەنینی ک□نم هەیە
دەمەو□ بیانفر□شم ..
دایکم وتی : کەیفی خ□تە ..
بەرەو مام د□وەرە چووم و بانگم کرد:
مامە .. مامە
ئەم□□ پ□کەنین بە چەندە ؟
وتی :
پ□کەنینی منda□ان بە لیرەیەکە و
هی پیرەم□ردان بە هەزار لیرە !
ئ□مە بە پ□ی تەمەن دەک□ین .

سەیرم بەو جیاوازیەی نرخ هات
پ□م وت :
مامە پ□کەنین هەر پ□کەنینە
ئەو جیاوازییە چییە ؟
یان ت□ چونکە من منda□م
ف□□م ل□ دەکەی..
پ□ی وتم ، بچک□لەکەم
پ□کەنینی بەسا□اچووان دەگمەنە
ئەوەیە ه□ی گران بوونی
ت□نەگەیشتم چی دە□□ ،
هەردوو پ□کەنینەکەمم فر□شت□ و
پسکوویت□کم پ□ ک□ی ..
هاتمەوە ما□□

لە دایکمم پرسی بە□کو ئەگەر
باوکم پ□کەنینی ک□نی هەب□
پ□کەنینی بەسا□اچووان ز□ری دەکا
دایکم هەموو ما□□ گە□ا
پ□کەنین□کی باوکمی نەد□زیەوە
(باوکم پ□ناکەن□)
ل□ ز□ر لە فرم□سکەکانی د□زییەوە و
وتی :
ئەوە □□ژانەی بەیانیتە .

□□ژی پاشی
کە گو□م لە دەنگی مام د□وەرە بوو
□ام کردە لای
ل□م پرسی :
فرم□سکی بەسا□اچووان بە چەندە
دیارە دەب□ وەك پ□کەنینیان گران ب□ ؟
وتی : فرم□سکی پیرەم□ردان هەرزانە
ئەو مامە□ەی پ□ ناکا !
بەسا□اچووان هەمیشە دەگرین..

کو□م ، شەقامی سەرپە□□نخانان
□ووبار□ك فرم□سکی ل□یە
گ□□ستان □ووبار□کی دی ..
تەنانەت ژنی شەهید یوسف
دوو بەرمیل فرم□سکی هەبوو ل□م نەک□ی!
□□□ە من
پ□کەنینی بەسا□اچووان دەک□م
بە□ام فرم□سکیان نا ، ناک□م
من بازرگانی دەگمەنانم
شەرەف لە س□زانییان دەک□م
در□ لە دایکان و
حیکمەت لە ش□تان و
وەفا لە بەرپرسان دەک□م .
کو□م !
من کارم بە فرم□سکی بەسا□اچووان نییە
بەسا□اچووان هەموویان دەگرین .
پاشان بە گو□یدا چرپاندم:

ڕۆژە ئەمڕۆ هەینییە
ئەگەر ڕاستیت لە خوتبەی مەلادا دی
بۆم بڵێنە ، زۆری دەکا لێت دەکەم .

(*) لە ماڵپەڕی https://arami.ahlamontada.com/t6218-topic کراوە بە کوردی
ناوی خاوەنی لەسەر نییە ، پێدەچێ بەشێك بێ لە کولتووری میللەتێك چوون لە چەندان ماڵپەڕی تریش هەر بە بێ ناو بڵاو کراوەتەوە و وەك سترانیش بە تورکی لەلاین سترانبێژێکی ئافرەتی تورك وتراوە .

دایکم/2.. ڕەسووڵ بەختیار

2

دایکم سەرەتا زۆر قەڵس دەبوو بە بینی ئەو کتێب و ڕۆژنامە و گۆڤارە زۆرەی لە ماڵەماندا هەیە، دواتر ئەویش وەک ئێمە حەزی بەوە دەکرد بزانێ لە ناوەندی ئەو کتێبانە چ دەگوزەرێ.
دە ساڵێک پێش ئێستا، لە نووسینێکدا باسم لەوە کردووە، لە ناوەندی کتێب و نووسینەکاندا گەورەی و پیرەزی مرۆڤ دەدەزیتەوە، ئەوکات بەشێک لە سایتەکان بڵاویان کردەوە، واتە ئەو سایتانەی گرنگی بە کتێب دەدەن.
ڕۆژێکیان دایکم گوتی: من نەخوێندەوارم، بەڵام کچەکان، کوڕەکان، نەوەکان، زۆر خەریکی ئەو کتێبانەن، بۆیە منیش پێمگوتن: بۆم بخوێننەوە، ئەوانەی ئەوە دەیخوێننەوە.
کاتێک بۆمان خوێندەوە، یەکسەر گوتی: دەزانە ئەوەی ئەوە دەیخوێننەوە بۆم بخوێننەوە، هەست دەکەم، ئەوانە جۆش و خرۆش دەبەخشنە مرۆڤ، منیش حەز دەکەم، گوێم لەو قسانە بێ، دیارە ئەو هەموو کتێبە زۆرەی ناو ماڵی ئێمە هونەرێکی (حونەرێکی) تێدایە، دەبینم هەمووتان جگە لە دەرس و دەورتان خەریکی خوێندنەوەی ئەو کتێبانەن، دەزانم شیعرەکانی حاجی قادری کۆیی و نالی و ئەحمەد موختاری جاف دەخوێننەوە، زۆر جار هەست دەکەم، ئەوە لەگەڵیدا هەست بەخۆشی دەکەن، با منیش گوێم لەو شیعرانە بێ، حەز دەکەم کتێبەکانی دیکە، کە دەخوێننەوە، منیش بزانم چ دەڵێت، تا بزانم نووسەرانی

کورد تا چ□ند توانیویان□ ل□حا□ی میلل□ت□ک□یان گ□یشتوون.
ئ□ستا د□م□و□ بگ□□م□و□ ب□ سا□ی 91 وات□ ل□راپ□□یندا، دوای گ□□ان□و□مان ل□ک□□□و ئ□م□ ز□ر زوو هاتین□و□ ما□، ب□گومان ن□ ن□وت ن□کار□با هیچ شت□ک ن□بوو، ب□ ئ□و□ی کوانووی ئاگرمان ه□ب□ ب□ چ□شتل□نان، دایکم گوتی: ئ□و ر□ژنامان□ ب□ ه□دی ه□دی ن□یسووت□نن ل□جیاتی ن□وت و دار.
ب□گومان ناچاری وایل□کردی□ن ر□ژنام□ ه□دی ه□دی بچ□ت□ د□م ئاگردان□و□ ب□ ماو□ی چ□ند ر□ژ□ک ر□ژنام□کان ت□واو بوو، ئینجا د□ستمانکرد ب□سووتاندنی گ□قار□کان ب□ ئ□و□ی نان و چ□شتی پ□ ئاماد□ بک□ن، دایکم ماو□ ناماو□ش پ□د□ک□نی د□یگوت: بینن ئ□و و□رق□ و پ□ر□قان□ بینن، با بیسووت□نین، زیاتر ئ□وان□ ب□نن، رسمی س□دامی ت□دای□، ه□ر رسم□کی ر□فیق حزبی ئ□وان□ ب□ باشتر د□سووت□.
ئ□م□ش ل□گ□□ دایکم پ□د□ک□نین و قس□ی خ□شمان د□کرد، ه□رد□م د□یگوت س□رد□م□کی ز□ر ناخ□ش بوو، ب□وا و ن□ی□ت□و□، خوا ن□کا میلل□ت□ک دیل ب□، ت□واو کار□سات ب□س□ریدا د□بار□، ئ□و□ی ل□س□ربازی راد□کا و ئ□و□ی ل□ش□□ی ع□راق و ئ□ران کوژرا یان ش□هید کرا، ئ□و□ جگ□ ل□و دایکان□ی ج□رگسووتاو بوون، کو□□کانیان ب□بیانووی ت□نزیم و ر□کخستن خران□ زیندان□و□ و دوایش ل□س□دار□دران.

شیعر/ پارچ□کانم ک□ک□ن□و□.. ١٥ و ١٦.. ستار ئ□حم□د

.

.... 16 ....

ئاسمانی ت□ممان بروسک□و
چ□تری س□رمان گ□وا□□ی□
تینی هیوامان زریو□ی
تو□شووی س□رشانی پ□شم□رگ□و
ه□وا□نام□ی ئ□م سا□□ی□
ر□ژ□کان بوون□ سوتماك و
یادگار□کان

ئ□فسان□ی کاروانی م□ژوو
سات□کان عومریان راک□شا
ن□ب□ردیی□کان س□ا ن□و□
د□رواز□کان
ل□□ووی ت□فر□و
داوی م□ین□ت کران□و□
ر□شبیری
شار□کانی ل□یاد کردو
ق□□□م ب□گولل□ی تاریکی
خرای□ گ□رووی زام□و□
ک□□ان گ□□□کی داپاچی
ما□ پشتی ل□گوند کردو
شار نیشتمانی ج□ه□□ا
نوسین□کان
بوون□ ناسنام□ی ه□وا□ و
س□ربرد□کان
باسی ج□نگ و
کوشتاری ب□ر□ی ئ□بر□ه□و
بازووی خو□ن و
م□دالیای سوارچالاکی
سیاس□تم□دار□کان و
س□رکرد□و
کورسی ر□نگین بوو
پل□و پای□
بوون□ م□دالیاو
گ□ردان□ی
ز□□ی ن□وبووکی س□رو□ری
ب□ر ن□دارو
ش□هید□کانی خاك ن□ک□وت
ئ□و□ی قوربانی
میلل□ت و
بست□ خاکی
نیشتمان بوو
ناوی ل□ف□ره□نگی ن□مری و
ب□رخودانی ج□نگ□کانا ر□شکرای□و□
کوردستان بوو□ کابین□ی
دزو ج□لاد

ئیتر خەونێك
لەبیرو هۆشمانا نەما
بتوانین هەنگاوێك بنێین
بۆ ئازادی و بوونە وڵات

ستار ئەحمەد
پارچەکانم کۆکەنەوە
..……… 15 ………

لە کاتێکدا
داود ئۆغڵو
کورد دەکوژێ
کەچی سەرکردەکان ئێمە
لە ئەنقەرە
ڕوومەتی دەلێسنەوە
پێیان زۆرە
دیکتاتۆرێك
ڕوویەکی خۆشیان بداتێ
ئەوەتانێ
ئەمەریکا
بارەگای داعش
دەڕفێنێ
نەوەکوو زەبریان بگاتێ
هەر بەرپرسەکەی خۆمانە
تەنکەری نەوتیان دەداتێ
چش لە پێشمەرگەو
شەهیدان
کە لە ئەحواڵیان دەپرسێ
کوردستان هەر چوار پارچەبوو
لەسایەی سەری ئێمانە
ئێستا بووە بەسەدو سێ
ئای کەباری خاك گرانە
هەر رۆژەی کەرتێکی دەڕمێ
نەبووە لەنێو چاڵی نەوتا
بۆ کەرتە نانێك بگریت و
دەست لەخەڵکی پانکەیتەوە
ماڵ لەخاوەن ماڵ حەرامە

کووچ□و ش□قامی شار□کان
ه□مووی زام□
ب□ کو□ د□□□یت
ه□ر ب□نی ب□مب و بارووت□
نیشتمان□ خاپوور□ک□م
پ□ ل□گ□داو ر□ش و رووت□
م□شکم ل□ج□ست□م ت□راو□
پ□نج□م ب□د□ستم نام□ی□
ئ□م خاک□ خ□ری ب□ خ□□ک□و
ک□تی د□ستی من و ت□ی□
نام□ین بەر□حی خ□مان و
ما□ و منا□ و
کوچەو شار
نیشتمان سەراپا گ□ە
لاوەکانمان
وەکوو مەل□کی بریندار
کەوتوونەتە با□ە ف□ە
کەنار نەما
تو□شووی سەفەری ل□نەخەن
هەر ر□ژەی لەهە□د□ر□کا
دەبنە سوتووی م□ژوو تەمەن
ب□ نان□کی دەم رەشەبا
بەدوای گەرووی جانەوەرو
سکی گورگا باویشك دەدەن
لەم سنووری خو□نینەوە
ب□ ئەو تەلبەندی و□اتان
تەکان دەدەن
چەندین تەرم و
ئ□سك و پروسکی هاوخو□نم
لە دیدەی رووباری زەبرو
دەریای رقی سنوورەکان د□زرانەوە
لانەیەك نەبووە ه□لانەی
ک□رپەیەکی ئەم دەڤەرە
ر□ح و جەستەمان خەوا□وو
خەون و خ□راکی سەفەرە
خەمخ□ر□کم لەم خاکەدا
بەدینەکرد

بەر شا□اوی بزربوون و
ئاوارەیی کیژان بگر□
لەژانی گەنج و ب□داران
وردب□تەوە
کوردستانم
هەموو سات□ك
تاک□کی خ□ی لەدەست دەدات
چرکە نییە
زام□کی نو□ی نەکول□تەوە

ستار ئ□حم□د

ل□ قوو□ـــــایی خ□م□کـــــان□و□.. ن□وزاد ب□ندی

ل□ س□م□رست م□میان پرسی :
ل□و ژیان□ در□ژ□ی کردووت□ ،
ل□ چی پ□شیمانیت ؟

* *.

ووتی : به ت□نیشت خ□شیی□کاندا ب□ خ□رایی ت□د□پ□□یم و خ□م ل□ گ□ڵ ئ□کـردن .. ک□چـی ب□ سـ□ردا خ□م ه□□ئ□دای□ نـاو ناخ□شیی□کـان و ز□رترین کات تیایاندا ئ□مام□و□ و ئ□تلام□و□ .

* *.

ب□ دیار ئ□وان□و□ ت□م□نمان ب□س□ر ئ□چ□ ک□ ن□ ئ□توانین د□یان خ□ش بک□ین و ن□ ئ□توانن د□مان خ□ش بک□ن ..!

* *.

ئ□و ه□موو م□زرای ق□خ و ه□رم□ی□، نابینین و ..
ب□ دیار س□و□کی بن ع□رز□و□ ،
چاو□□وانیی ئ□مانها□□ ..

★ ★ ★

ئ□و ه□موو سوپ□ر مارک□ت□ □وناک و □□نگا و □□نگ□ □امانناک□ش□ ،
ل□ کو□ر□ فر□شگای□کی گ□ش□ی ک□□ا ن□کا ،
ت□م□ن و ب□نی ک□□وو ب□ی□کتر ئ□ناس□نین ..
ئ□□□ین : ب□س نیی□ خوا ئ□م□ی داو□ ؟

★ ★ ★

س□ر ز□مین□کی فراوان ئ□ت□ر□نین و ..
ل□ 150 م□تر□ دووجادا ،
70 سا□ ت□م□ن ئ□تو□نین□و□ ..
ئ□□□ین ب□رد له ج□ی خ□ی س□نگین□ ! ..
(شانازیی ب□و□و□ ئ□ک□ین ک□ ب□ردین) ..

★ ★ ★

ئ□و ه□موو □□ش□با و ه□ور□ ،
ل□ د□رگا و پ□نج□ر□کانمان ئ□د□ن ،
ل□گ□□یاندا گ□شت ناک□ین ب□ و□اتی باران ..
ناچین□ دید□نیی ئ□ست□ر□کان ..
گ□شت ناک□ین ب□ پ□د□شتی ن□رگز□جا□ ..،
ک□چ ناک□ین ب□ ناو ش□پ□ل□کانی د□ریا ..
و□ک م□خ□ک ، ل□ پارچه ز□ویی□ک چ□قیوین ،
ک□ ب□ت□ ک□لاو□ی خاشاک و ج□نگی ه□موو دنیا ..
ک□ مافیاکان ن□وت□ک□یان دزیو□ ..
ک□ ج□رد□کان خاک□ک□یان ب□خشیو□ ..
ک□ خ□ فر□ش□کان باسی س□رو□ریی□کانی خ□یانی ت□دا ئ□ک□ن ..